

BYGGFORSK

BYGGFORSK

Norges byggforskningsinstitutt, NBI

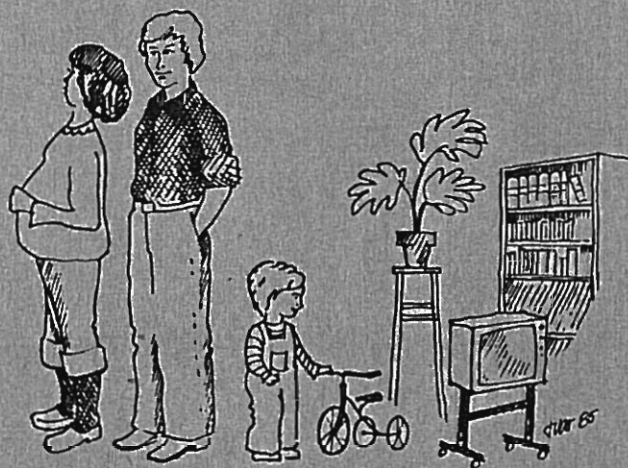
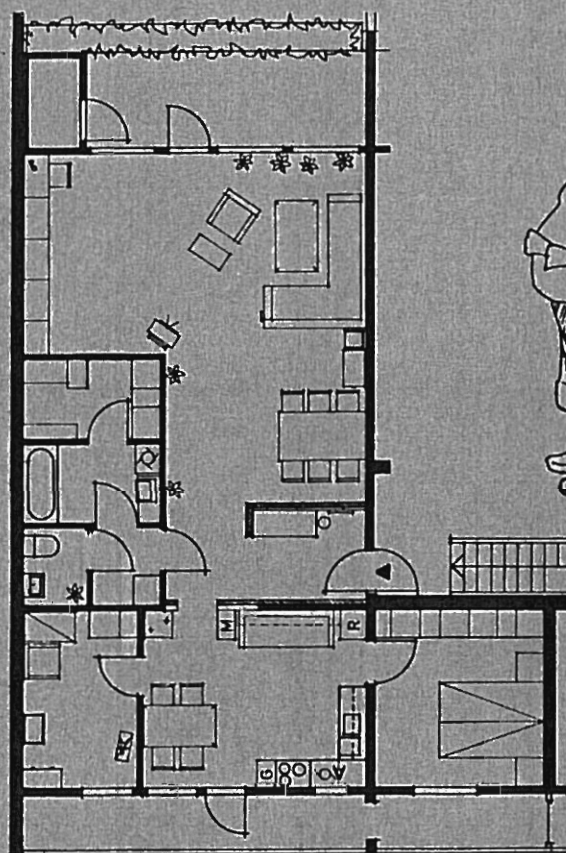
PROSJEKT RAPPORT 5-85

PR 5 eks. 2

Jon Guttu, Ivar Jørgensen, Siri Nørve

Bovaner

En undersøkelse
av 30 blokkleiligheter i Oslo

Oslo 1985

BYGGFORSK

Norges byggforskningsinstitutt

Postboks 123 Blindern, 0314 Oslo

Jon Guttu, Ivar Jørgensen, Siri Nørve

Bovaner

En undersøkelse av
30 blokkleiligheter i Oslo

Oslo 1985

96-1, 2, 4, 5
2.1

UDK 728.2(481)
ISBN 82-536-0230-8
Opplag: 500
Redaksjon: Steinar Bergh
Illustrasjoner: Gunnar Selnæs/forfatterne
ETB: Synnøve Løvli
Trykkeri: Nor-Trykk a.s.
© Norges byggforskningsinstitutt
Tlf. 02-46 98 80
Forskningsveien 3b
Postboks 322, Blindern, 0314 OSLO 3

UDK 728.2(481)

G

2.1

4.6.73; 711.55 (481)

Til arkitekt Carsten Boysen

Innholdsfortegnelse

Forord	4
DEL I	
1. BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN	5
2. NOEN PROBLEMSTILLINGER; Plan og virkelighet	6
3. METODE	8
1. Planløsninger og boligområder	8
2. Familiene	10
3. Datakilder og bearbeiding	11
4. KARIHAUGEN	13
1. Beskrivelse av leiligheten	13
2. Endringer	15
3. Hva mener beboerne?	16
4. En eller to spiseplasser?	16
5. Soverommene	18
6. Stua - møblering og bruk	20
5. OREBAKKEN	23
1. Beskrivelse av leiligheten	23
2. Endringer	24
3. Bruksmåter	25
4. Bruk av rommet ved stua	28
5. Spiseplasser	29
6. Hva kan gjøres med badet	30
6. FJELLHYTTA	31
1. Beskrivelse av leiligheten	31
2. Endringer	32
3. Bruksmåter	33
4. Stua. Møblering	35
5. Kjøkkenet	36
6. Vurdering av planløsning	38
7. Orebakken og Fjellhytta. Likheter og forskjeller.	38
7. ROMBRUK	39
1. Spiseplasser, måltider og samvær	39
2. Hvem tilgodesees i boligen	48
3. Brukskonflikter	49
4. Foreldresoverommet	51
8. OM DET PRAKTISKE	53
1. Vask og stell av tøy	53
2. Oppbevaring	55
9. "TAKK; VI HAR DET BARE BRA". OM TRIVSEL OG FLYTTING	61
10. KONKLUSJON	63
Litteraturliste	69
DEL II	
CASE-RAPPORT	70

Forord

I denne rapporten legges det fram resultater fra en intervjuundersøkelse om hvordan boliger brukes, det vi kaller bovaner. Hovedformålet med undersøkelsen er å bringe brukererfaringer videre til de som planlegger og prosjekterer nye boliger. Undersøkelsen er en del av et større prosjekt, som omfatter flere typer boligbebyggelse. Vi har startet med en gransking av 30 blokkleiligheter i Oslo. Det er disse leilighetene denne rapporten handler om. Det er planer om undersøkelser i rekkehusboliger, annen tett/lav bebyggelse og frittliggende eneboligbebyggelse. Prosjektet omfatter familier, dvs. husholdninger hvor det bor barn.

Det er boliger med husbankstandard vi har undersøkt. Husbanken har gjennom regelverk og krav til bruksmessige kvaliteter preget norske etterkrigsboliger. I dag går myndighetene inn for å fjerne de normsettende krav som blant annet Husbanken har hatt.

Gjennom denne undersøkelsen vil vi belyse brukererfaringer i blokkleiligheter bygget i tidsrommet 1970-1980. Det er lagt vekt på å beskrive de enkelte rom og hele planløsningen og hvordan leilighetene er møblert og disponert for aktiviteter og gjøremål. Bortsett fra å gi boligplanleggerne nyttig erfaring, kan dette også være et bidrag til diskusjonen om hvilke brukskvaliteter fremtidens boliger skal ha.

Arbeidsgruppen i prosjektet har bestått av arkitekt Jon Guttu, interiørarkitekt Ivar Jørgensen, sosialpsykolog Siri Nørve og arkitekt Elsa Svennar. Rapporten er skrevet av de tre først nevnte. Arkitekt Karl Heldal har deltatt i intervjuingen.

Undersøkelsen har vært støttet økonomisk fra Kommunal- og arbeidsdepartementet, Møbelindustriens forskningsgruppe og G. Block Watne A/S.

Det er god grunn til å takke spesielt de 30 familiene som har latt seg intervjuet og har stilt sine hjem til rådighet for denne undersøkelsen. Vi har møtt stor velvilje og interesse fra alle.

Juli 1985

Jon Guttu, Ivar Jørgensen, Siri Nørve

1. BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN

Selv om det foreligger få norske bovineundersøkelser, finnes det en tradisjon i de nordiske landene for å samle og systematisere kunnskap om hvordan mennesker bor.

Eilert Sundts bok om byggeskikken på landet i Norge kom i 1882. Han fremla noen år senere et forslag til typehus for fattige familier. Dette var sannsynligvis det første i sitt slag i norsk bygningshistorie. Dårlig bostandard og dårlig helsetilstand i arbeiderklassen førte til dr.med. Axel Holsts undersøkelse av "Spørsmålet vedrørende arbeiderstandens boliger i Christiania og utlandet". Dette oppdraget fikk Holst i 1893. Han undersøkte overbefolkning, dagslysforhold, temperatur, fuktighet og leilighetenes sanitære mangler. Undersøkelsene resulterte i at kommunen for første gang engasjerte seg i boligbygging. Det ble bevilget penger til oppføring av tre leiegårder for arbeidere. (Holst 1896)

Oslo Byes Vels boligundersøkelse kom i stand på initiativ av arkitekt Carsten Boysen. Den omfatter 196 leiligheter i nyere boligbygg i Oslo. Materialet i undersøkelsen består av intervjuer og registreringer av møbler og inventar. Materialet ble bearbeidet og utgitt i fire bøker som kom i årene 1948 til 1952.

Undersøkelsen fulgte to hovedlinjer. Den ene er en inngående studie av boligforhold og familieliv i "moderne småleiligheter", og den andre en undersøkelse av teknisk art. Resultatene av undersøkelsene la en del av grunnlaget for boligbyggingen i Norge etter krigen. Trangboddhet og små leiligheter som ikke tilfredstilte beboernes krav ble kritisert. Undersøkelsen var en medvirkende årsak til at treromsboligen ble vanlig i den offentlig belånte boligbyggingen etter krigen.

Bind II av undersøkelsen (1948) sammenfatter den såkalte "familieundersøkelsen". Den omhandler beboernes synspunkter og forfatterens vurderinger av leilighetene.

Materialet er svært godt bearbeidet og lagt fram med oversikter over boligens enkelte rom og funksjoner. Arkitekt Odd Brochmann gjorde to oppfølgingsstudier i 1952 og 1961. Det er senere ikke gjort noen liknende bovineundersøkelser i Norge. (Brochmann 1948)

Etter krigen startet en sterk satsing på boligbyggingen. Statens boligbanker ble etablert med formål å gjenoppbygge områdene etter krigsødeleggelser og å løse den store bolignøden som lav byggevirkosomhet under krigen hadde skapt. Husbanken satte arealgrenser for boliger som skulle belånes. Når boligen også skulle tilfredstille kvalitetskrav, ble det behov for normering av de enkelte funksjoner. Det ble nødvendig å vise hvordan et begrenset areal kunne utnyttes fornuftig.

Boligdirektoratet ble opprettet i 1945 under det nye Forsynings- og gjenreisningsdepartementet. I 1947 utarbeidet direktoratet "Retningslinjer for planlegging av mindre eneboliger (småhus) som skal bygges med lån fra Den Norske Stats Husbank". I 1960 utvikles retningslinjene til fastere regelverk, og Boligdirektoratet skriver i utredning om nødvendige arealer for boligens rom:

"Ved bedømmelse av tegninger i statsbankene støter man stadig på tilfeller hvor rommene etter vårt skjønn ikke tilfredsstiller rimelige krav med hensyn til møblerbarheten.

For å få en sikrere bedømmelse trenger man normer for møblenes størrelse og også normer for hvilke møbler det bør være plass til.

Vi har også i mange år håndhevet arealgrensene uten å være helt klar over hvor mange rom og hvilke møblerings-muligheter man med rimelighet kan forlange innenfor grensene."

(Boligdirektoratet 1960)

Samarbeidet mellom byggforskningsinstituttene i Sverige, Danmark og Norge førte til normer for alle boligens rom. Reglene har med revisjoner vært praktisert fram til i dag. (Boligdirektoratet 1962)

Boforholdundersøkelsene forteller oss at boligstandard og husholdningssammensetning har endret seg gjennom de siste 20 årene. Det har dessuten funnet sted endringer i teknologi og økonomi, som fullstendig har endret velferdsnivået. Det har skjedd endringer i demografiske forhold. Endret livsstil har betydning for boligen og på boligutformingen. Husholdningene endres hyppigere nå enn tidligere.

Norges byggforskningsinstitutt har lenge hatt et ønske om å gjennomføre en ny bovanundersøkelse. Det materialet som brukes for å planlegge boliger er gammelt og har dels sitt grunnlag i studier fra før, under og like etter siste krig. De normer som ligger til grunn for dagens planløsninger ble lagt i 50- og 60-årene. Vil de passe i 80-årene og i fremtiden? Bovaneprosjektet har som siktepunkt å studere nyere boligplanløsninger og hvordan de svarer til beboernes ønsker og behov. Er boligens planløsning tilpasset beboernes bovaner slik at alle husholdningens medlemmer kan utfolde seg?

Dagens situasjon med konsentrasjon om kostnadsbesparende tiltak har også ført til en fokusering på arealer og planløsninger. Prosjekter med sterkt reduserte arealer og dermed dårligere brukskvalitet er søkt finansiert gjennom Husbanken. Bovaneprosjektet vil kunne gi en bakgrunn for og dokumentere behovet for en viss standard. Undersøkelsen er gjennomført som en feltstudie, der vi har samlet data om hvordan boligene brukes, hvordan de ser ut og er innredet og hvilke feil og mangler beboerne selv mener boligene har. Vi har også tatt med flytteønsker og ønsker om forandringer av boligen som eventuelt foreligger. En slik undersøkelse kan enten gå i bredden eller i dybden. Vi har valgt å gjøre en begrenset undersøkelse med relativt få husholdninger. Utgangspunktet har vært at vi ønsker en detaljert "dybdestudie" av boligens bruksegenskaper.

2. NOEN PROBLEMSTILLINGER

Plan og virkelighet

Vårt hovedtema i undersøkelsen er bruk av leiligheten. Hvordan har husholdningene innrettet dagliglivet i boligen? Noen av problemstillingene er knyttet til at det er blokkleiligheter vi undersøker, en boligform med noen spesielle kjennetegn og egenskaper.

Tilbakeføring av brukserfaring

En bygnings tilblivelseshistorie kan sees på som en rekkefølge i fire deler:

Programmering, prosjektering, produksjon og bruk. Fasene i denne prosessen følger hverandre. Å studere bovaner vil si å undersøke bruksfasen, beboernes erfaring etter innflytting. Poenget er å la brukserfaringene komme til nytte i programmering og prosjektering. Undersøkelsens oppgave er dermed å samle, systematisere og å presentere brukernes erfaringer i en form som er anvendelig for dem som planlegger boliger.

Norm og virkelighet

Boliger planlegges ut fra kriterier som er fastlagt i regler, krav fra byggherrer og ut fra planleggerens skjønn og innsikt. Økonomiske begrensninger har alltid betydning for de valg som planleggeren må foreta.

Husbanken har fastlagt visse funksjonskrav til boligen gjennom de "romdimensjonerende møbelmål". Dette er et slags måleredskap for rommenes brukbarhet, og anvendes til å vurdere boliger som søkes husbankbelånt. Det er egne krav til familieboliger. Anvisningene sier hva det skal være plass til i boligen. Husbanknormen har ført til en viss standardisering av løsninger, men har også sikret en minimumskvalitet. (Den Norske Stats Husbank 1974).

Hvordan er virkeligheten i forhold til normen? Brukes leiligheten slik normsetteren og planleggerne hadde tenkt seg? Undersøkelsen legger vekt på å forklare hva som er forskjellig fra den "planlagte bruken".

Blokkboligen

En leilighet i blokk blir av noen sett på som en ikke-permanent bolig. Den betraktes av mange som en overgangsleilighet til noe bedre, som rekkehus eller enebolig. Dette kan ha å gjøre med blant annet plass- og størrelsesforhold. Man bor rett og slett trangt. Men en hører også av og til at blokkleiligheter ikke tilfredsstillende ønskene om privathet. En kan være sjenert av lyder fra naboen, eller støy fra oppgangen. Restriksjoner på ens egne aktiviteter kan også forekomme, f.eks. lufting av tøy på balkongen eller at det skal være stille etter kl. 23. Blokkboligen gir færre muligheter for tilpassing enn eneboligen og rekkehuset. Ytterveggene begrenser. Som regel er det også vanskelig å forandre leilighetens interne organisering. Derfor må plan-løsningen i blokkleiligheter ofres spesiell omtanke og kravene til en godt gjennomtenkt plan er store. I en boligblokk hvor en ikke har direkte atkomst til bakken blir planløsningen mer sentral.

Undersøkelsen er begrenset til leiligheter hvor det bor foreldre med barn. Vi har valgt familieboliger fordi familien representerer en mangesidighet når det gjelder plassbehov og bruk. Barnefamilier må løse mer komplekse samværs- og samhandlingsproblemer enn f.eks. enslige og ektepar uten barn. Vi har villet studere boliger som er utnyttet opp til maksimum kapasitet.

Eksempler på problemstillinger

Spørsmålet om boligen bør ha en eller to spiseplasser har lenge vært diskutert. Helt fra 30-årene har arkitekter propagandert for at en burde klare seg med en spiseplass. Derimot viser alle norske boligundersøkelser at beboerne ønsker spiseplass både i stuen og i kjøkkenet. De fleste ønsker å innta de daglige måltidene i kjøkkenet. I undersøkelser fra Sverige og Danmark ser en tegn til at mange innreder med hovedspiseplass på kjøkkenet. Finnes det spiseplass i stuen og hvordan brukes den? Er kjøkkenspiseplassen hovedspise-plass også hos oss?

Stuen er rommet for samvær og fellesskap. Rommet blir dimensjonert etter krav til møblerbarhet slik som andre rom i boligen.

Men stuen har fått nye og flere funksjoner etter at TV, video og musikkanlegg er blitt vanlige. Vi har ingen egne bovineundersøkelser etter at fjernsynet ble allemannseie. Hvorledes brukes TV og hvilken betydning har dette for den øvrige bruk av stuen? Bortsett fra å ta plass har de nye apparatene antakelig påvirket stuens bruksmuligheter og disponeringen av fellesrommet. Hjørnesofa eller en treseters og en toseters sofa er vanlig utvalgssortiment fra møbelprodusenters og møbelhandleres kataloger. En svensk undersøkelse av unge husholdninger viser at sitteplassmøbleringen i de fleste stuene opptar større plass enn normen foreskriver. Hvordan brukes stuen og møbleres den i samsvar med dette? (Lindstrøm, Åhlund 1977)

Med økte muligheter for fritidsaktiviteter og endrede fritidsvaner følger også behovet for mer oppbevaringsplass. Vi har ingen undersøkelse som kan fortelle om normen for skap og boder er tilfredsstillende. Vi må anta at mange familier har oppbevaringsproblemer. Tilbudet av fritidsutstyr har økt sterkt de siste 10-20 år. I denne forbindelsen tenker vi spesielt på sportsutstyr. Med bilen følger også behov for oppbevaringsplass. Husbanknormen for klesoppbevaring er over 20 år gammel. Kan normene brukes i dag, eller har mengden av klær og skotøy "sprengt" skapene og bodene? (Svennar 1966.)

Boligplanleggere har lenge talt varmt for at barna bør få det største av boligens soverom. Foreldrene må da akseptere å få begrenset plass på sitt soverom. En vanlig parsengoppstilling vil som regel gi svært trange betjeningsarealer når de settes opp i et av boligens mindre rom. Er det nå en generell tendens at barna skal ha det største soverommet? Har det med barnas alder å gjøre? Og hvordan møbleres barnerommet?

Begrensninger

Undersøkelsen er primært begrenset til det indre av boligen og samspillet mellom personer, aktiviteter og planløsning. En del forhold som har betydning for det bruksmessige er ikke tatt med. Vi har ikke

undersøkt eller vurdert innredningens kvalitet, møblenes alder, brukbarhet eller slitasje. Enhver leilighet har sitt eget preg. Innredningen kan gi uttrykk for verdinormer verdinormer og stiloppfatninger. Her kan det være mye interessant, men vi har valgt ikke å ta det med i denne rapporten. Dagslys-forhold, gatestøy, ventilasjon, materialbruk, temperatur-regulering og skader av ulike slag er heller ikke tatt med.

3. METODE

1. Planløsninger og boligområder

De tre planløsningsstypene som er tatt ut er forskjellige. De representerer ulike planløsningsprinsipper. De ligger også på ulike steder i Oslo. Byens vestlige, østlige og sørlige boligstrøk er representert.

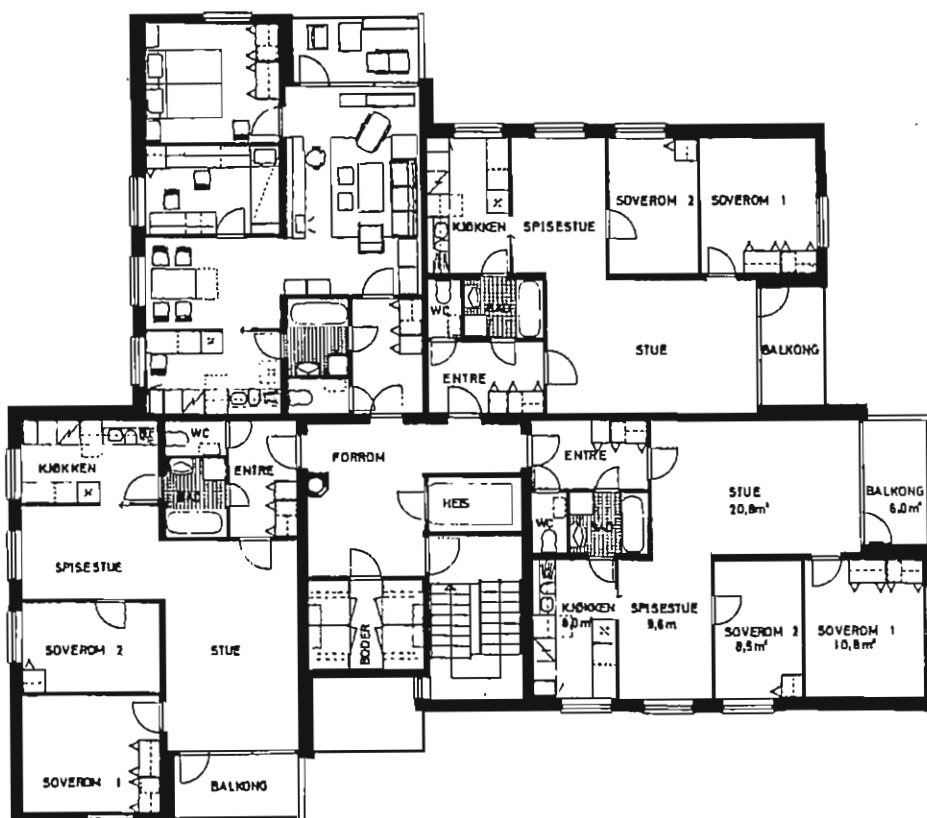
Borettslaget Karihaugen, bygget 1971.

Karihaugen borettslag på Ellingsrud ligger ved Trondheimsveien øst for Oslo sentrum. Borettslaget består av 4 punkthus på 8 etasjer, 5 punkthus på 4 etasjer og 3 lamellblokker på 4 etasjer. Leilighetene vi har undersøkt ligger i punkthusene på 4 etasjer. Alle leilighetene som er tatt med fra dette området har lik planløsning, men kan være speilvendt og er forskjellig orientert i blokken.

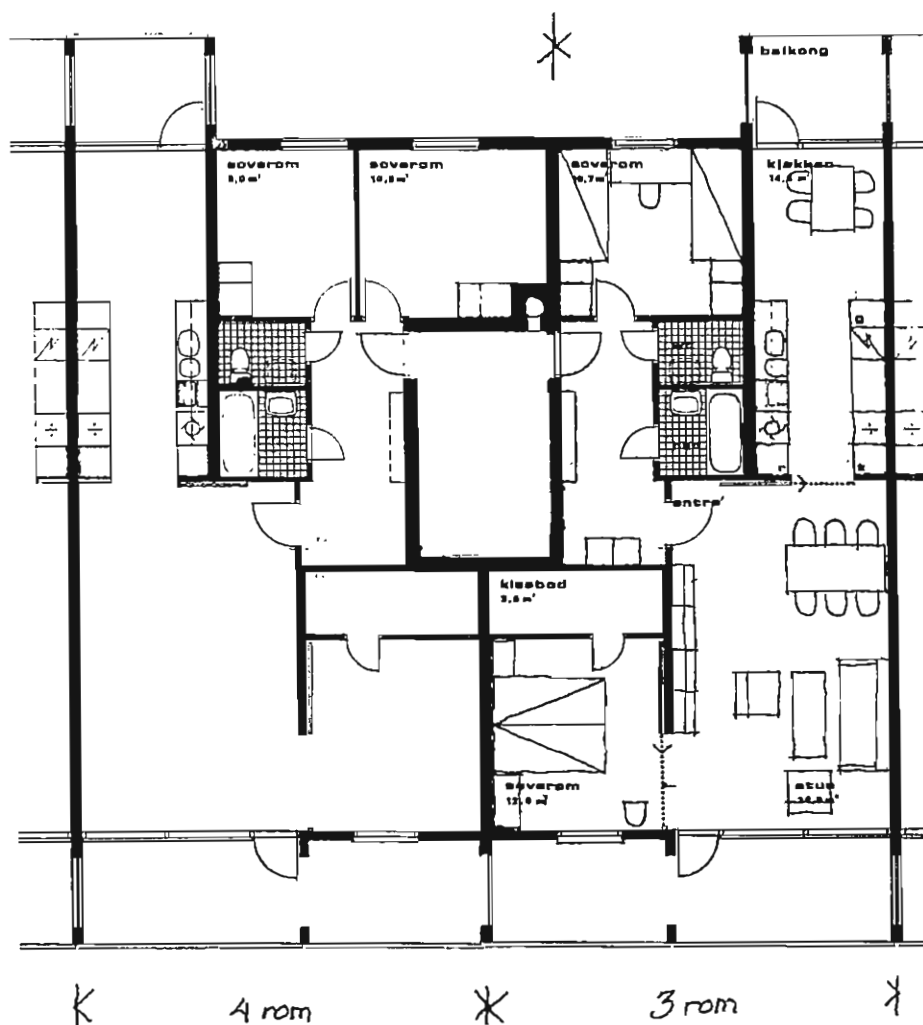
Leiligheten har tre rom og minst areal av dem vi har med. I undersøkelsen representerer den en trang leilighetstype som vi antar er for knapp for en barnefamilie.

Borettslaget Orebakken, bygget 1973/74.

Orebakken borettslag er en del av Hovseterbebyggelsen. Området ligger nord/vest for Oslo sentrum og består av to blokktyper, en med fire etasjer og en med åtte etasjer. Innflyttingen startet høsten 1974, og de siste beboerne flyttet inn i det nye borettslaget ved midtsommer 1975.

PLAN AV 1-8 ETASJE

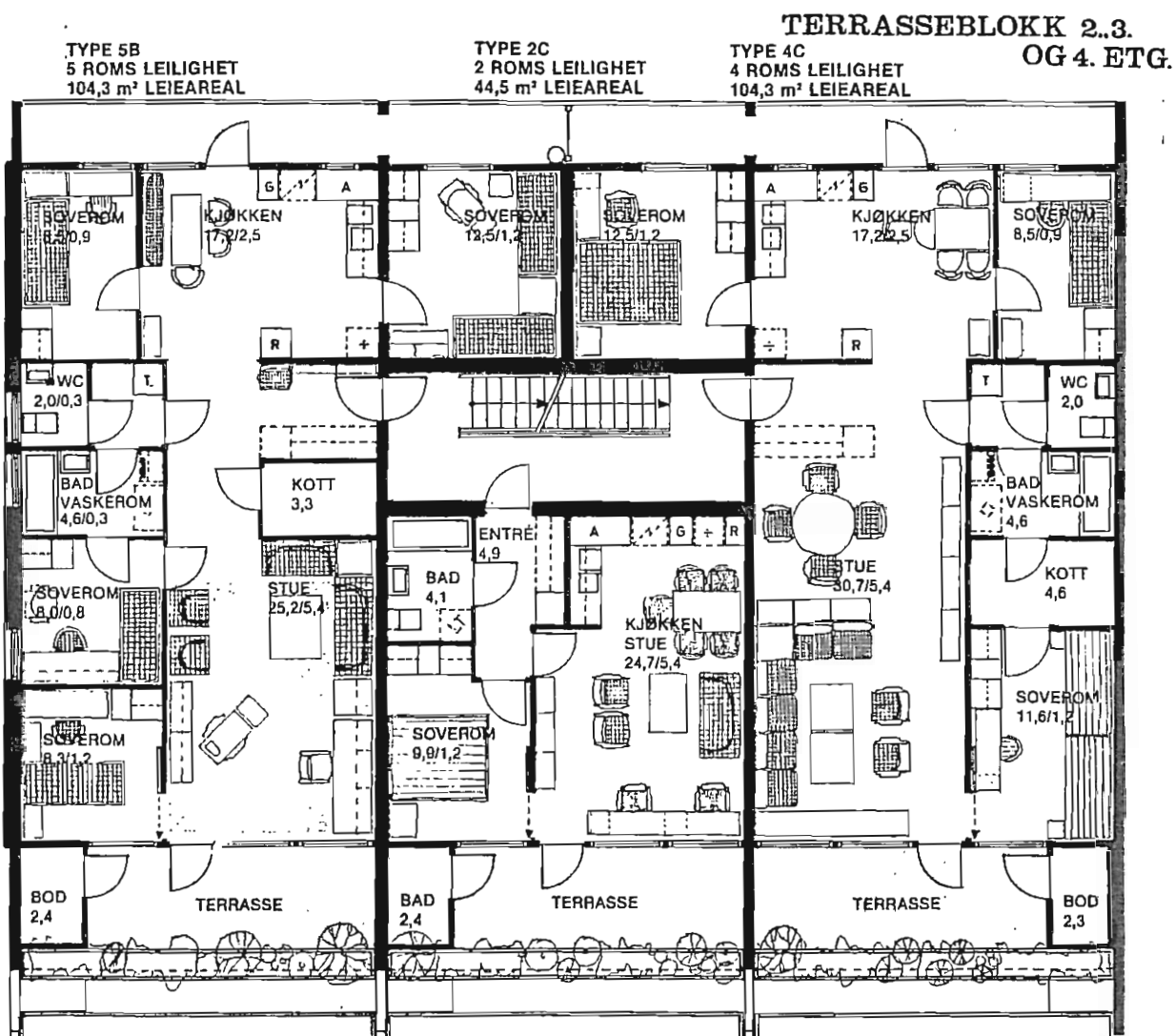

Vi finner igjen flere egenskaper fra 50-årenes planløsningstyper i denne planen: To spiseplasser, dør mellom stue og kjøkken, nøytral atkomst fra entré til stue. To soverom og bad/wc. Ut over dette har den kvaliteter i form av to store balkonger og en viss fleksibilitet.

I undersøkelsen representerer den en tradisjonell blokkleilighet med visse forbedrede egenskaper fra tidligere blokkleilighetstyper.

Borettslaget Fjellhytta, bygget 1979/80.

Fjellhytta borettslag ligger på Nordseter, et boligområde syd for Oslo sentrum. Området ligger ved Kastellet stasjon på Ekebergbanen og grenser mot øst opp til Lambertseterbebyggelsen. Nordseter ble utbygd med boliger, butikker og skole mellom 1977 og 1982. Det består av terrasseblokker og rekkehus. Terrasseblokkene der vi har intervjuet er på 4 etasjer. Førstegangs-innflytting på Fjellhytta skjedde i august 1980.

Leilighetstypen er den største av de tre vi har undersøkt. I løpet av 1970-årene er det bygd mange slike familieleiligheter i terrasseblokker. Planen har en langstrakt form med vinduer i hver ende. Rommene i kjernen, bad, wc, får ikke vindu, stuen blir lang og mørk innerst. Dette er noen av vedkjennetegnene ved slike leiligheter. Vi har valgt leiligheten fordi den virker rommelig og typisk for denne perioden.

2. Familiene

Utvalget av husholdninger er tilfeldig. De er ikke tatt ut på grunnlag av inntekt, husholdnings-størrelse, familiemedlemmenes alder eller andre bakgrunnsfaktorer. Det eneste kriteriet er at de er barnefamilier.

Familiene vi besøkte består stort sett av tre- og firepersons husholdninger. Det er 15 trepersons husholdninger og 13 firepersons husholdninger.

Ett ektepar ventet barn, og én familie besto av fem medlemmer. I to av leilighetene vi besøkte på Orebakken bor det enslige mødre, begge med to barn. På Orebakken er det mest variasjon i familiestørrelsen. Karihaugen og Fjellhytta har en nokså lik fordeling av tre- og firepersons husholdninger i vårt utvalg.

Foreldrenes arbeid og alder

I alt syv kvinner er hjemmearbeidende, 11 har deltidstillinger, mens 10 har fulltidsarbeid utenfor hjemmet. To av kvinnene er studenter. To av de yrkesarbeidende kvinnene har skiftarbeid.

Blant de yrkesarbeidende kvinnene arbeider de fleste i kontor, - administrasjon, handel og serviceyrker.

Samtlige menn har heldagsarbeid utenfor hjemmet. Tre av dem har skiftarbeid. Den største gruppen av mennene arbeider innenfor industri, bygg og anlegg, dernest kommer kontor, administrasjon, handels og serviceyrker.

Det er ikke slik at alderen på beboerne er høyest i den eldste bebyggelsen. Det er heller slik at de eldste bor i boliger som er blitt tildelt ut fra høy medlemsansiennitet i boligbyggelaget. Høyest gjennomsnittsalder er det på Fjellhytta med 38 år. På Karihaugen er det 33 år og på Orebakken 31 år. På Karihaugen som er det eldste området, har det også vært mest utflytting. De fleste på Orebakken og Fjellhytta hadde bodd i leiligheten siden området var nytt.

Botid

Leilighetene vi har undersøkt på Karihaugen ble første gang innflyttet i 1971-72, men bare tre av familiene har bodd der siden den gang. To av familiene hadde kun ett års botid da vi besøkte dem. På Orebakken har åtte familier bodd siden boligene var nye i 1974. To familier hadde bare bodd her i 2 og 1½ år. På Fjellhytta hadde samtlige bodd siden blokkene ble ferdigbygget i 1980. Det betyr at samtlige hadde to års botid da intervjuet fant sted.

Barn, antall og alder

I de 30 husholdninger er det 46 barn. På Karihaugen er det 14 barn i vårt materiale, på Orebakken 17 barn og på Fjellhytta 15 barn. Den eldste av disse må betegnes som hjemmeboende voksen, en sønn på 25 år. Den største gruppen er skolebarn og tenåringer, i alt 25 personer. 21 er barn under skolealder.

På Karihaugen er barnas gjennomsnittsalder åtte år, med seks barn under skolealder. I husholdningene på Orebakken er barnas gjennomsnittsalder seks år, med ti barn under skolealder. Her har vi bare intervjuet én familie med tenåringsbarn. I

de ti Fjellhyttahusholdningene er barnas gjennomsnittsalder ti år, med fem barn under skolealder. I vårt materiale er det flest familier med tenåringsbarn på Karihaugen og Fjellhytta.

3. Datakilder og bearbeiding

Det inngår 30 husholdninger i undersøkelsen, med 10 husholdninger i hvert av de tre boligområdene. Undersøkelsen er gjennomført med besøk hjemme hos hver enkelt familie, hvor intervjuing og registrering ble gjort.

Intervjuskjemaet inneholder 100 spørsmål. Det innledes med noen generelle spørsmål om boligen og fordelingen av soverommene mellom personene i husholdningen. En serie spørsmål omfatter måltider. Alle rommene gjennomgås deretter, også bruken av terrasse og balkong. En gjennomgår hva hvert rom brukes til. En rekke spørsmål dreier seg om oppbevaring. Til sist oppsummeres intervjuet med spørsmål om trivsel, ønsker om flere/større rom og flytteønsker.

Intervjuet ble vanligvis gjennomført på ca. 1½ time. De fleste spørsmålene i skjemaet hadde faste svaralternativer for å gjøre bearbeidingen lettere. Skjemaet ga plass også til kommentarer. Intervjuerne var instruert i å stille oppfølgingsspørsmål der dette var nødvendig. Det viste seg å være behov for en del utfyllende beskrivelser spesielt på de mer åpne spørsmålene. Vi håpet å kunne berøre brukskonflikter, men spørsmålsstillingen var var her for direkte og passet dårlig inn blant de øvrige temaer.

Registrering, inntegning av møbler på leilighetsplanen

Alle møbler og løse inventargjenstander ble tegnet inn på en plantegning i målestokk 1:50. Forandringer som er gjort i forhold til den opprinnelige planen er også registrert. Det kan gjelde nedrivning og flytting av vegger, fjerning av dører, flytting av faste skap og forandring av kjøkkeninnredningen.

Fotografering

Som en del av registreringen ble det tatt fotografier av rommene. Mens tegningene kan si noe om den målnøyaktige plassutnyttelsen, kan fotografiene si noe om hvordan leilighetene er møblert. Tegning og foto kan dermed supplere hverandre. Bildene viser rommene i tre dimensjoner, lengde, bredde og høyde. De gir et inntrykk av volumer som plantegningen ikke gir.

Bearbeiding og praktisk gjennomføring

Materialet fra undersøkelsen inneholder opplysninger om vurderinger, meninger og ønsker samt en serie faktiske opplysninger om boligen. Tegninger, fotografier og intervjuuskjemaet danner sammen et omfattende og mangeartet materiale. Bearbeidingen er gjennomført ved at vi har sammenholdt de ulike dataene. Materialet er bearbeidet på to måter.

Vurderingen av planløsningene, rommene og eventuelle forandringer er bearbeidet for hver leilighetsplan. Dette var naturlig ettersom planløsningene er svært forskjellige. Leiligheten som helhet påvirker også bruken av de enkelte rom. Denne delen kommer først i rapporten. I tillegg har vi tatt fram eksempler på leiligheter og familier som kan representere det typiske i materialet.

Den andre bearbeidingsmåten går på tvers av alle 30 eksemplene. Vi har vært opptatt av å finne hovedtrekk i bruken av leilighetene, hva som er felles når det gjelder spiseplasser, fordeling av soverom, oppbevaringsproblemer, brukerkonflikter o.a. Her dekker ikke bearbeidingen hele materialet, og alle sider er ikke gitt like stor omtale. Vi har valgt hovedtemaer ut fra det som er nevnt av flere husholdninger både som positivt og negativt.

På to av områdene fikk beboerne brev om undersøkelsen og ble deretter oppringt for å gjøre avtale om besøk. I ett av områdene gikk intervjuerne rundt og forhørte seg blant beboerne og barna i strøket om hvor det bodde familier med barn. Denne direkte metoden fungerte tilfredsstillende og ga dessuten innblikk i miljøforhold.

To intervjuere har arbeidet sammen ved hvert besøk. Dette viste seg helt nødvendig for at både intervjuingen og registreringsarbeidet skulle kunne gå raskt. Vi ba om å få intervjuere moren i familien. Dette ble gjort ut fra antagelsen om at hun hadde det beste kjennskap til boligen sett fra brukssynsvinkelen. Informasjonen er i alle fall kommet fra kvinner i all hovedsak. Enkelte ganger deltok mannen i besvarelsen av spørsmålene.

4. KARIHAUGEN

1. Beskrivelse av leiligheten

Leilighetene på Karihaugen ligger fire og fire rundt et trapperom. De har ulik orientering og dermed forskjellige utsikts- og solforhold. To og to planløsninger ligger speilvendt og litt forskudt i forhold til hverandre. De blokkene vi undersøkte har fire etasjer og er uten heis. Leilighetene har fellesvaskeri i annenhver blokk. Bodarealet er dels lagt i kjelleren, dels på et trapperepos mellom etasjene. Leilighetene har tre rom og et leieareal på 72 m². Dette er knapt etter 70-årenes målestokk. Dette har gitt bestemte konsekvenser for planløsningen:

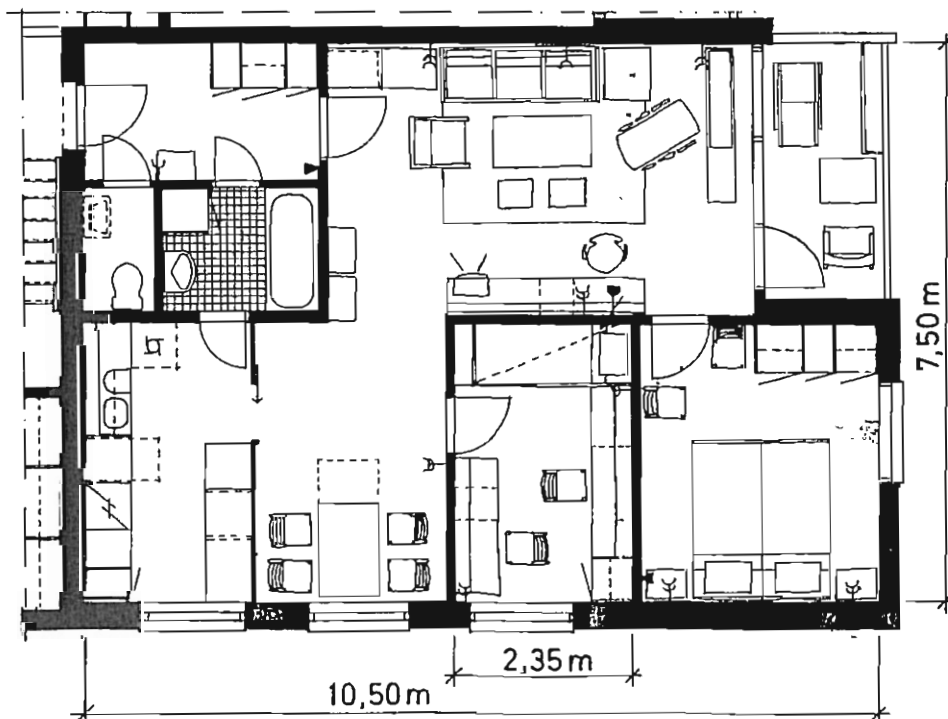
- Soverommene er små. Rommet som er tiltenkt foreldrene måler 10,8 m². Soverommet beregnet på 2 barn er på 8,5 m².
- Leiligheten har, bortsett fr entréen, ikke separat gangareal. Det betyr at begge soverommene nås gjennom stua, en arealbesparende, men lite heldig løsning.

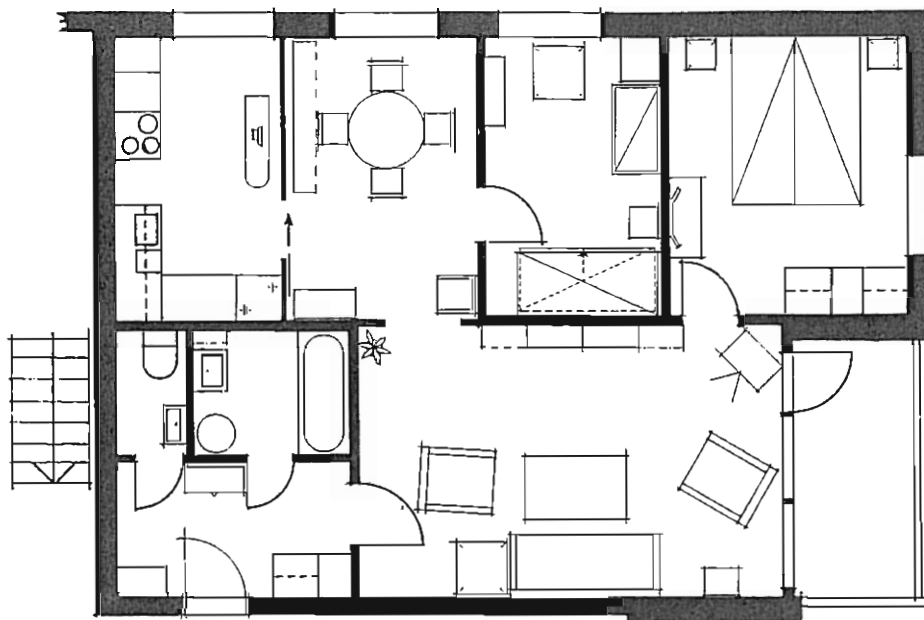
Arkitektens møbleringsplan

- Leiligheten har en ekstra atkomst til kjøkkenet gjennom badet. Bad og wc er atskilt.
- Det er planlagt for bare én spiseplass i boligen. Den er lagt mellom oppholdsstua og kjøkkenet i form av en rommelig spisekrok. Kjøkkenet er dermed dimensjonert og innredet som et rent arbeidskjøkken, 8,0 m² stort. Til sammen måler stue, spisekrok og kjøkken 38 m².
- Stuas bredde er 3,6 m. Det er forutsatt at den ene langveggen brukes til et hyllemøbel, og at stua dermed møbleres med en langsmal sittegruppe.

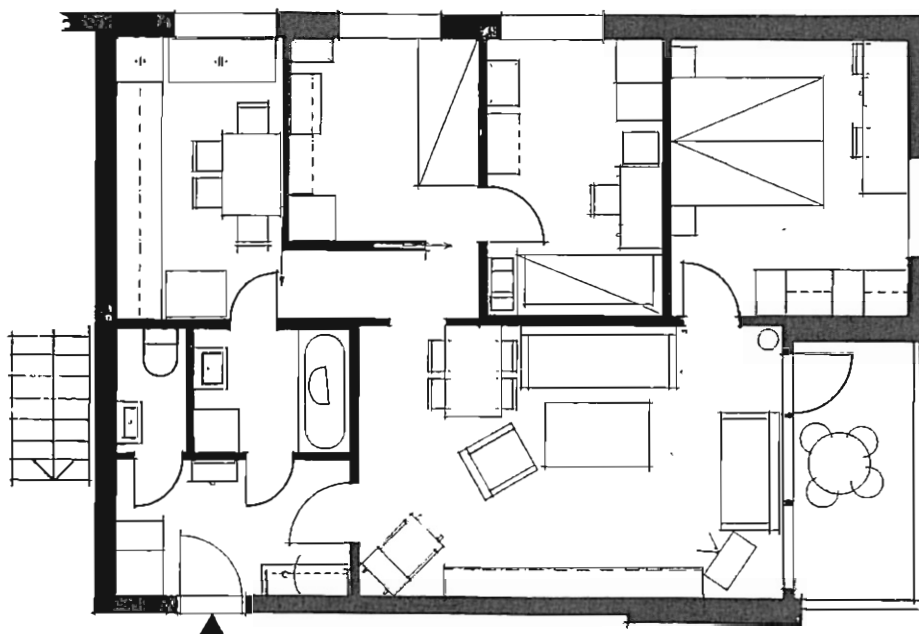
Beboernes bruksmåte

Ingen av de ti familiene bruker leiligheten slik den var tenkt fra arkitekten og Husbankens side. Avvikene varierer endel fra leilighet til leilighet, som figuren antyder, men de aller fleste disponerer plassen vesentlig forskjellig fra det som var forutsatt.

Leilighet A7

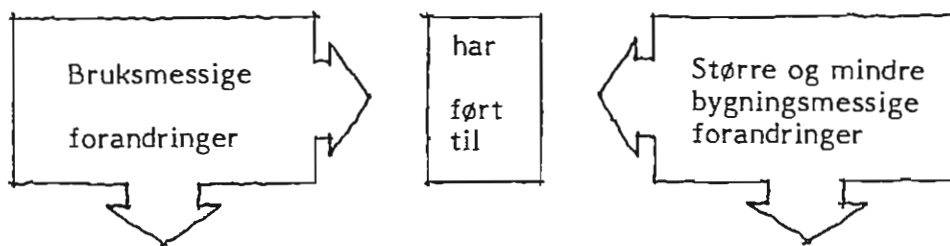

Leilighet A6

Leilighet A7 er møblert forholdsvis likt med illustrasjonsleiligheten. A6 er bygd betydelig om, og rommene er også møblert forskjellig fra prototypen.

2. Endringer

Endringene som beboerne har foretatt er dels av rent bruksmessig art, dels forutsetter de bygningsmessige forandringer. De kan fremstilles slik:

Bytte soverom barn/voksen (4)

Spiseplass på kjøkken (6)	Ta ut benk (6)
Stenge forbindelse kjøkken-bad (9)	Gjentetting og kledning av døråpning (5)
Stort spisekjøkken (1)	Ta ned vegg, ny kledning og innredning av hele rommet, ny dør (1)
Barnerom II i spisekrok (1)	Ny vegg og dør (1)

Det er særlig tre bruksområder hvor beboernes ønsker kommer i konflikt med planløsningen: Spiseplassen, fordeling av soverom og sittegruppen i stua.

1. Det er tidligere dokumentert at nordmenn ønsker spiseplass på kjøkkenet. (Brochmann 1948, Bull, Hansen, Haug 1971.) Det slår igjennom også i denne type leiligheter. Bare to av de ti familiene har beholdt den opprinnelige løsningen med arbeidskjøkken og spisekrok.

2. Når barna kommer over småbarnstadiet overlater foreldrene det største soverommet til dem og sover selv på det minste. Dette gjelder både i ett- og tobarnsfamilier.

3. Bare to av familiene har langsmal sittegruppe, slik det er vist i illustrasjonsplanen. Vinkelsofa eller 3+2+1 gruppe er den dominerende sofamøbleringen i dag.

3. Hva mener beboerne

Hva mener beboerne om planløsningen slik de nå har fått den?

De fleste svarer at de er stort sett fornøyd med leiligheten. Særlig nevnes stuedelen i vinkel og med utsikt i to retninger. På minussiden trekker fire beboere fram gjennomgangen i stua til soverommene. Fire nevner størrelse på enkeltrom eller på hele leiligheten, og to nevner dårlig varmeisolasjon.

Går vi tilbake i utgangspunktet, "Arkitektens planløsning", ser vi at beboerne har gjort det som er praktisk mulig, nemlig å få spiseplass på kjøkkenet og bytte bruk av soverom mellom voksne og barn. Når det gjelder størrelsen på hele leiligheten, på hvert rom og atkomst til soverommene, er det i praksis umulig å gjøre forandringer. Det er disse egenskapene ved leiligheten beboerne ikke er fornøyd med.

4. En eller to spiseplasser

Stuespisere

To familier på Karihaugen bruker spiseplassen i stua til alle måltider, slik arkitektens planløsning forutsetter. Bare kaffe inntas foran TV i stua. Begge vil heller ha god benkeplass enn spiseplass på kjøkkenet. Den ene familien forteller at de

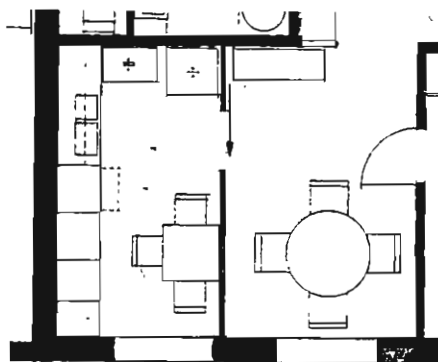
Spiseplass i spisestua

bruker spisebordet mye, ikke bare til spising, men til lekselesing og annet småarbeid. "Vi har ikke panikk for smuler på teppet." Begge disse familiene har ett tenåringsbarn og hund.

Kjøkkenspisere

Seks familier har innredet en spiseplass nr. 2 i kjøkkenet og spiser de aller fleste måltidene her. Kjøkkenbordet er 60-70 cm langt og kan forlenges til det dobbelte (med lengderetning parallelt med veggen). På denne måten går det fire personer ved bordet. For å få plass til bordet måtte arbeidsbenken og en skuffeseksjon fjernes og kjøleskapet måtte få annen plassering - i alle de seks tilfellene foran døra til badet. Resten av veggen mot badet er utnyttet forskjellig, til dypfryser, vaskemaskin, arbeidsbenk eller stellebord.

Innføringen av spiseplassen har spesielt gått ut over arbeidsbenken. Flere av beboerne har bare 60 cm benkelengde. Fem av de seks familiene er klart misfornøyd med størrelsen på kjøkkenet.

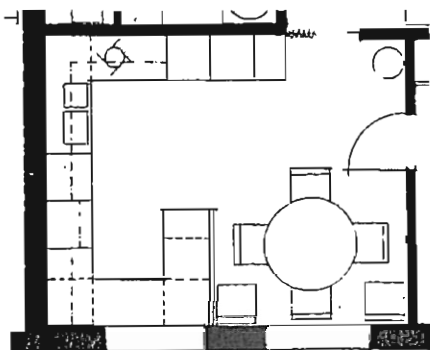
Spiseplassen på kjøkkenet brukes til alle måltider.

Likevel foretrekker de denne løsningen fremfor å bruke spisekroken i stua til daglige måltider. En av beboerne har forklart det slik; "Vi spiser på kjøkkenet for å unngå søl i stua, fordi det er lettvent og fordi vi er vant til å spise på kjøkkenet." I de fleste familiene står spisestua på stas. Den brukes bare ved

høytidelige anledninger. Beboerne har ikke selv reagert på at plassen i et ellers knapt tilmålt areal står så mye ubenyttet. En familie har planer om å kvitte seg med spisestua og innrede en sofagruppe nr. 2 (bl.a. "for å få TV bort fra stua"). En annen familie er i ferd med å kjøpe nytt stort furubord, som skal bli samlingspunkt for alle.

Kjøkken - allrom

En familie har slått sammen kjøkkenet og spisekroken til et stort spisekjøkken på ca. 18 m². Samtidig har de satt inn en foldedør i åpningen mot stua og dermed delt leiligheten i to likeverdige oppholdsrom.

Kjøkkenen og spisestue er slått sammen i ett rom

Kjøkkenet er sterkt forbedret som arbeidsplass. Det gir plass for 9 m innredning, og rommer bl.a vaskemaskin, tørkeskap, 5 m benkeplass og 5 m overskap. Det er delt i en arbeidsdel og en spisedel ved hjelp av en halvvegg. Familien synes selv at de har fått en ideell utnyttelse av et beskjedent areal. Kjøkkenet brukes mye også til selskaps. Flere kan arbeide og oppholde seg samtidig på kjøkkenet, og en kan lukke mot stua og TV. De synes rommets dimensjoner er ideelle.

Spisekrok blir gutterom

En familie med både gutt og jente i tenårene har prøvd å løse plassproblemene med å innrede spisekroken som soverom. De har avdelt rommet med en vegg som gir gangpassasje til kjøkkenet. Kjøkkenet er utstyrt med spisebord og passasjen gjennom badet er beholdt. Familien har forsøkt å få plass til et spisebord i stua også, men plassen strekker ikke til. Bordet sto oppstallet langs veggen da vi besøkte familien. De fortalte at det ble brukt bare ved høytidelige anledninger. Se leilighet nr. A6.

Vurdering

Spiseplassen slik den er tenkt av planleggerne forutsetter en bestemt livsstil, nemlig at måltidene inntas utenfor kjøkkenet. De to familiene som har avfunnet seg med dette er ganske fornøyd.

Om familiene på Karihaugen derimot i likhet med de aller fleste nordmenn ønsker et spisebord på kjøkkenet, så settes en hel liten kjederaksjon i gang: En del av innredningen må få annen plass. Vegg mot badet er den eneste mulige. Det forutsetter at døra inn til badet blokkeres, og all atkomst til kjøkken eller bad må derved skje via stua. Åpningen bygges etterhvert igjen og kjøkkenet tar form av et L-kjøkken uten gode arbeidsmuligheter og med liten plass til spising. Spisebordet i spisekroken blir stående ubrukt. I det hele tatt blir resultatet nokså meningsløst.

Bare én familie har brutt med dette og slått sammen kjøkkenet og spisekrok til ett stort spisekjøkken.

Oppholdsstua deres er på 20 m². Trolig synes mange at det er for ille å avgi 10 m² til kjøkkenet. Stor stue har høy status. Stort kjøkken blir ikke vurdert like høyt.

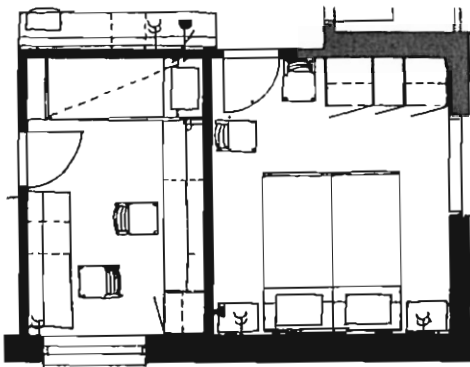
5. Soverommene

Foreldrene i det største

Fem familier bruker soverommene slik arkitektens planløsning forutsetter, med foreldrene i det største rommet. Dette er stort sett småbarnsfamilier og i fire av tilfellene ettbarnsfamilier. Familiene virker stort sett fornøyd med rommet brukt som ettmåbarnsrom. Rommet er stort nok og ligger godt plassert i forhold til kjøkkenet og spisekrok.

Hvordan fungerer så foreldrenes rom? Er det plass nok der også? Rommet er ca. 11 m² stort.

På illustrasjonsplanen har arkitekten tegnet inn vanlige soverommøbler, dobbeltseng og nattbord. I tillegg er det tegnet inn en enkelt stol. (Det er egentlig ikke plass til stolen.)

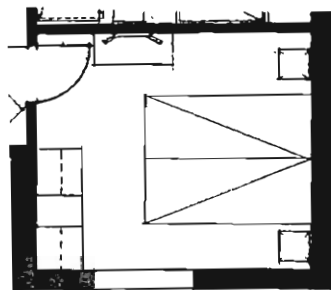
Illustrasjonsplan

Hvordan er situasjonen i det virkelige liv? I fire leiligheter er det satt inn andre møbler enn vanlige soverommøbler. Det er arbeidsbord, barneseng og toalettbord. Arbeidsbordene brukes til hobbyvirksomhet og skrivearbeid. Alle disse møblene krever ca. 60 cm bredde pluss betjeningsareal. Alle beboerne har dobbeltseng, og rommets bredde (310 cm) blir for knapp samme hvilken vei beboerne setter senga.

Flere av sengene er lengre eller bredere enn Husbanknormen forutsetter. En hylle ved hodegjerdet er ganske vanlig i tillegg til nattbordene. Et av foreldreparene har valgt å møblere rommet med to enkeltsenger satt i vinkel. Dermed får de god plass til et arbeidsbord.

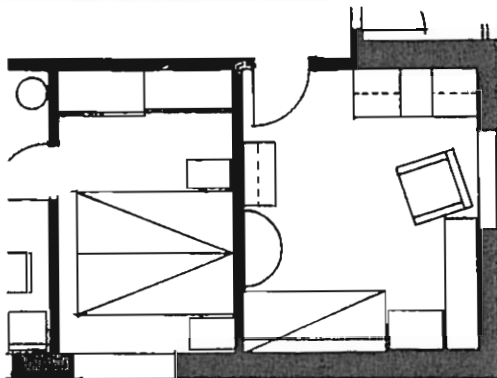
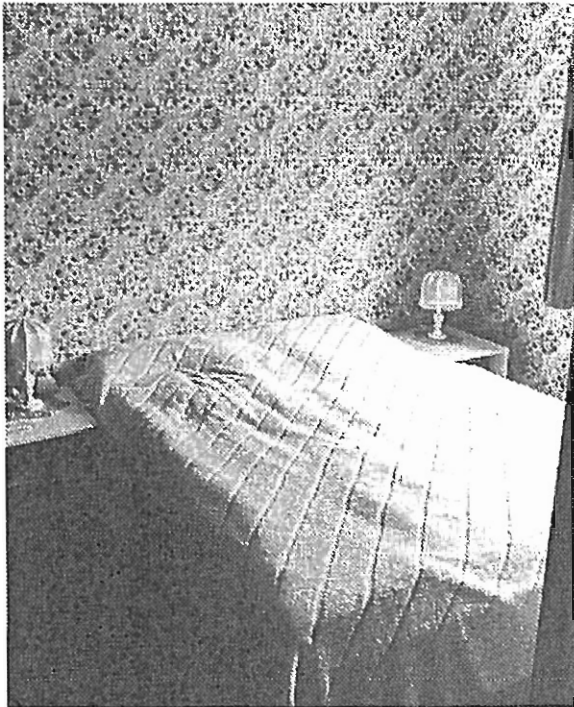
Barneseng på foreldresoverom

Toalettbord på foreldresoverom

Foreldrene i det minste

I fire familier sover foreldrene i det minste soverommet. Ytterligere en familie skal snart innrette seg slik. Passer leiligheten for en slik løsning? Rommet er på 8,8 m² og måler 2.40 x 3.70. Det tilfredsstillter Husbankens krav om "to sengeplasser på gulv", men ikke i form av parsenger. Alle de fire familiene har parsengoppstilling i rommet, og passasjen ved fotenden blir for knapp (30-40 cm). Forøvrig har familiene møblert rommet likt med skap langs hele kortveggen. To har satt inn skap med brede skyvedører. To av familiene har snudd døra slik at den slår ut i spisekroken.

Foreldreseng i barnesoverom

Dermed blir det litt rommeligere og dobbeltsenga kommer ikke i veien for døra. De fire foreldrepårene bruker soverommet likt. Det er et rent soverom og står avstengt og uoppvarmet om dagen. En mor og en far som arbeider skift sover i rommet om dagen. Tre av familiene er misfornøyde med rommet. Det er trangt, vanskelig å gjøre rent, for liten plass til møbler som de gjerne skulle hatt i soverommet, for liten oppbevaringsplass.

På tross av disse ulempene mener foreldrene at barna trenger det største rommet mer enn de selv. "Vi sover jo bare der." Barna i disse familiene har altså overtatt det største rommet. I to familier dreier det seg om søsken som deler rom. Hvordan brukes et sånt tobarnsrom?

Tobarnsrom

I det ene tilfellet er det to gutter på ti og seks år som bebor rommet. Det er møblert med køyeseng, et hyllemøbel, et arbeidsbord og et lavt bord med akvarium oppå. Tidligere hadde familien innredet barnerom i spisekroken fordi den ene gutten hadde astma. Nå er situasjonen bedre og guttene kan dele rom. Rommet brukes mye om dagen. Det leses lekser og spilles, både på horn og kassettpiller. Guttene krangler litt, men romdelingen går stort sett bra.

To barn bruker foreldresoverommet

I det andre tilfellet går det ikke så knirkefritt. Her deler ei jente på tretten år rom med broren som er sju. Rommet er møblert med to sovesofaer, arbeidsbordet står inneklemt i et hjørne av rommet og brukes lite. Leksene gjøres liggende på senga med båndspiller eller TV på. Rommet brukes mest av gutten, som ofte har venner på besøk etter skoletid. Jenta er mye ute.

Hun ønsker seg eget rom, men nekter plent å flytte fra Karihaugen hvor hun har alle vennene sine. På spørsmål om hun ser noen fordeler med rommet, svarer hun: "Det er et rom altså!"

Enebarnsrom

Enebarna som har overtatt dette største soverommet er veldig fornøyd med selve rommet. Det er atkomsten gjennom stua som representerer det største problemet. Dette uttrykkes både av barn og voksne. "Det er så dumt å gå forbi foreldrene hver gang jeg skal ha med venner inn." "Og så blir det skitt på teppet i stua." I ett tilfelle nevnes en positiv side ved beliggenheten inn til stua. I denne familien brukes barnerommet som en avlastning og utvidelse når de har gjester. De skal møblere rommet med sittegruppe med tanke på det.

Vurdering

Forskjellen i størrelse mellom de to soverommene er 3 m². Dette er ikke så mye, men nok til at de gir forskjellige bruksmuligheter. Så snart barna(et) er over småbarnsstadiet, er det aktuelt å overlate det største soverommet til dem.

Det største soverommet er et godt barnerom, men har atkomst gjennom stua. At barna på tross av dette tar i bruk foreldresoverommet, tyder på at ønsket om stort barnerom er sterkt.

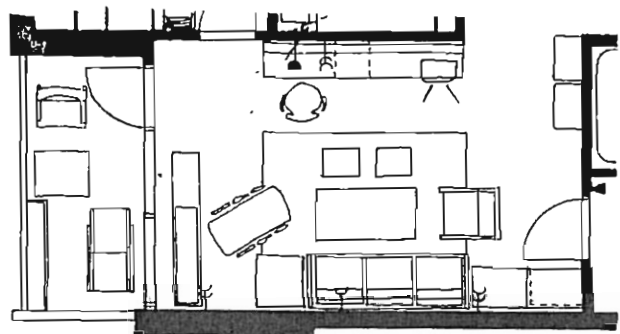
Alt i alt tyder eksemplene på at en bør satse på jevnstore soverom med likeverdige bruksegenskaper. Ett av soverommene kan da ha atkomst fra stua, bl.a. med tanke på senere stueutvidelse. Andre soverom bør ha adgang fra gang eller kjøkken.

6. Stua - møblering og bruk

Stua måler 30 m² og er delt i en spisekrok ca. 10 m² og en oppholdsdel "salong" ca. 20 m². De fleste familiene har markert skillet mellom de to delene tydeligere ved å bygge igjen åpningen endel (i form av en bue). En får derved inntrykk av to rom, men bare en familie har satt inn dør i åpningen og dermed fått et lydskille.

Vi har tidligere beskrevet spiseplassen. Nå skal vi se på møblering og bruk av oppholdsdelen av stua. Den måler ca. 3,60 x 5,60 m.

3.60 m bredde på stua er svært vanlig. Det er derfor av interesse å studere møbleringsmulighetene innenfor den bredden. Arkitektens møbleringsplan viser en sofa og to stoler i en langsmal møbleringsform. To puffer er antydnet ved langsiden av salongbordet. Langs veggflaten mot soverommene er inntegnet et arbeidsbord/hyllemøbel, hvor TV er plassert. Vindusveggen er holdt fri for møbler, bare et blomsterbord er antydnet.

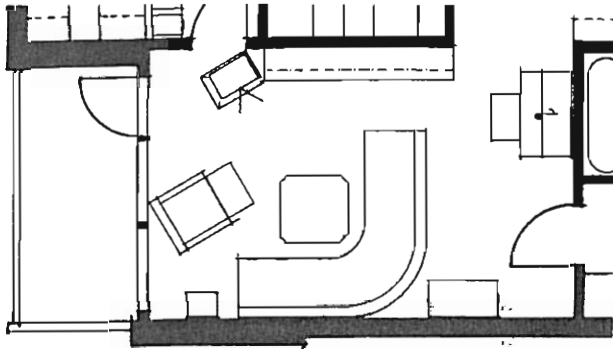

Illustrasjonsplan

Bare én familie har møblert stua slik, og de skulle snart skifte til en annen møbleringsform. En annen familie har også en langsmal sofagruppe, men den er plassert på veggen mot soverommet.

Hele åtte av familiene har møblert stua med en sittegruppe i vinkel, 3+2+1 eller vinkelsofa. Ni av ti familier i utvalget har seksjonsmøbel i stua. Sittegruppe i vinkel

og seksjonsmøbel er altså den dominerende møbleringsformen i utvalget. Hvordan har så familiene våre plassert disse møbelgruppene i stua?

Typisk stuemøblering

Seks av de åtte familiene med vinkelmøblering har vendt åpningen mot vindusveggen. Toseteren står altså plassert med ryggen mot entrédøra. Fire av dem har plassert sofagruppen inntil soveromsveggen og seksjonsmøblet mot naboveggen. Dette gir en kronglete atkomst til soverommene og balkongen. Sofagruppens lenestol er ofte plassert foran soveromsdøra.

Plassering av TV avviker også sterkt fra det arkitektens plan antyder. Alle TV-apparatene står plassert for seg, på stativ. Som regel er de plassert i en krok vis á vis åpningen på vinkelsofaen. Sofagruppen og TV utgjør dermed et hele, "TV-møblering".

Hva synes beboerne om stua?

De fleste vi snakket med er fornøyd. Noen nevner formen med spisekrok og oppholdsstue i vinkel. Det gir lys og utsikt i to retninger og skaper følelse av plass.

Tre beboere synes det er for lite fri golv plass, og at stua er for smal. De ville gjerne ha mer plass å bevege seg på. "Gå rundt juletre" og "danse", blir nevnt. Noen ønsker seg en sittegruppe II, gjerne kombinert med TV eller stereoanlegg.

Hvorfor en slik møblering?

Møbleringsformen 3+2+1 vendt mot TV har etter hvert blitt den vanlige møb- møbleringsformen i norske hjem. Det overraskende i denne leiligheten er at sittegruppen plasseres med toseteren frittstående når plassen er såpass liten. En møblering i hjørnet ved vinduet ville utnyttet veggplassen bedre. Det er flere grunner til at folk velger den frittstående:

- Varmeovnen er plassert på vindusveggen. Flere av beboerne klager over kalde leiligheter, spesielt i den nordvestvendte enden. En beboer i en slik leilighet nevner utnyttelse av varmen fra panelovn som en viktig årsak til at vindusveggen ikke er møblert igjen.
- Frittstående møblering gir utsikt og sol, særlig til dem som sitter i toseteren.

En forklaring kan også være et ønske om å definere separat gangareal for trafikken til og fra kjøkkenet og barnesoverommet. Slik leiligheten er planlagt går ganglinjene gjennom stua. En møblering med ryggen mot gang-gangarealet "skjermer" sittegruppen, foreldrene kan lettere sette grenser for ungetrakk.

En annen forklaring kan være at frittstående møbelgrupper rett og slett er moderne for tiden.

Hvorfor velger så mange som fire familier den speilvendte versjonen med treseteren inntil soverommet og seksjonen mot naboen? Denne plasseringen medfører at TV-kontakten flyttes og at atkomsten til det store soverommet går gjennom sittegruppen:

- To av familiene har kjøpt for lang seksjon til den begrensede veggplassen. Dermed er møbleringen gitt.
- En annen familie nevner utsikten som avgjørende. Den speilvendte versjonen gir bedre utsikt først og fremst til treseteren.

5. ØREBAKKEN

1. Beskrivelse av leiligheten

Leilighetene som er undersøkt ligger i de lave blokkene. To boligtyper er tatt med. Det er leiligheter på 92,7 m² med fire rom og leiligheter på 84,3 m² med tre rom. Stue og kjøkken er like i de to leilighetene, og planprinsippet er det samme.

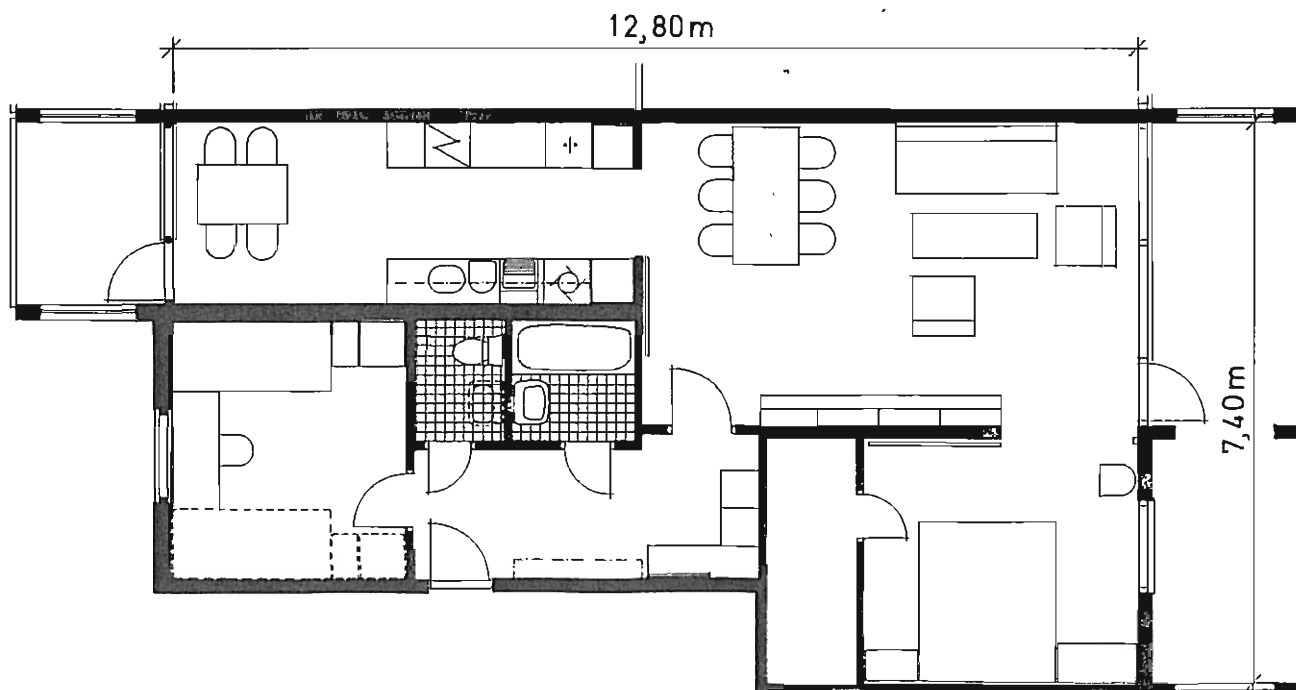
Oppholdsrommene ligger langs to fasader, stue og ett soverom til den ene og soverom til den andre. I midten av planen ligger "våt-sonen" med bad, WC og i kjøkkenets innerste del er det plass for klesvask. Bad og WC er atskilt i to små rom. Planløsningen har røtter i 50- og 60-årenes planløsninger, og vi har valgt den ut som representant for den tradisjonelle blokkplanen. Men den er på flere måter forbedret i forhold til det som ble bygget for 20-30 år siden.

De typiske trekkene ved leilighetsplanen er:

- Leiligheten er planlagt med to spiseplasser, den ene i kjøkkenet ved vinduet, den andre i stua. Det er dør mellom kjøkkenet og stue. Kritikken mot

enkelte blokkleiligheter har vært de ulempene et åpent kjøkken mot stue fører med seg. (Bull, Hansen, Haug 1971.) Det har også vært innvendinger mot at det ikke finnes spiseplass på kjøkkenet. Planløsningen her kan ses som et svar på denne kritikken ved at det er satt av plass til spisebord både i kjøkkenet og stuen.

- Alle rom unntatt kjøkkenet har, eller kan få, atkomst direkte fra entréen. Dette er en egenskap som kan gi variert bruk av rommene. Familiemedlemmene kan i større grad leve sitt eget liv innenfor leiligheten. Rom kan leies ut. På den annen side stiller dette planprinsippet større krav til entréen som kommunikasjonsareal.
 - Soverommet ved siden av stua kan også fungere som en utvidelse. En viss fleksibel bruk av dette rommet gir en anvendelighet som var sterkt etterspurt i 60-årene.
- Om intensjonene i dette sier OBOS' boligkatalog: "I de fleste leilighetene i lavblokkene er det en bred skyvedør mellom stuen og det største soverommet. Dette gir en viss mulighet for en "dobbeltmøblering" med to oppholdsrom, og vil fremfor alt øke

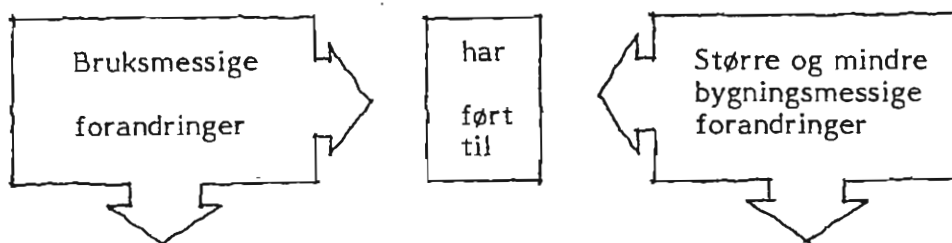
rommelighetsfølelsen i stuen, idet vindusveggen mot balkongen i hele leilighetens bredde blir synlig når skyvedørene står åpne."

- Leiligheten har relativt store soverom, 12,0, 10,5 og 8,0 m². Dette skulle kunne avlaste stua noe og gi gode muligheter for familier med større barn.
- Leiligheten har adskilt bad og WC. Disse rommene er små. Det er ikke fellesvaskeri i tilknytning til leilighetene, og eneste mulighet for plassering av vaskemaskin og tørkeskap er på kjøkkenet.

2. Endringer

Hva viser så bruken av boligene om disse egenskapene? Hvordan utnytttes de, og hvilke forandringer har beboerne foretatt?

Materialet gir svar på disse spørsmålene. Først skal vi se på de konkrete endringene som er gjort i forhold til den opprinnelige planen, slik den var levert og slik den var illustrert fra OBOS og arkitektens side.

Rom innredet som TV-rom/stue (3)

Fjernet døren (1)

Mer veggplass i stue, atkomst til soverom fra entré

Stengt dørforbindelse soverom/stue (1)

Forandret døren mellom stue og kjøkken

Åpen forbindelse Stue /kjøkken. (1)

Fjernet dør stue/kjøkken

Åpen forbindelse rom (soverom) og stue (1) Fjernet dør stue/soverom

Kjøpt flere kjøkkenskap (5)

Tatt bort skyllekum (1)

Flyttet garderobeskap (5)

Kjøpt flere garderobeskap (3)

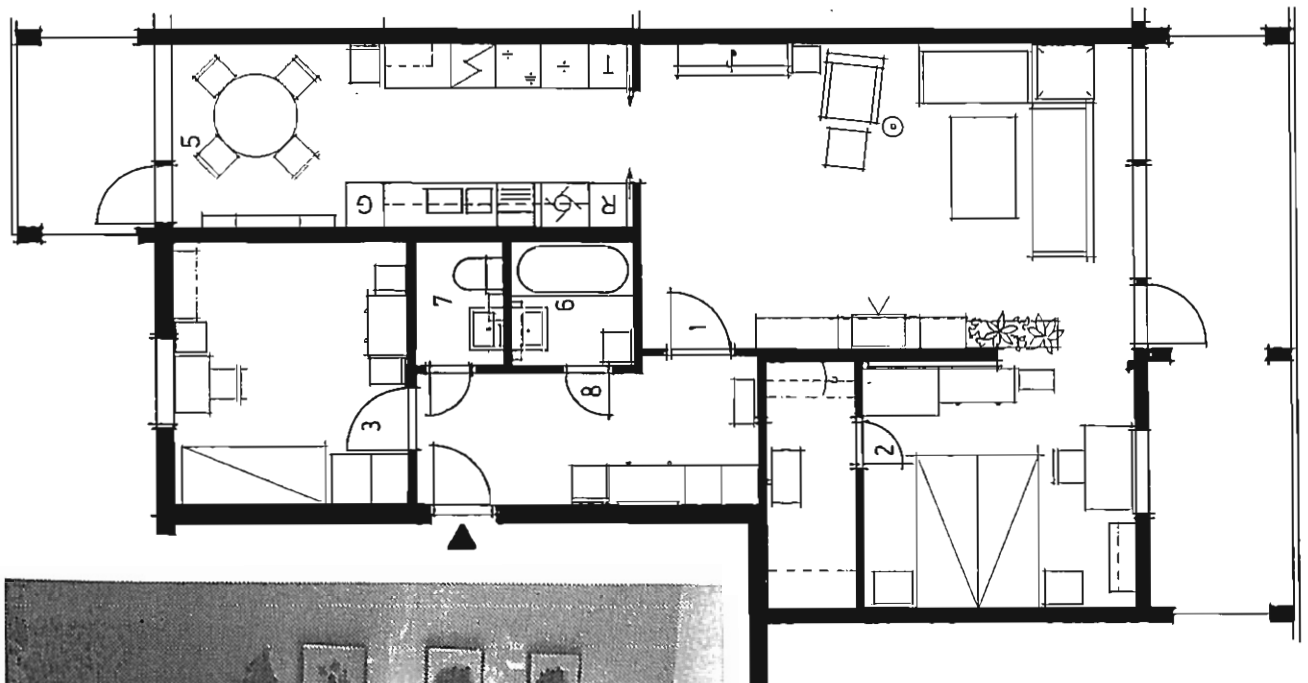
3. Bruksmåter

Undersøkelsen viser at tre bruksområder er spesielt interessante ved Orebakken-leiligheten:

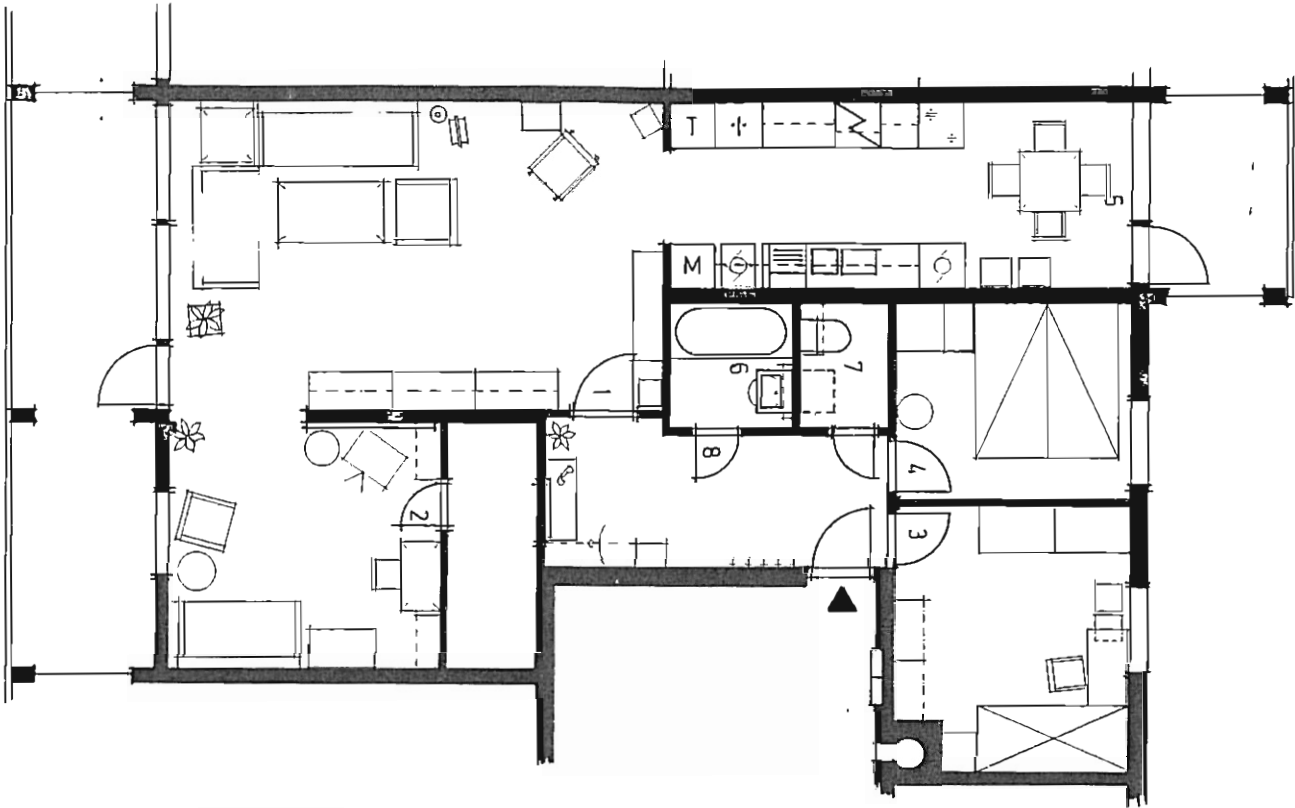
Bruken av rommet ved stua. Beboerne bruker rommet svært forskjellig, slik intensjonen fra arkitekten og byggherren var.

Spiseplassen. Bare tre familier har høyt spisebord i stua. Vi skal senere analysere årsakene til det.

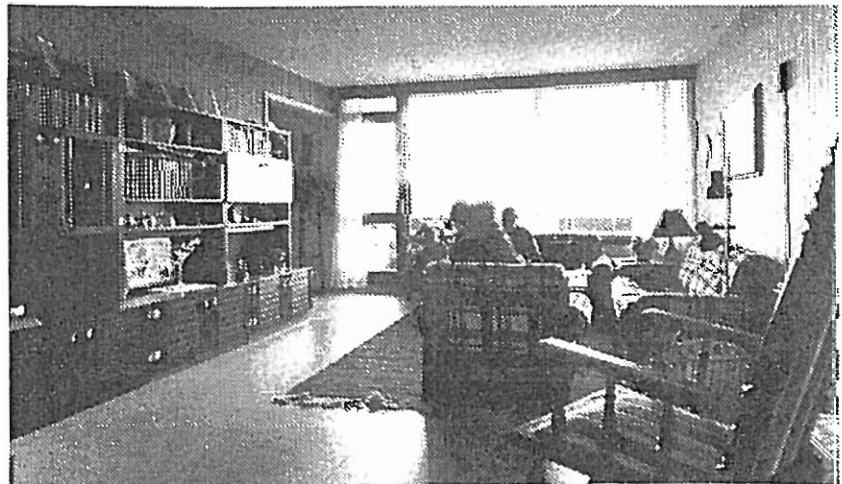
Våtrom og klesvask. Intervjusvarene viser en entydig misnøye med størrelse og bruksmuligheter på bad og WC. Klesvask på kjøkkenet er ikke populært.

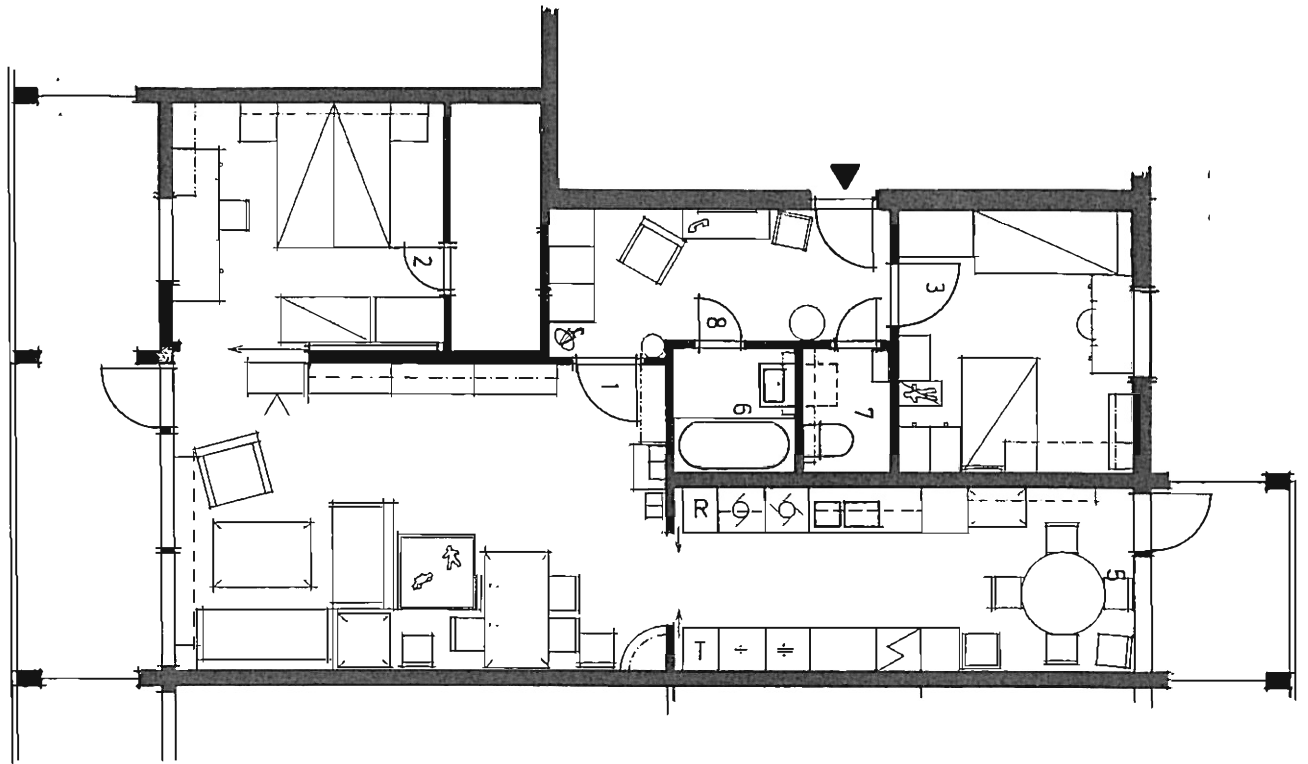

Leilighet B 1
Familie med tre medlemmer

Leilighet B 8
Familie med fire medlemmer

Leilighet B 4

Familie med fire medlemmer

4. Bruken av rommet ved stua

Fire familier bruker rommet som rent soverom. Tre av dem har bare dobbeltseng og oppbevaringsmøbler. De mener rommet ikke gir plass for mer. Men de har ønsker om annen bruk. En ønsker plass for å sy. En skulle gjerne hatt en "godstol" på rommet. Hun er enslig mor og ønsker å kunne trekke seg tilbake med en bok når barna ser på TV.

En av familiene har barnesengen til sin toåring på rommet. De er fire i en treromsleilighet.

Disse familiene som bruker rommet som rent soverom, kan ikke se noe poeng med den brede skyvedøren som atskiller rommet fra stua. De klager over støy fra TV og trekke under døra.

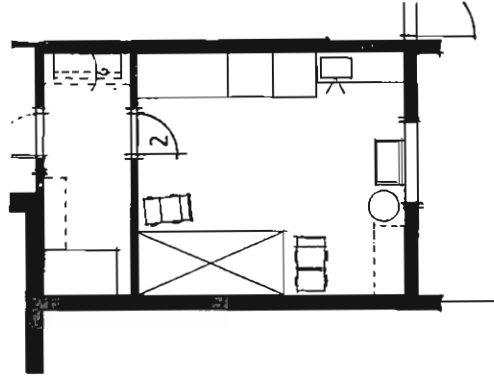
To familier har plassert et arbeidsbord i rommet i tillegg til sengene. I begge familiene er en av foreldrene lærer. De savner eget arbeidsrom fordi de har mye hjemmearbeid. I begge tilfeller står bordet plassert foran vinduet.

En nevner de store lyse rommene mot vest som en vesentlig fordel ved leiligheten. En har i tillegg babyen sovende på rommet. De synes det blir for stor avstand mellom foreldrene og barnerommet.

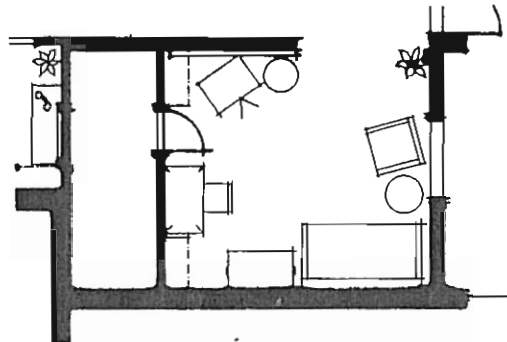
De aller fleste av dem som sover i rommet har atkomst til kottet fra rommet. Noen bruker det til omklledning også.

Tre familier har tatt rommet i bruk som TV-stue. Det gir et stueareal på til sammen 38 m². I alle tilfellene dreier det seg om fireromsleiligheter. I to av dem fører det til at barna deler rom. en av familiene forteller at barna leker støyende leker der inne. For øvrig understreker de at barna får leke over alt i leiligheten.

TV-stuene er møblert med sofaer og lave stoler og bord. TV er plassert langs veggen mot stua. I ett av rommene står et skrivebord og en strikkemaskin. Beboeren forteller at maskinen forstyrrer TVtittingen en del.

En av familiene har to barn og bor i en treromsleilighet. De har bygd igjen den store åpningen mot stua og åpnet til entréen gjennom boden. De syntes det ble for trangt for barna i det andre soverommet. Barna, som er 9 og 4 år, har bl. a. TV og båndspiller på rommet.

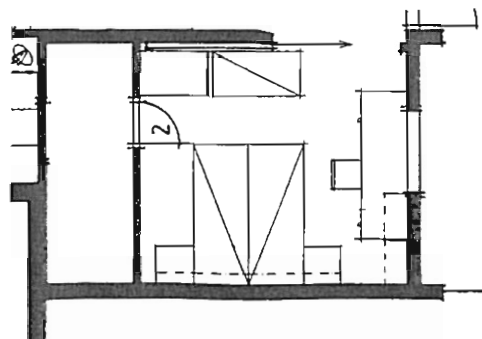

Vurdering

Mye av leilighetens fleksibilitet ligger i bruken av dette rommet.

Det skrives seg fra tre ting:

- Rommet har en størrelse som egner seg for variert bruk. det er riktignok i minste laget for et kombinert sove- og arbeidsrom for foreldrene. men for øvrig er det stort nok.

- Det kan åpnes mot stuen og fungerer godt som stueutvidelse. Det kan også få atkomst fra entréen og tettes helt mot stua.
- De andre soverommene er så store at de kan brukes som foreldresoverom.

5. Spiseplasser

Spiseplassen på kjøkkenet ligger inntil vinduet. Det er dør ut til en balkong hvor en kan spise frokost. Spiseplassen på kjøkkenet måler i utgangspunktet 2,40 x 2,80 m, men over halvparten av beboerne har utvidet arbeidsdelen med en innredningsenhet til, og dermed redusert plassen for spisebordet til ca. 2,40 x 2,20 meter.

På illustrasjonsplanen er det også tegnet inn en spiseplass i stua. Den er lagt nærmest kjøkkenet med spisebord stående ut fra nabovæggen. Hvordan har de ti familiene ordnet spiseplassene?

1. Sju av dem har droppet muligheten for spisebord i stua. De inntar alle måltider på kjøkkenet, enten det dreier seg om hverdag, søndag eller de store høytidene. Dvs. et par familier bærer bordet inn i stua på julekvelden. Av disse sju er det bare tre som er fornøyd med egen spisestue. Flere forteller at de har prøvd å møblere stua med spisebord, men gitt opp. "Det var ikke plass", "stua er vanskelig å møblere."

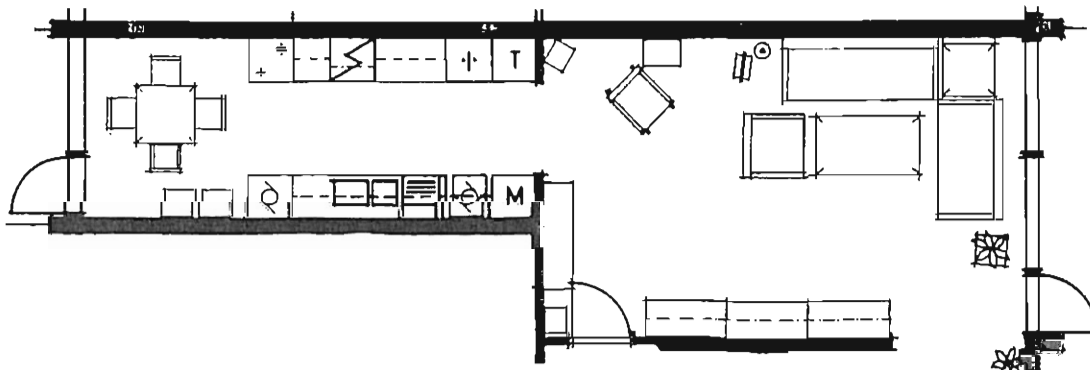
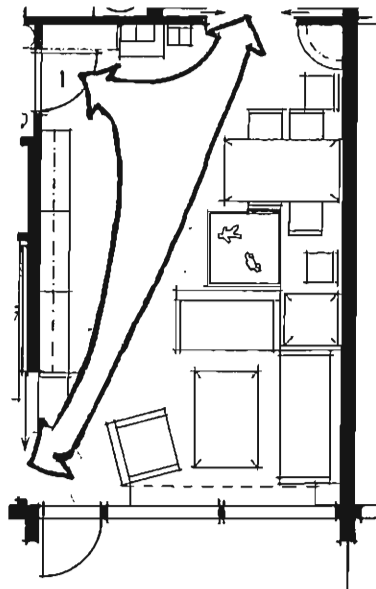
2. Tre familier har likevel plassert spisebord i stua. En av dem bruker ikke bordet i det hele tatt til måltider. Bordet er et gammelt klaffebord og er mer til pyrd enn til nytte. Når de har gjester pleier de å spise i sofagruppen. De synes ordningen fungerer bra.

Den andre familien bruker heller ikke spisestuebordet noe nevneverdig til spising. Selv om det her er tale om et frittstående bord med god plass til stoler og betjeningsareal. Intervjupersonen forteller at familien en sjelden gang har gjester til middag. Da spiser de i stua. Men langt oftere får venner som stikker innom servert noe i sofakroken foran TV-apparatet. Hun ønsker seg likevel egen spisestue.

Bare én familie av våre ti bruker spisebordet i stua jevnlig. Det dreier seg om middagsservert til gjester.

Vurdering

Gjennomgangen viser at beboerne har ordnet spiseplassen forskjellig. Dette skyldes delvis de fysiske rammene som leilighetsplanen setter. De aller fleste kritiserer møbleringsmulighetene i stua. La oss se på planløsningen av stua:

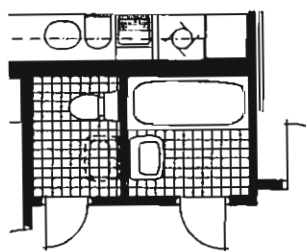

Rommet måler 6,50 x 4,00 m og skulle med sine 26 m² kunne romme både sittegruppe og spisegruppe. Men det er ikke lett å plassere inn et spisebord med stoler. Rommet har åpning i tre hjørner. Settes bordet utenfor døra til kjøkkenet, blokkeres ganglinjen fra kjøkkenet til entréen og til rommet ved stua.

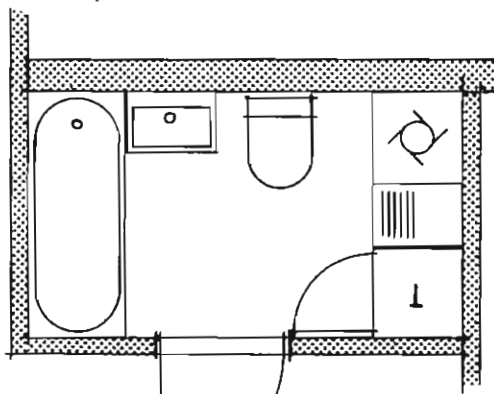
De fleste føler det vel ubehagelig hele tiden å måtte gå rundt spisebordet. De som har spisebord i stua har derfor trukket det bort fra kjøkkendøra slik at ganglinjen ikke blir sperret. Samtidig er det en tendens til å trekke sofagruppen vekk fra vinduet, både på grunn av trekk og for å utnytte ovnen under vinduet best mulig.

6. Hva kan gjøres med badet?

Vi har som et tankeeksperiment sett på hva som kunne gjøres med våtrommene på Orebakken, dersom en ombygging skulle foretas. Utgangspunktet er ikke det letteste, i og med at veggen mellom bad og WC har rør-installasjoner. Beboerne ønsker seg to ting: større bad og plass til klesvask.

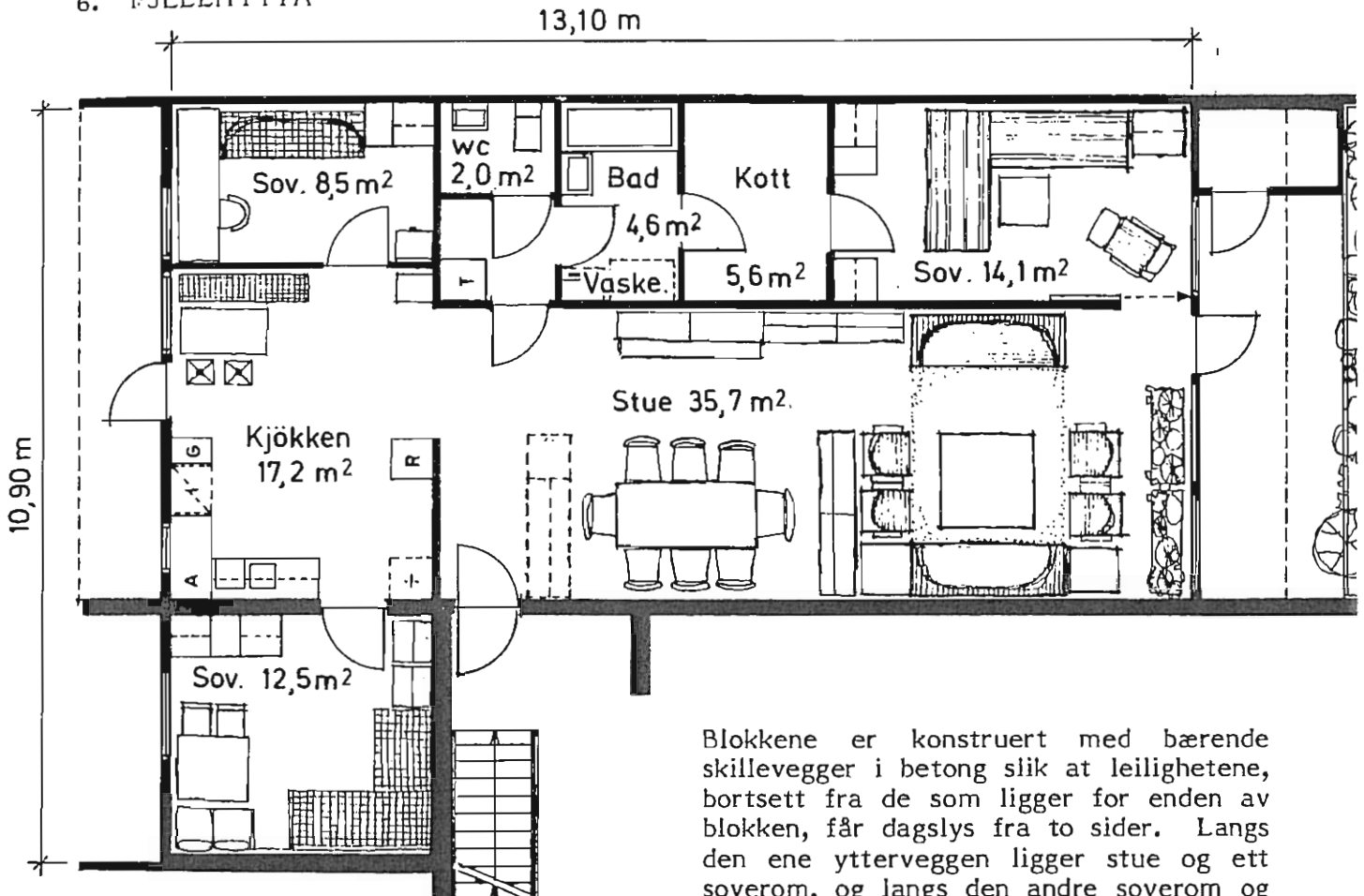

Skissen illustrerer hva en kunne få plass til om en slo sammen bad og WC. Det må bemerkes at løsningen ikke er fullgod med tanke på betjenings-arealer for utstyret. Allikevel tar vi dette med som eksempel.

Plasseringen av soilen gjør sannsynligvis et slikt alternativ urealistisk. Dessuten mister en selvsagt fordelene av å ha bad og WC atskilt, som blir regnet som en viktig standardforbedring. En annen mulighet kan være å bygge et fellesvaskeri for hver oppgang. Vårt poeng er å vise at brukerne bør ha en valgmulighet.

6. FJELLHYTTA

1. Beskrivelse av leiligheten

Leilighetene på Fjellhytta ligger i terrasseblokker. Blokktypen kjennetegnes ved de store terrassene langs hele fasaden og ble særlig utbredt i løpet av 1970-årene. De leilighetene vi har undersøkt ble innflyttet i 1980 og ligger i området Nordseter sør for Oslo sentrum. Størrelsen på familieleilighetene varierer mellom 91,7 m² og 104,3 m². Blokkene ligger med hovedfasade mot syd eller vest (stue-soveroms side). I undersøkelsen fra dette borettslaget inngår leiligheter med 3 og 4 soverom. Leilighetene er uten entré, men med dobbelt dør til oppgangen. Det er meningen at beboerne selv skal sette opp et skille mot stuen i form av skap/skapvegg o.l. På badet er det klargjort for vaskemaskin. Det er også plass til tørkeskap. Alle har i tillegg adgang til fellesvaskeri.

Blokkene er konstruert med bærende skillevegger i betong slik at leilighetene, bortsett fra de som ligger for enden av blokken, får dagslys fra to sider. Langs den ene ytterveggen ligger stue og ett soverom, og langs den andre soverom og kjøkken. I leilighetene for enden av blokkene får dessuten badet vindu. Planløsningen er basert på denne tosidige belysningen. Dette gir leilighetene noen hovedkjennetegn:

- Planprinsippet gir stue og ett soverom til den ene fasaden, to soverom og kjøkken til den andre. Sove-rommene kommer en til gjennom kjøkken og stue.
- Planløsningen er relativt åpen. Leilighetene ble levert med åpen forbindelse mellom inngang, stue og kjøkken, og uten entrérom.
- I den sentrale delen av leilighetene ligger bad, WC-rom og en liten forgang med tørkeskap, samt kleskott.
- Soverommet på stuesiden kan fungere som en utvidelsesmulighet for stuen. (jfr. Orebakken)

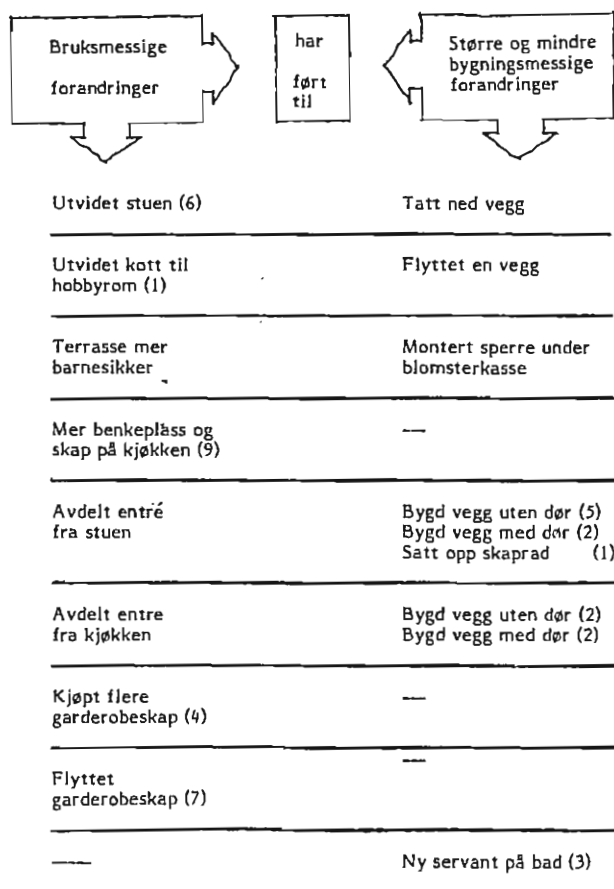
Arkitektens møbleringsplan

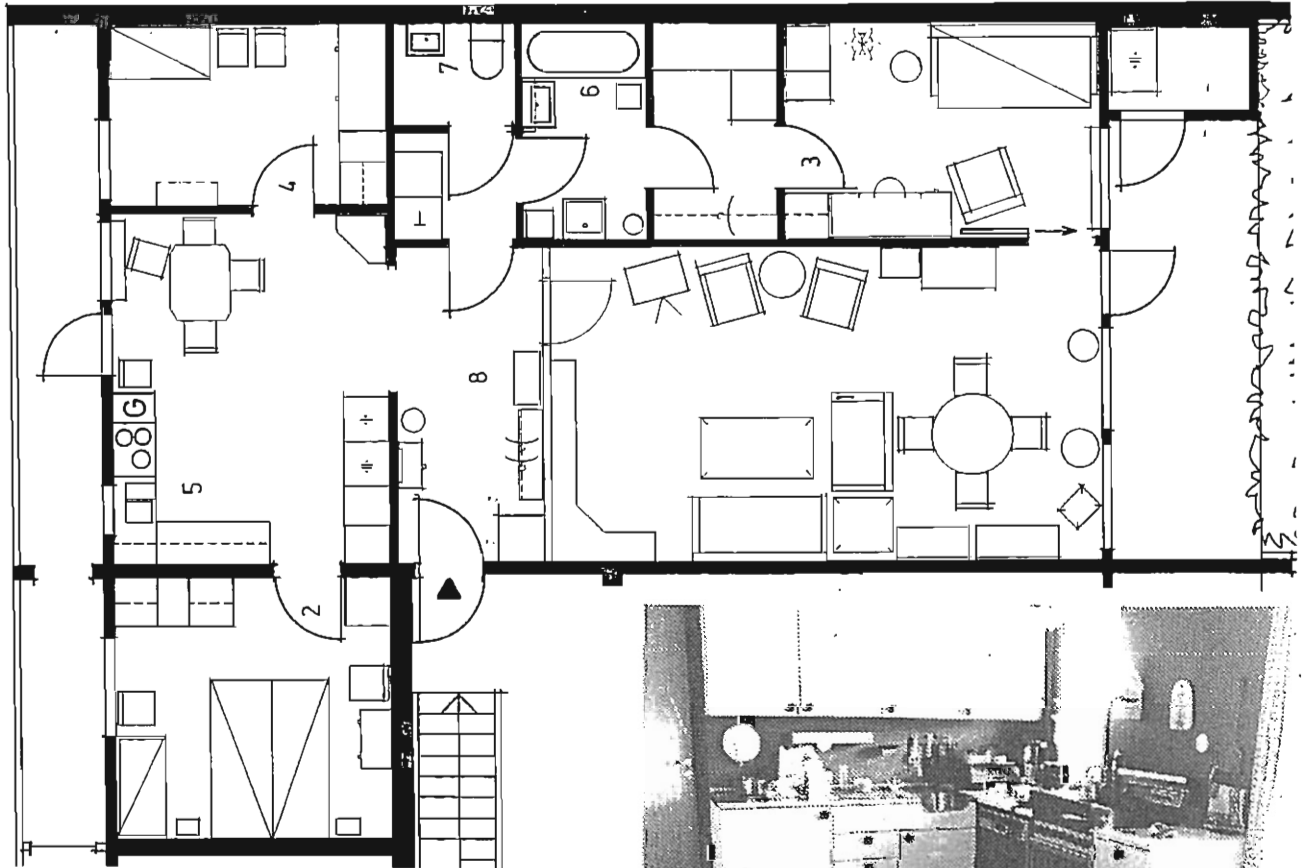
- Soverommene varierer i størrelse. I leilighetene med fire soverom er de 12,4 m², 10,5 m², 9,1 m² og 8,5 m². I leiligheter med 3 soverom er størrelsen 12,5 m², 11,6 m² og 8,5 m². De to største soverommene kan ha to senger, men det er kun i det største soverommet at det er plass til tradisjonell parsengoppstilling med tilfredsstillende passasjearealer.
- Alle leilighetene har mulighet for å møblere med spisebord både på kjøkkenet og i stuen. Spiseplassen på kjøkkenet er inntegnet på arkitektens plan med plass til 5-6 personer. I stuen er det plass til spisebord for 8 personer. Kjøkkenet er relativt rommelig, det er på 17,2 m². Rommet gir beboerne anledning til å utvide med arbeidsbenk og et skap. Rommet er ikke et rent arbeidskjøkken, men gir muligheter for ulike møbleringsalternativer.
- Hver leilighet disponerer en kjellerbod, og i kjelleren er det også felles sportsbod. En bod finnes det også på terrassen ved stuen.

2. Endringer

"Vi flyttet inn i et halvfabrikat, men nå er leiligheten bra", sier en av dem 'vi intervjuet. I leiligheten er det gjort mye som gir den et spesielt preg, deriblant noen mindre bygningsmessige endringer. Blant de leilighetene vi har besøkt på Nordseter, er det gjort flere forandringer i forhold til det opprinnelige enn i de andre borettslagene vi har vært. Det meste er standardforbedringer ut fra tilrettelagte muligheter.

Den mest vanlige forandringen for å oppnå en bruksmessig fordel er å ta ned vegg mellom stue og soverom. I seks av de ti leilighetene var dette gjort. Forandringene i forhold til den opprinnelige planløsningen fordeler seg slik:

3. Bruksmåter

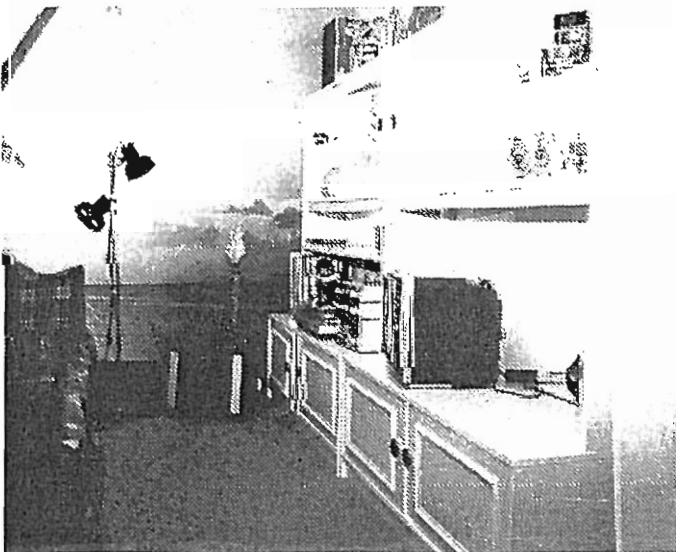
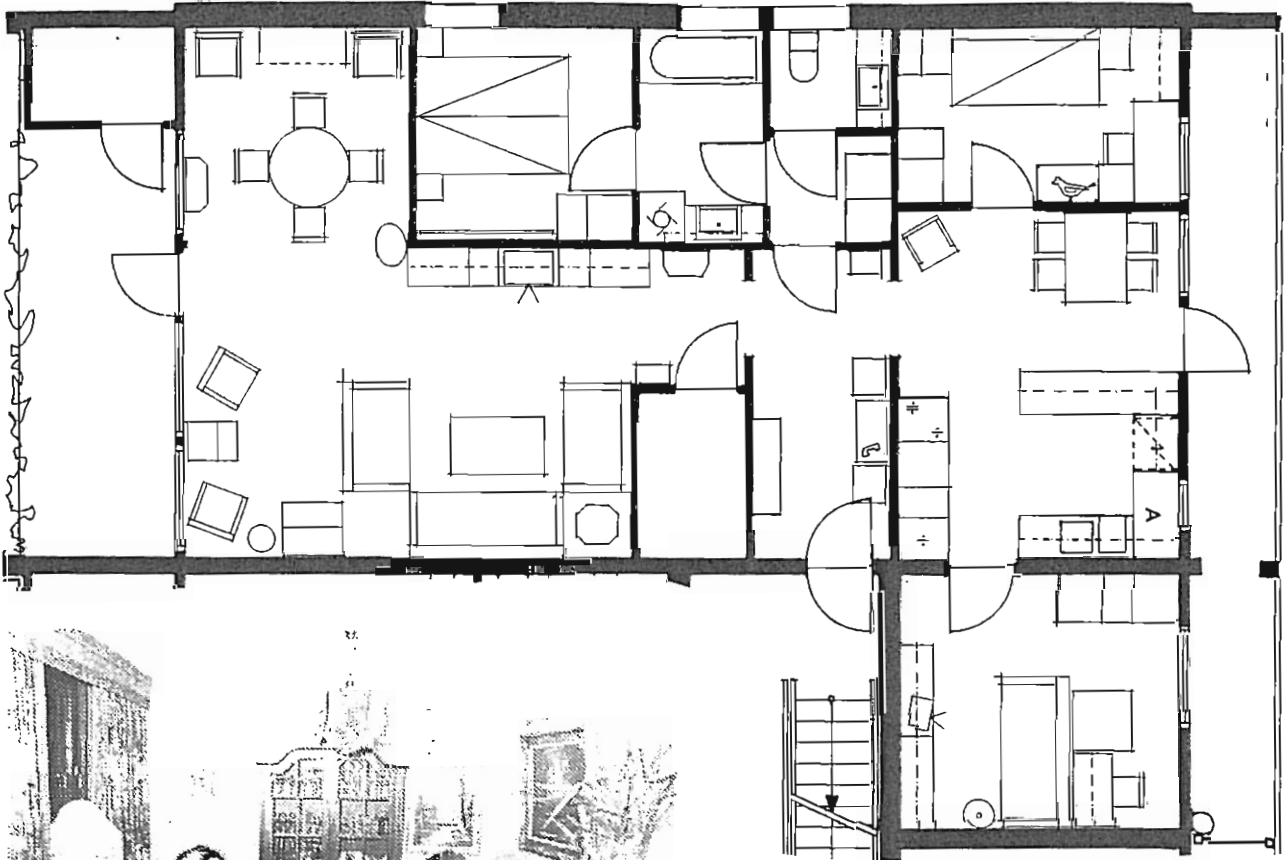
Alle de undersøkte leilighetene er forandret, mer eller mindre. Dette kan ikke tolkes som om planløsningen er dårlig eller at leiligheten hadde store mangler ved overlevering. Det er riktigere å si at planen gir beboerne muligheter til å prege leiligheten innredningsmessig og å forandre den bruksmessig.

Vi vil her vise to eksempler, en leilighet hvor det er gjort mange forandringer og en hvor det er gjort få.

Foreldre, to barn og bestemor på 4 rom. C I

Her bor en familie med to mindreårige barn. Den ene har eget rom, den andre sover hos foreldrene. Bestemor er ofte på besøk. Soverommet ved stuen brukes til gjesterom. Den eneste endring som er foretatt er å sette opp en vegg mellom stuen og entreen. Stuen har spiseplass.

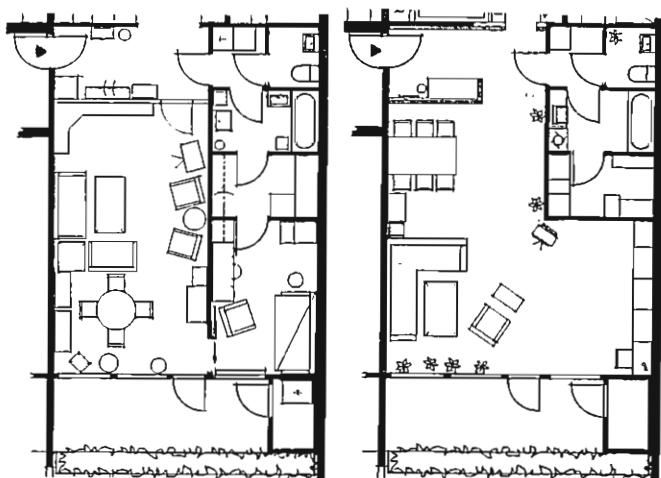

To barn på 4 rom. C8

Denne leiligheten hvor det er fire familiemedlemmer skal vi se litt nærmere på. Vi har valgt den som eksempel på en planløsning hvor det er gjort mange forandringer i forhold til presentasjonsplanen. Stuen er utvidet med spise plass. Kjøkkenet har fått en ekstra benk. Foreldrene har overlatt det største soverommet til ett av barna. På badet er servaneten flyttet og fornyet. Sønnen på 16 år har innredet sitt rom med stuemøbler, en veggseksjon med fjernsynsapparat og sofa. Han har også fått plass til en arbeidskrok i rommet sitt.

4. Stua. Møblering

Stua er mellom 25 m² og 31 m², avhengig av hvor skillet til entréen er plassert. Med utvidelsen kan den bli 42 m². I seks av de 10 leilighetene er en slik utvidelse foretatt. Sammen med kjøkkenet er stuen det rommet det uttrykkes størst tilfredshet med. Relativt stor flate, flere møbleringsmuligheter og vinkelrom-muligheten, nevner flere som positivt ved dette rommet.

Plan av stue uten og med utvidelser.

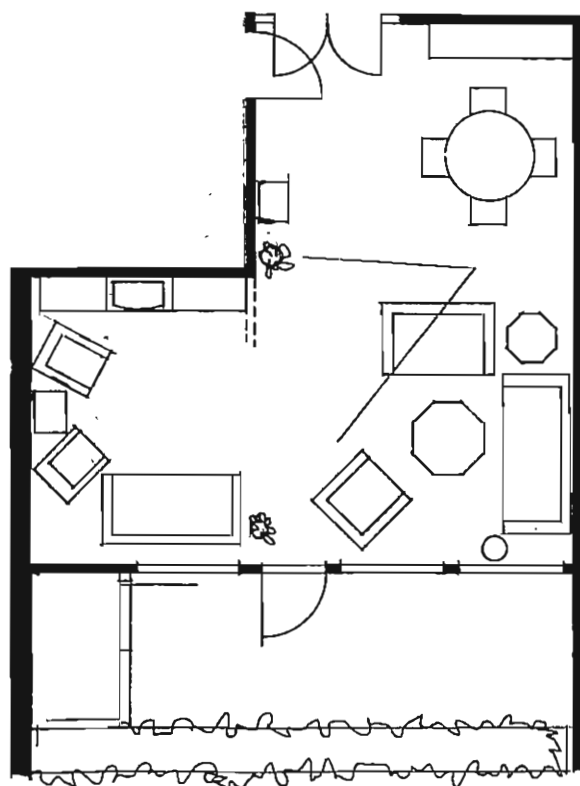
To spiseplasser

I alt åtte av de ti husholdningene vi besøkte har høyt spisebord i stuen, og dermed to spisebord i leiligheten. Men bordet brukes ut fra vår erfaring lite til spising. Alle spisebordene kan utvides til spiseplass for 6-8 personer, men har som regel en dagligoppstilling til fire personer.

Alle stuene har hovedsittegruppe med sofa og stoler. En såkalt 3-2-1 møblering med to sofaer stående i vinkel er den mest vanlige sittegruppeformen. Sammenhengende vinkelsofaer sammensatt av seksjoner var det i to av stuene. I tillegg til dette har mange fått plass til en ekstra sittegruppe. Det kan være en sofagruppe nr. 2, to enkle stoler rundt et bord eller en enkelt stol ved en bokhylle eller bord.

Stuens langstrakte form deles dermed i to avdelinger med en sittegruppe gjerne vendt mot fjernsynsapparatet. Mindre stoler og småbord med en rent dekorativ funksjon finnes også i en del stuer. Dette er møbler med særpreg av eldre stilelementer som kan brukes ved spesielle anledninger når det trengs mange sitteplasser. Mindre blomsterbord og lampebord er også svært vanlige.

Bare i en av stuene var det møblert med egen arbeidsplass. Hyllesksjoner med kombinasjon av bokhylle, mindre skap for dekketøy (lintøy), samt plass for fjernsynsapparatet og radio/musikkanlegg fantes i de fleste stuene (ni av ti). Hos en familie var det tilsvarende veggshylle, men formet som en åpen stigereol. Som helhet syntes stuemøbleringene å være nokså tradisjonelle og med de samme møbeltypene hos de fleste. Rommene bærer preg av de voksnes smak. Selv om lek og familiesamvær foregår i stuen, er møbleringen lite tilpasset barnas behov.

Eksempel på at stua er utvidet med en fjernsynskrok. Rommet er møblert med to sittegrupper og høyt spisebord.

Ingen av stueene virket overmøblerte slik at passasjearealene ble for trange eller at det ble direkte plassproblemer. Utvidelsen av stua som de fleste hadde foretatt, ga i noen tilfeller mer golvplass.

Vurdering

Stuas form og størrelse bestemmer møbleringen. Det er en hovedkonklusjon fra registreringene våre. Planløsningen påvirker møbleringen sterkt, antakelig like mye som rent funksjonelle krav. Stua som rom betyr mye for folk. Det legges tid, penger og omtanke i den.

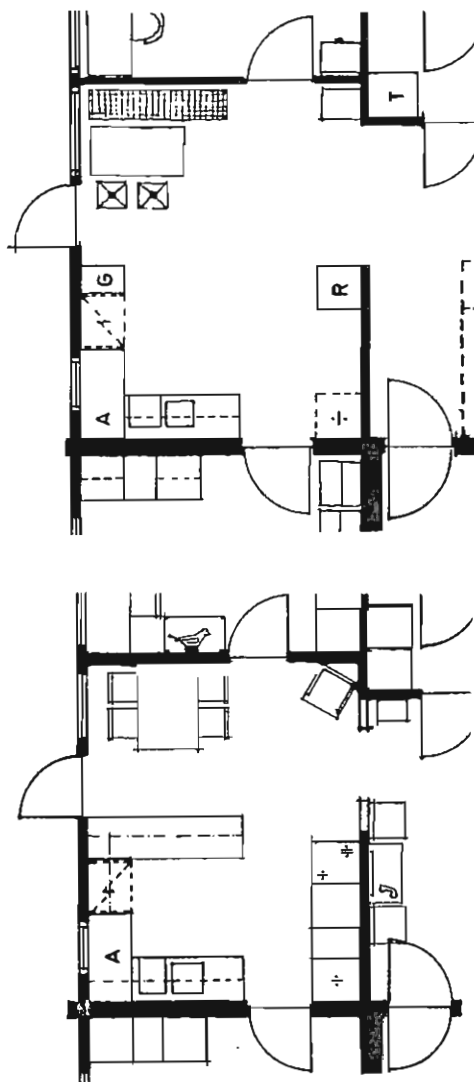
Hos to familier med små barn hadde utvidelsen av stua gitt vesentlig mer fri golvplass. Dette var tydeligvis prioritert. En viktig årsak til at beboerne var så fornøyd med stua, ligger sannsynligvis også i at de hadde fått anledning til å sette sitt eget preg på den.

5. Kjøkkenet

Kjøkkenet brukes også til andre aktiviteter enn matlagning. Det er et rom de aller fleste er fornøyd med. Alle har spisebord på kjøkkenet. Spising og matlagning foregår uten større problemer. I tillegg nevnes stryking og maskinsøm oftest. Lek og lekselesing nevnes av mange. Rene fritidsaktiviteter som kortspill og porselensmaling er også på listen over gjøremål. De fleste nevner at kjøkkenet fungerer som et oppholdsrom. Her blir gjester invitert til enklere eller finere servering. Noen nevner at når flere venninner er samlet om formiddagen, er kjøkkenet det rommet de oppholder seg i. Kjøkkenet fungerer som et samlingsrom, og kjøkkenbordet blir i de fleste leilighetene mye brukt.

Supplering av innredning

Ved innflytting hadde kjøkkenet nokså sparsom innredning med skap og benkeplass. Særlig når en ser det i forhold til rommets størrelse. Alle svarene er basert på den innredningen som var etter ca. 2 års botid, og som for ni av de ti husholdningene var sterkt supplert.

Øverst presentasjonsplanen fra OBOS, nederst slik leiligheten er møblert. Utvidelsen av benkeplass til U-kjøkkenet var vanlig blant dem vi har besøkt.

Kjøkkenarbeid?

Er det plass nok til at to kan lage mat sammen? Seks av ti sier at det hender ofte at flere arbeider samtidig med matstell og oppvask. Syv mener det er plass nok til at flere kan ha arbeidsoppgaver samtidig. Samtlige sier seg generelt fornøyd med kjøkkenet. Som den viktigste fordel er det størrelsen de nevner. Flere nevner også et det er lyst.

En nevner som en ulempe at det ikke er dør til stua, mens en annen mener at matlukt i leiligheten er et problem. I tre leiligheter er det dør(er) mellom kjøkkenet og stue.

Vurdering

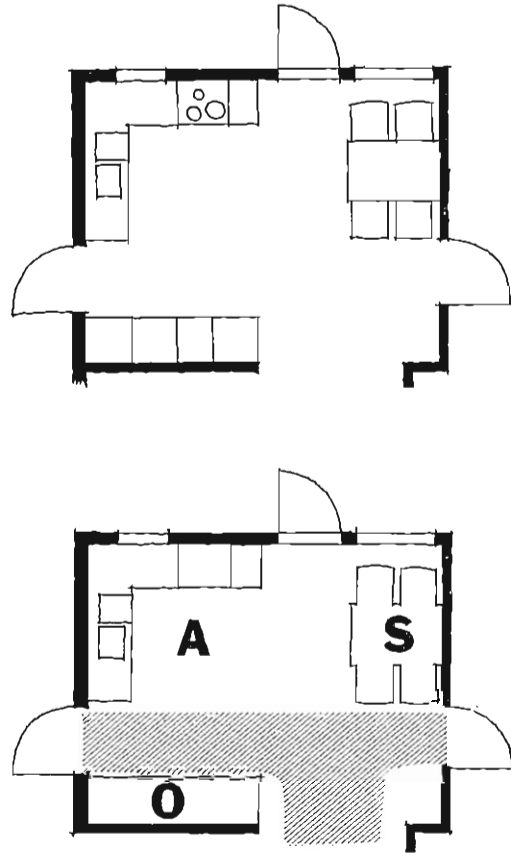
Hvilke egenskaper har dette kjøkkenet som gjør at samtlige i all hovedsak er fornøyde? Og hvorfor kommer ikke de mange gjøremål i konflikt med hverandre? At kjøkkenet er gjennomgangsrom til to soverom synes heller ikke å være noen ulempe.

Først og fremst må vi huske på at ni av ti husholdninger hadde kjøpt mer skap og fast kjøkkeninnredning utover det opprinnelige. Plassen tillater en slik supplering. Det at en kan gi sin egen bolig et personlig preg spiller selvsagt også en rolle. Men hvilke planegenskaper har rommet som gjør at alle er så fornøyde? Tre krav til kjøkkenet i boliger er blitt grundig dokumentert i mange undersøkelser. (Svennar 1975).

- Kjøkkenet bør være et separat rom med dør til oppholdsrom.
- Kjøkkenet bør ha spiseplasser for daglige måltider.
- Kjøkkenet bør ha vindu.

Selv om kjøkkenet i Nordseterblokkene ikke har alle disse egenskapene, er det godt planløst. Arbeidsdel, spisedel, oppbevaringsdel og kommunikasjons-arealene er delt i separate soner. Delene ligger riktig plassert og det er lite overlappning mellom betjeningsarealene. Både arbeidsplassen og spisebordet har fått plass ved vinduet. Selv i større boliger kan dette være vanskelig å få til. Passasjeplassen til soverommene ligger lengst vekk fra vinduene og forstyrrer dermed verken arbeidsfunksjonene eller spisebordet. Det er plass til å sette inn kjøle/fryseskap uten at det går utover plassen til de andre funksjonene.

En plananalyse av kjøkkenet slik det er tenkt fra arkitekten. Oppbevaring, arbeid og spiseplass er delt i soner. Atkomsten til soverommene forstyrrer ikke dette opplegget.

To av de ti vi intervjuet nevnte problemer som kan henge sammen med at kjøkkenet står i forbindelse med stua. (I alt var det tre leiligheter hvor et slikt dørskille var laget.) Støy fra kjøkkenmaskiner har ingen nevnt som problem. Fra kjøkkenet er det et felleš mekanisk avtrekk for komfyr. Noen få har klaget over at systemet bare er i virksomhet til visse tider i døgnet.

Alt i alt er det relativt få klager sammenliknet med de mange positive utsagn om kjøkkenet. Vårt inntrykk er at rommet fungerer som leilighetens "torv". Det er et allrom, og for enkelte gjøremål et fullverdig alternativ til stua.

6. Vurdering av planløsning

Vi har pekt på at beboerne har hatt muligheter til å prege leiligheten innredningsmessig og å forandre den bruksmessig. De to eksemplene vi viste i 6.3 (se fig.) og de to stueeksemplene i stueavsnittet, viste dette. Det er særlig utvidelse av stuen en har foretatt seg. Men ser en på hva en har gjort, ser vi at stua møbleres med to sittegrupper og spisebord. At det bor barn i leiligheten setter ikke sitt preg på stua. Arealutvidelse fører derfor ikke alltid til en utvidelse av bruksmulighetene.

Nøytral atkomst

Kjøkken og stue er gjennomgangsrom til soverommene. Undersøkelsen av de ti husholdningene viser at dette ikke oppleves som noen ulempe. Begge rommene er store nok for også å gi kommunikasjonsarealer. Deling av kjøkken og stue til hver side av leiligheten virker praktisk under de gitte forutsetningene. "Nøytral atkomst" til alle rom, i betydningene "fra entré", ville nødvendigvis ikke vært noen bedre løsning. Kjøkkenet kan vel langt på vei sies å være et nøytralt rom slik denne leiligheten er planløst.

Enkelte har overlatt de større barna det største soverommet. Det soverommet som foreldrene da tar er i mange tilfeller trangt og det blir svært smale passasjearealer rundt sengen.

For å avgrense et entrérom mot resten av leiligheten har de fleste markert dette med en vegg mot stuen.

Eksemplene viser at selv om leiligheten har innbygde muligheter, har den også noen begrensninger. Stua kan bli større, men andre forandringer enn dette er det vanskelig å gjøre. Det er en overveiende positiv bedømmelse av disse leilighetene blant dem vi har spurt. Når det derimot gjelder oppbevaringsplass er det kommet frem mange kritiske kommentarer. (Se kap.8)

7. Orebakken og Fjellhytta. Likheter og forskjeller

Både Orebakken- og Fjellhyttaleilighetene er typiske eksempler på 70-årenes blokkplanløsning:

- De er dype og gjennomgående med inngang, entré, bad, WC og kott lagt i den mørke midtdelen.
- Stuene (og kjøkkenet på Orebakken) er dype med møbelgrupper plassert innenfor hverandre.
- Kjøkken og stue er plassert i hver sin ende av leiligheten, begge med balkong utenfor. På denne måten oppstår to adskilte oppholdsrom i boligen.
- Soverommene er lagt til henholdsvis kjøkken- og stuesiden. To på kjøkkensiden og ett på stuesiden.

Alt dette er egenskaper som de to leilighetsplanene har felles. Undersøkelsen har vist at beboerne klart er mer positive til Fjellhytta-planen. La oss derfor se på hva som skiller de to:

Størrelse

Størrelsen er klart forskjellig. Fjellhyttaleilighetene måler fra 104,3 m² til 112,7 m² (leieareal), mens den tilsvarende på Orebakken er på 92,7 m². Dette slår slik ut på de enkelte rommene:

- 1) Forskjellen i areal skriver seg fra terrasseringen av blokken.

	<u>Fjellhytta (104,3)</u>	<u>Orebakken</u>
Stue	30.7	26.0
Entré		7.4
Rom 1	11.6	12.0
Rom 2	12.2	10.5
Rom 3	8.5	8.0
Kjøkken	17.2	14.5
Bad/vaskerom	4.6	2.5
WC	2.0	1.9
Tørkerom	2.2	
Kott	4.6	3.9
Bod (balkong)	2.3	
	8,8	4,4
	6,9	

Rommene er gjennomgående større på Fjellhytta. Våtrommene er markert større, med dobbelt så stort samlet areal. Bodarealet på leilighetsplanet er nesten dobbelt så stort på Fjellhytta.

Det er nettopp størrelsen på våtrom og oppbevaringsplass beboerne i Hovseter-leilighetene kritiserer.

Planprinsippene

Planprinsippene har også klare forskjeller. På Orebakken er entréen det sentrale kommunikasjonsarealet som gir, eller kan gi, atkomst til alle rom unntatt kjøkkenet. Det gjør rommene til separate enheter med en sluse til leiligheten forøvrig. Kjøkkenet har forbindelse til stua og danner sammen med den et felles areal for alle familie-medlemmene. Rom 3 og 4 har ingen direkte forbindelse med oppholdsdelen.

Fjellhytta-leilighetene har ikke noe eget entrérom i utgangspunktet, men flere har bygget det etterhvert. Både stua og kjøkkenet er gjennomgangsrom. Plasseringen av de to soverommene inntil kjøkkenet understreker karakteren av egen barneavdeling, eller om en vil et eget allrom. Ingen beboere reagerer på at kjøkkenet brukes som gjennomgangsrom til soverom. Stua brukes som atkomstareal til foreldrenes soverom. Dermed kan leilighetens korridorareal bringes ned til et minimum. Eksemplet Fjellhytta rokker ved det gamle prinsippet om nøytral atkomst til alle rom. Men det rommelige og godt planlagte kjøkkenet er en forutsetning for at løsningen skal fungere. Fordelen med denne løsningen er også at en kan bruke rom i sammenheng og eventuelt slå dem sammen.

Romform

Formen på rommene er også ulik. Orebakkenleilighetene har et langt og smalt kjøkken, med arbeidsdelen innerst. En må passere gjennom klesvask og oppvask for å komme til spisebordet. Soverommene er forholdsvis kvadratiske.

På Fjellhytta valgte arkitekten å bruke mer av fasadelengden til kjøkkenet slik at både arbeidsdelen og spisebordet kunne plasseres ved yttervegg og få dagslys.

Begge steder er beboerne godt fornøyd med kjøkkenet. Det er rommets karakter av oppholdsrom de roser. Den innlagte vaskeplassen på Orebakken blir derimot sterkt kritisert. For vår del vil vi holde en knapp på Nordseterkjøkkenet. Ved å gi kjøkkenet så stor fasadelengde blir det et sted hvor det er trivelig både å arbeide og oppholde seg. Dybden på Nordseterstuen gir klart plass til to møbelgrupper. På Hovseter kom sofagruppen og spisegruppen i konflikt.

7. ROMBRUK

Dette avsnittet er en beskrivelse av dagliglivsaktiviteter ut fra planløsningens muligheter. Vi har behandlet alle de 30 husholdningene samlet. Hensikten er å legge fram de typiske fellestrekkene i bruken av boligene. I det forrige avsnittet så vi på hvordan planløsningen hadde betydning og dels påvirket bruks- og møbleringsmulighetene. Vi visste hvilke forandringer hver av de tre planløsningene tillot. I dette avsnittet ser vi på hva som likevel er likhetspunkter, og hva som kan sies å være bovaner løsrevet fra den konkrete planløsningen. Boligbruk styres ikke bare som vi skal se, av boligens utforming. Vi påvirkes av konvensjoner og idealer om hva som er en god bolig.

Vi har tatt utgangspunkt i aktiviteter slik spørreskjemaet legger opp til. Fotografiene og plantegningene har under denne bearbeidningen vært viktige kilder for å oppspore de mer kulturelle fellestrekkene i innredningsløsningene.

1. Spiseplasser, måltider og samvær

Et utgangspunkt for undersøkelser var boligens spiseplasser. Skal boligen ha en eller to spiseplasser ved høyt bord? Og i tilfelle bare en spiseplass - hvor bør den legges?

På Karihaugen er det bygd et rent arbeidskjøkken og den ene spiseplassen er lagt til stuekrok ved siden av kjøkkenet. På Orrebakken har kjøkkenet egen spiseplass ut mot fasaden og også stuen er planlagt for en spiseplass. Arbeidsplassen i kjøkkenet ligger midt mellom stua og spisekroken.

På Fjellhytta har kjøkkenet spiseplass og stua gitt mulighet for en spiseplass til. Både kjøkkenets spise- og arbeidsdel ligger mot fasaden og har dagslys. Størrelsen på kjøkknene er henholdsvis 8, 14,5 og 17 m².

Daglige spisevaner

Umiddelbart tenker vi oss at i familier spiser ett felles måltid. Før spiste en middag når far kom fra jobben. Men med nye tider og nye arbeidsmønstre, hvordan forholder det seg egentlig med familier av i dag? En kan arbeide heime eller ute, heltid eller deltid, og vi har skiftarbeid. For et par blir variasjonsmulighetene mange. Her fant vi at to arbeidsmønstre var dominerende:

- mor er heime og far har heltid, uten skift
- begge jobber heltid.

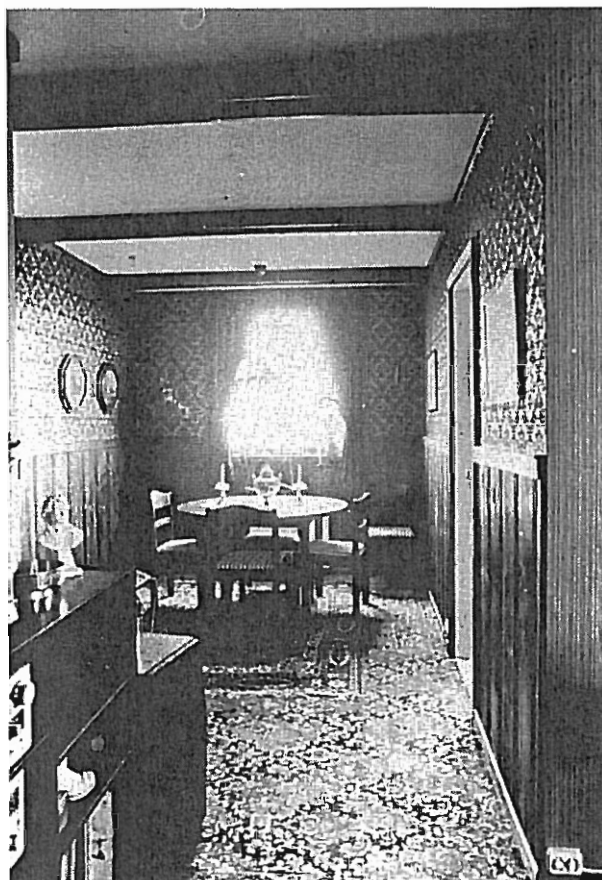
I seks av husholdningene arbeider en av de voksne skift, like ofte mor som far. Men arbeidsmønstrene synes å ha liten betydning for samvær og måltider. I 2/3 av husholdningene spiser alle middag sammen hver dag. Spisingen blir tilpasset arbeidsmønstrene. Vi må kunne si at middagen fortsatt er et viktig samlingspunkt for familien. "Matprosjektet" (en undersøkelse om måltider og spisevaner) viser det samme. Middagen spises heime til vanlig tid for mellom 92 og 85 % av husholdningsmedlemmene i norske heimer. Spiser en ikke heime, viser det seg at for barna er det ikke gatekjøkkenet som dominerer, men at de spiser heime hos noen andre (5% av både døtre og sønner). Den vanligste varianten for fedre er ikke kantinen, men at de har sløffet hele middagsmåltidet (Wold og Fürst, 1983.) Middagen er altså et samlingspunkt og spises heime. De store endringene i arbeidsmønstre og tidsbruk synes å ha liten innflytelse på innarbeidede kulturelle mønstre og sedvane.

Frokosten har ikke den samme plass som middagen. Bare 6 av våre 30 familier oppgir den som et felles måltid. Hovedtendensen synes å være at far står opp først og tar seg en skive på benken. Senere står mor og barn opp og mor lager frokost til barna. Men i helgene er også frokosten et fellesmåltid.

Kveldsmat synes ikke å være så vanlig i det daglige og lunch spises på jobben eller heime sammen for mor og barn.

Hvor ligger spiseplassen?

En lager fysisk rammer om måltidene. Vi ville tro at den sosiale definisjonen av måltidet evt. måltidsfellesskapet var medbestemmende for hvor i boligen en spiser. Men det avhenger av at en har et valg. Derfor må vi først se på hvor mange spiseplasser boligen har, og hvordan de ligger. Her har vi registrert "nå-tilstanden" - etter at husholdet har tatt i bruk og endret boligen sin, og vi har prospektet som viser leilighetens antatte bruksmuligheter.

Tabell 1
Fordelingen av spiseplasser (tallene i parentes er hva som ligger i leilighetsplanen)

	En spise- plass/kj.	En spise- plass/stue	To spise- plasser
Karihaugen	2	3 (10)	5
Orebakken	7	0	3 (10)
Fjellhytta	2	0	8 (10)

Vi ser at for Orebakken og Karihaugen er planens muligheter og den faktiske innredning svært forskjellig.

Sluttresultatet blir at bare en av ti husholdninger beholder den opprinnelige løsningen. Fem husholdninger vil ha én spiseplass og da på kjøkkenet, og fire husholdninger vil fortsette med to spiseplasser.

På Orebakken er det ikke egentlig forandringer, men bare tre av ti har nyttet den muligheten som planen gir til å ha to spiseplasser.

På Fjellhytta er det bare to husholdninger som ikke har to spiseplasser.

Spisevaner og den daglige spiseplassen

Hvor mange, og hvor de har sine spiseplasser, er en annen sak. Men hvilke bruker de? Eller hvordan passer kjøkken og stuemøbleringen til familiens måltider og samværsvaner? Er det en direkte sammenheng mellom møbleringsønsker og samvær/måltider? Kan det være slik at folk vil ha spisebord i stua selv om gjestene får pizza eller kaffe og kaker ved salongbordet? Bruker en bordet til noe annet, - er det kanskje ikke en sekundærspiseplass det er snakk om? Endringene av boligene gir en klar indikasjon på at den daglige spiseplassen skal være på kjøkkenet. De fleste på Karihaugen ofret den eneste skikkelige arbeidsplassen på kjøkkenet for å få inn et lite bord. Sammenholder vi måltidsvaner og spisesteder i boligen, får vi den samme konklusjonen: Våre familier er kjøkken-spisere. Middagen spises i hovedsak på kjøkkenet, hverdag som søndag, men kaffen tar de med seg inn foran TV. Lunch spiser mor og barn på kjøkkenet.

Tabell 2
Måltider og spisesteder, hverdager¹⁾

	Frokost		Middag		Kaffe	
	Kjøkken	Stue	Kjøkken	Stue	Kjøkken	Stue
Karihaugen	7	3	7	3	3	7
Orebakken	9	1	10	0	3	7
Fjellhytta	9	0	10	0	0	10
Sum	25	4	27	3	6	24

1) Årsaken til at vi ikke alltid har 10 svar i hver kategori er at ikke alle spiser alle måltider.

Tabell 3
Måltider og spisesteder, søn- og helligdager

	Frokost		Middag		Kaffe	
	Kjøkken	Stue	Kjøkken	Stue	Kjøkken	Stue
Karihaugen	7	3	4	6	0	10
Orebakken	10	0	10	0	3	7
Fjellhytta	10	0	10	0	0	10
Sum	27	3	24	6	3	27

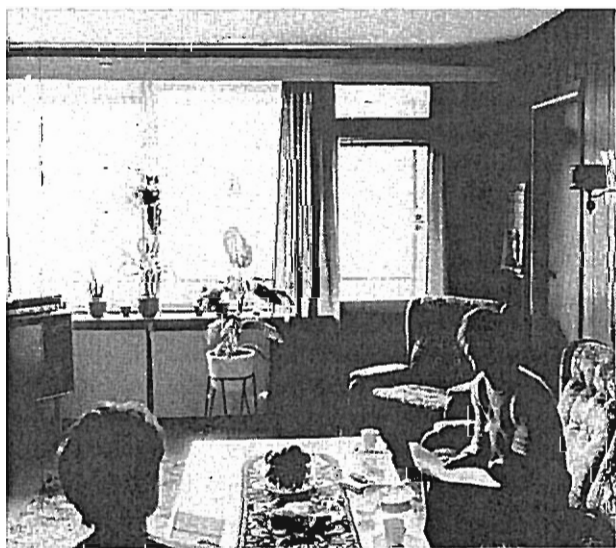
Frokost spises på kjøkkenet, søndag som hverdag, av alle som har spiseplass på kjøkkenet. Det eneste unntaket er en mor som tar maten til de små barna inn i stuen på salongbordet. Hverdagsmiddagen spiser også alle som kan på kjøkkenet. I hovedsak kan vi si det samme også om søndagsmiddagen. Bare på Karihaugen er det tre husholdninger som skiller mellom hverdag og søndag ved å legge andre rammer om måltidet. Ettermiddagskaffen drikkes derimot på stuen. Bare de mest innbitt "kjøkkenspisere" tar kaffen på kjøkkenet, seks av tredivet husholdninger. På søndagen tar ytterligere tre av dem kaffen med på stua.

Det mest påfallende med de to tabellene er likheter i vanene. Hverdag og helg markeres ikke ved å flytte måltidet. Om dette er og har vært en vanlig måte å bruke boligen, og vanlige måltidsvaner, vet vi lite om. Det foreligger lite litteratur på området. Oslo Bys vels undersøkelser (Brochmann, 1948) viste at selv i to-roms arbeiderboliger ble det ene rommet møblert med spisestue møbler. Men om de spiste der i helgene eller hadde annen nytte av møblene vet vi mindre om. At andre sosiale klasse brukte spisestuen - også til hverdags - finnes det klare spor etter både i skjønnlitteraturen og i boligplan og tekniske innretninger i gamle herskapsboliger (Brochmann, 1958). Den svenske etnologen Brita Egardt (Egardt, 1978) har tatt for seg den historiske utviklingen av søndagsmiddagen som kulturell institusjon. Tidligere markerte en søndager med finere og ofte

arbeidskrevende mat. Hvilke matretter en serverte, vekslet med egnen og med de sosiale lag. Svinesteika skulle være kjent nok for de fleste, og fruktkompotten, hermetisk frukt med krem o.l. En markerte også skillet mellom hverdag og søndag på andre måter, med søndagskjolen og oppdekking i stua. Søndagen var også den eneste dagen hele familien kunne være sammen. Så fikk vi lørdagsfri og lønnsarbeid for kvinner. Mor er ikke like interessert i å sitte hjemme å passe steika og produsere ferskt bakverk til kaffen. Også mor vil ha fri. Familiene gjør noe sammen i helgene. Går og handler sammen om lørdagene og på tur om søndagene. Søndagsmåltidet markeres, men ikke på den samme måten. En har ikke nødvendigvis "fin" mat. Levestandardutviklingen har også gjort sitt til at de ulike matrettene ikke i samme grad har sine dager. Kjøttkakene ligger i fryseren og kan serveres hvilken som helst dag. Søndagsmiddagen markeres med litt omtanke, ved å gjøre litt ekstra for å skape hygge omkring måltidet - for å skape ro og stemning om samværet. Og dette gjør en uten å markere forskjellen ved å flytte måltidet til stuen. Hverdag og helg markeres på en mer diskret måte slik at en lettere kan ta hensyn til det funksjonelle/ arbeidsdelen ved å tilberede og servere et måltid. Vi antar at det er funksjonsaspektet som gjør våre familier til kjøkkenspisere. Men det betyr ikke at spiseplassens utforming og spiserommets preg er uten betydning. Middagsmåltidet kan aldri reduseres til en ren funksjon: å spise.

Stua

Hovedmønsteret er klart: måltidene spises på kjøkkenet og kaffen på stua. Men det spises også på stua. Her er våre registreringer noe mangelfulle. Det avtegner seg et hovedmønster i famliens samvær og spisevaner: Er det noe på TV, f.eks. sport, kan en ta med maten inn. Og om lørdagene koser en seg med barna foran TV med pizza o.l. Kommer det gjester vanker det kaffe og kaker eller annen småmat som spises ved salongbordet. Gjestemåltider med oppdekking og varm mat synes å være sjelden. Omgangen med familie og venner synes å være hyppig, en eller flere ganger i uka, og omgangsformen enkel.

Ser vi på spiseplassene, synes det å være salongbordet som er spiseplass nr. to. De som har spisebord i stua bruker det sjelden til måltider. Det ser ut til at samværs-mønsteret og måltidsvanene konsentreres omkring kjøkkenbordet og salongbordet foran TV. TV-en blir dermed det dominerende i selskapet.

Men mange har et spisebord i stua. Hva brukes så det til? Det vet vi mindre om. I utgangspunktet av undersøkelsens gikk vi ut fra at spisebordet bruktes til spising. Men vi fikk noen andre indikasjoner. Det brukes til symaskinen, til lekselesing, lese- og skrivearbeid. Og til kortspill. Hele omfanget av aktivitetene på skrivebordet kjenner vi ikke.

Men selv om en ikke markerte søndagsmiddagen, så ønsket mange å markere de sjeldne begivenhetene - julaften, fødselsdager, barnedåp og konfirmasjon - de store familiedagene. For de fleste betyr det at en dekker opp to - tre ganger i året, for noen litt oftere. Ser en rent funksjonelt på det, kan en lure på om de få anledningene berettiger til en konstant møblering i stua med spisebord. Alt tar sin plass. Det er nærliggende å konkludere med at boligen har behov for en funksjonell, rommelig og trivelig kjøkken-spiseplass og en tilsvarende utforming av møbelgruppa omkring TV. Men før vi konkludere, la oss se på folks oppfatninger.

Tabell 4. Husholdningene vurdering av spiseplasser

	1 spiseplass kjøkken		1 spiseplass stue		2 spiseplasser	
	Fornøyd	Misnøyd	Fornøyd	Misnøyd	Fornøyd	Misnøyd
Karihaugen	2	0	3	0	4	1
Orebakken	5	3	0	0	1	1
Fjellhytta	1	1	0	0	8	0
Sum	8	4	3	0	13	2

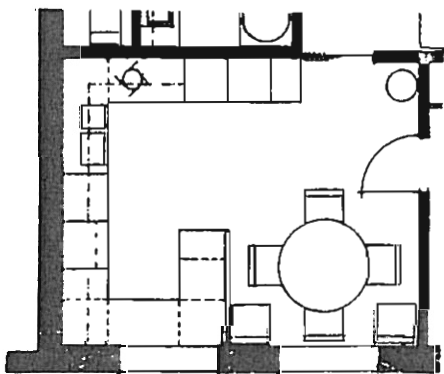
Hvor viktig er en sekundær-spiseplass i stua?

Hvor viktig en sekundær-spiseplass i stua er bør en se nærmere på. Enten har familiene innrettet seg slik de egentlig vil ha det, eller så har de gjort det som oppfattes som den beste løsningen innen boligplanen. Materialet vårt gir visse indikasjoner på ønske om en spiseplass i stua. For å analysere dette har vi sammenholdt boligens spiseplasser med husholdningens vurderinger.

Vi vil først se på hovedfordelingen. 12 har bare kjøkkenspiseplass og 8 av dem er fornøyd med det. 3 har bare spiseplass i stua og er fornøyd med det, og 15 har to spiseplasser og av dem er 13 fornøyd. Tilsynelatende er de fleste fornøyd med hva de har gjort. Men tar vi for oss dem med bare en spiseplass i kjøkkenet og ser mer detaljert på hva de har å fortelle, blir bildet litt annerledes.

Bare kjøkkenspiseplass

På Karihaugen sier den ene av to husholdninger klart at de er fornøyd innenfor de mulighetene som planløsningen gir og at de under alle omstendigheter ønsker seg et stort spisekjøkken. Men de ville hatt en spisestue i tillegg.

På Orebakken er tre misnøyd fordi de også ønsker spiseplass i stua, og det nevnes også av to av de "fornøyde". Fem av de åtte ønsker altså en spiseplass til. Av 12 kjøkkenspisere er det egentlig bare fem som synes at dette er den beste løsningen. En av de to husholdningene på Fjellhytta er også misnøyd fordi de egentlig ønsker egen spisestue.

Bare spiseplass på stua

Denne varianten finnes bare på Karihaugen. Vi har tidligere nevnt at to av tre hadde planer om endringer slik at bare en husholdning kan sies å foretrekke denne løsningen. Men dette er noe betinget. De synes det er OK med en spiseplass. Og når de i denne planløsningen må velge mellom benkeplass og spiseplass på kjøkkenet, så velger de benkeplassen ettersom de allerede har en spiseplass. Spiseplass bare i stua synes derfor å være lite ønskelig.

To spiseplasser

Av de 15 med to spiseplasser er 2 misnøyd. På Karihaugen er årsaken at de synes at de bruker stuespiseplassen så lite at de heller kunne tenke seg å nytte kroken som et TV-rom. De synes at kroken kunne vært mindre til fordel for et større kjøkken. På Orebakken er grunnen at de heller ville ha en egen spisestue enn spiseplass i stua. I hovedsak må vi likevel si at de som har to spiseplasser er fornøyd med denne løsningen.

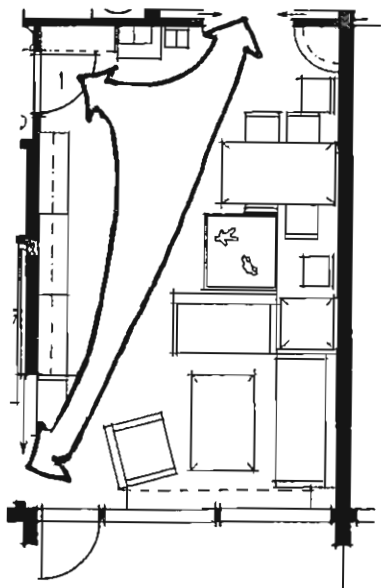
Denne enkle gjennomgangen viser at ønsket om spisebord i stua er utbredt. Men etter en gjennomgang av spise- og måltidsvaner, er det vanskelig å tolke dette som ønsket om enda en spiseplass. Spiseplass nr. 2 er salongbordet, uansett om en har eller ikke har høyt bord i stua. Det er vanskelig å kalle dette høye bordet en sekundærspiseplass når det i hovedsak nyttes til høytider og gebursdager.

Det er mulig at vi har oversett noe sentralt i folks liv, fordi vi hadde et så sterkt funksjonelt utgangspunkt. La oss derfor se på deres begrunnelser for valg av stueinnredning.

Prioritering av møbler i stua

Vi ser i dette avsnittet bort fra Karihaugen. Deres valgmuligheter er tidligere tilstrekkelig omtalt. Men på Or ebakken og Fjellhytta har de hatt andre valg, i alle fall om vi tar prospektets inntegnede muligheter som utgangspunkt. I teorien kunne de alle velge å ha to spiseplasser, noe bare 2 på Or ebakken mot 8 på Fjellhytta har valgt.

Ser vi først på Orebakken, er de minst fornøyd med spiseplassenes fordeling. Av de åtte med kjøkkenspiseplass er det fem som egentlig vil ha en til på stua, og en av dem som har det vil heller ha spisestue. Men kunne ikke de fem få inn en spiseplass slik som planen tilsier?

Stua er på 26 m². Av de fem er det bare en husholdning som ikke har mer enn en møbelgruppe i stua. Argumentet er at stua er vanskelig å møblere. Ser vi på skissen, ser vi at dette også er riktig. Pga. dører og romforbindelser er det egentlig ikke plass til en frittstående møbelgruppe. Men et ekstra bord som kan trekkes ut etter behov ville gå - dersom behovet/ønsket om en sekundær spiseplass var stort. Men ser vi på hva de faktisk har gjort, er plassen fylt opp av andre møbler, stort sett to stoler med et lite bord, hylle, speil eller andre "miljø-ting". Dette er knapt nok en sitteplass nr. to. Som en ser av bildet har den ikke en spesiell funksjon.

To av husholdningene har tatt et soverom og lagt til stua. Dermed skulle de ha rikelig plass til frittstående spisebord. Men det har de ikke gjort. Den nye stua blir også møblert med lave sittemøbler og TV. En må da ha lov til å antyde at en sittegruppe nr. 2 synes å ha høyere prioritet enn en sekundær spiseplass. Det er ikke stuespiseplass misnøyen på Orebakken egentlig handler om.

Men for å se om dette er et rimelig resonnement, bør vi se på de samme forholdene på Fjellhytta. Her er stua 35 m² og åtte av ti har spiseplass også i stua. Har de både to sittegrupper og spisebord, eller har de oftere utvidet stua? Eller er prioriteringene forskjellige? Og er de fornøyd?

Alle med spise plass i stua er fornøyde, og de to som ikke har det er misfornøyde eller mellomfornøyde. Er stuen så mye større? Det som viser seg er at fire av de åtte fornøyde hadde tatt et soverom inn i stua og møblert med to sittegrupper i tillegg til spisestuemøblene. En femte husholdning hadde også utvidet stua, men hadde bare en

sittegruppe i tillegg til spisestua. Den sjette har ikke utvidet stua, men har møblert med to sittegrupper og spisebord. Den åttende og niende er de som ikke er fornøyd med spisebord i stua - utehå utvide og uten ekstra sittegruppe. Vi har bare en husholdning som har holdt seg til boligens program og er fornøyd med det. Vi ser her at ett av poengene er stueutvidelser som tillater et "både/og". Dessuten er stua vesentlig større i utgangspunktet og lettere å møblere.

Spiseplass eller spisestue?

Men det denne gjennomgangen kan gi en pekepinn om (hypotese for seinere undersøkelser) at det ikke er spiseplass det står på. Det finnes andre kriterier for stuemøblering og hva som skal være stuas preg. Det viktigste ser ut til å være stuerommets størrelse eller følelsen av å ha det rommelig, og det neste synes å være prioriteringen av funksjoner, sittegruppe 2 kontra spisestue innen det rom en har eller har skaffet seg. I en diskusjon av disse forholdene er det bare Fjellhytta og Orebakken vi kan si noe om. Karihaugen er

Tabell 5 Stuespiseplass mot møbelgrupper

	Stuespiseplass		Bare kjøkkenspiseplass		N
	2 møbelgr.	1 møbelgr.	2 møbelgr.	1 møbelgr.	
Orebakken	1	1	6	2	10
Fjellhytta	5	3	0	2	10
Sum	6	4	6	4	20

Tabell 6 Stuespiseplass mot stueutvidelse

	Stuespiseplass		Bare kjøkkenspiseplass		N
	Utvidet stue	Vanlig stue	Utvidet stue	Vanlig stue	
Orebakken	1	1	2	6	10
Fjellhytta	5	3	1	1	10
Sum	6	4	3	7	20

såpass trang at det er få valg som er mulige. Ikke kan de legge noe soverom til stua, og to sittegrupper + spisebord i stua er ikke aktuelt.

Vi vil i det følgende systematisere de valgene beboerne på Orebakken og Fjellhytta har foretatt. Vi har valgt to dimensjoner:

- stuespise plass mot en eller to møbelgrupper
- stuesitteplass mot vanlig eller utvidet stue.

Det er kanskje vanskelig å få noen klar tendens ut av så små tall. Men av tabell 6 ser vi at det er en tendens til at stuespising blir vanligere når:

- stua er større (Fjellhyttas 35 m² mot Orebakkens 26 m²)
- når stua blir utvidet.

Men vi ser samtidig av tabell 5 at dersom en må velge mellom to møbelgrupper i stua + kjøkkenspise plass eller en møbelgruppe + to spise plasser, er det det første som velges hyppigst. Men har en stor og utvidet stue, har en et annet valg - en kan få både i pose og sekk.

At stua på Fjellhytta i utgangspunktet er størst og at det er her vi samtidig finner de fleste stueutvidelsene, 6 av 9. De er også mest fornøyd med fordeling av spise plasser. Vi kan si at de har fått så store stuer at få har følt å måtte prioritere det ene eller det andre. På Orebakken har en ikke hatt samme muligheten, og de har måttet foreta valg. Det er tydelig at spisebord i stua er ønskelig, men har hatt lavere prioritet enn andre møbelgrupper. Går vi tilbake til Karihaugen, så har de heller aldri følt at de hadde noe valg, og er stort sett fornøyd innen planens rammer. Det betyr imidlertid ikke at planen er god, men kan si mer om hvilke valg de har hatt (se kap. 9).

Vi har vært inne på et annet forhold som er slående når en sammenholder intervjuene og billedmaterialet.

Vi ser ikke et innklemmt bord med noen stoler her og der. Vi ser møbelgrupper med rom omkring. De som ikke synes de hadde

plass til spisebord har satt inn en annen og mindre møbelgruppe - gjerne to stoler med et lite bord mellom. Møblenes type og plassering kan også tyde på at de vanligvis står der til pynt. De skal gjøre stua trivelig. Om det her dreier seg om møbleringsmoter eller om "rommelig, men ikke snaut" ville være interessant å undersøke. Det er trekk ved materialet som tyder på at det er en spesiell stuemøblering og preg som tilstrebes.

Ni av husholdningene nevner møbler som de gjerne skulle hatt, men ikke har plass til. Hovedtypene er to høyryggede stoler og spisestue. Ser vi på hva en har møblert med, og hva en ønsker, synes det å bestå av hovedsittegruppe i vinkel ((hjørnesofa eller 3 + 2) med bord og én stol, en sittegruppe med to høyryggede stoler og et spisebord med stoler.

Ser vi på preget i stuer med spisebord som folk er fornøyd med, og sammenholder med det rapporterte bruksmønsteret, er det fristende å omformulere deres ønsker slik:

- det er ikke en spisemulighet i stua de ønsker
- det er ikke et trangt spisebord de ønsker
- det er kanskje et spisestuemøblement, romlig og frittstående de ønsker.

Her beveger vi oss bort fra en snever bruksfunksjonsanalyse. Det vi nærmer oss er kulturelle og sosiale definisjoner på "en stue". Hva skal den inneholde for at innehaveren skal kunne bekrefte seg selv gjennom sin bolig. Han/hun blir et "riktig" menneske gjennom å ha "riktig" stue (Nørve, 1983). Hva det riktige er - normen - vil naturligvis variere mellom delkulturer. Og på samme måten vil stil og form variere. Spisestuemøblelementet som element kan inngå i ulike livsstiler og stiloppfatninger, fra "kos, naturlighet og rustikk furu" til "stil, kultur og stilkopier".

Ved å sammenholde foto, planer og intervjuene var det tydelig at stuas preg var viktig. Ikke bare møbelgrupper og romslighet var av betydning. Stuerommets utforming har også betydning for stuas preg. Vinkelstua synes å være populær. Alle stueutvidelser førte til vinkelstuer. På Karihaugen var stua i vinkel, noe som ble understreket av flere som det beste ved leiligheten. Dette ble gjerne nevnt sammen med at den var lys og koselig. Tosidig belysning er ett element. Men ut fra møbleringsmåten vil vi tro at vinkelstuas popularitet også hadde med muligheter for å avgrense og definere romlig ulike deler, en spisekrok, en TV-krok osv. Det synes å være mer problematisk i et ensidig belyst, rektangulært rom.

Som en oppsummering kan vi si at

- romslighet er viktig
- stuespisemøblene synes å være viktigere enn selve funksjonen
- salongbordet er den egentlige sekundærspiseplassen i boligen utenom høytider.

2. Hvem tilgodesees i boligen?

Barn og foreldre

Vi har spurt om barnas muligheter i boligen gjennom å spørre hvor de leker, hva de får lov eller ikke lov til å gjøre, hvor det leses

lekser, tegnes og males. En del av disse spørsmålene sier antagelig lite. Når foreldre forteller at barna kan gjøre hva som helst, bortsett fra å tegne på tapetet, er det ofte et utsagn om hva en bør merke. Det sier lite om hva som faktisk skjer. For å se på prioriteringen av barna, skal vi derfor først se på familiens faktiske handlinger.

Det mest konkrete for oss å se på er romfordelingen. Er det slik at stueutvidelsene går på barnerommene bekostning? For å kunne sammenligne husholdninger av ulik størrelse i ulike leilighetsstørrelser, har vi kategorisert alle på nytt ut fra hvor mange personer det bor i forhold til rom. Vi har her tre nye grupper:

Normal: = ant. rom = ant. personer
Trangbodd: = ant. rom < ant. personer
Romlig: = ant. rom > ant. personer.

Etter denne normen er to-barnsfamilien trangbodd på Karihaugen, men bor rommelig på Fjellhytta.

Tabell 7 Barnefamilier og rommelighet

Romlighet (R/P)	1 barn	2 barn	3 barn	Sum
Trangbodde	0	7	1	8
Normale	8	5	0	13
Romlige	6	3	0	9
Sum	14	15	1	30

Vi har 8 husholdninger som er trangbodd, 13 har normal romlighetsstandard og 9 bor romslig.

16 husholdninger har mer enn ett barn. I 10 av disse finner vi barn som deler rom og i 2 av tilfellene har foreldrene et barn på sitt soverom. Av barnesoveplasser finner vi samlet 20 i to-sengsrom og 25 i en-sengsrom og 2 i tre-sengsrom (hos foreldre). Å dele rom er derfor like vanlig som å ha eget rom.

For dem som er trangbodde er det ikke mulig å gi alle barna eget rom. Da måtte i så fall foreldrene sove på stua. Dette har vi ikke i vårt materiale.

For dem som har en normal rommelighetsstandard kan alle barn få egne rom. Vi fant fem slike husholdninger med mer enn ett barn. I tre av tilfellene delte barna soverom til fordel for TV-stuer og gjesterom. Men skulle disse tre husholdningene få velge ett rom til, ville to av dem prioritere barna. Den tredje ville prioritert foreldrenes behov for arbeidsrom.

Husholdninger som bor rommelig vil alltid få et rom ekstra til disposisjon, selv om alle barn får egne rom. I alle familiene i denne gruppen hadde også alle barn egne rom, bortsett fra et noe spesielt tilfelle.

Samlet fant vi altså få tilfeller der barn deler rom for å få et ekstrarom til annet bruk. De tilfellene vi fant dreide seg om småbarn og løsninger som foreldrene så som et stadiet i deres måte å bruke boligen. Vi vil tilføye at vi ikke ser det som en norm for "barnevennlighet" at hvert barn skal ha eget rom. Det kan være svært naturlig å dele rom når barna er små og bare sover der, eller når rommet er stort nok til å tillate utfoldelse og fellesskap for to jamngamle større barn. Det vil i alle tilfelle avhenge av barnas disposisjonsrett og muligheter ellers i boligen. Det enkle poenget her var at stueutvidelsene ikke syntes å gå på barna eller barnerommenes bekostning.

Hvem har et rom til "overs"

Vi fant at 12 av 30 husholdninger hadde ett rom i tillegg til soverommet og stue, og en husholdning hadde to rom mer. TV-stue og spisestue var det mest vanlige. Vi fant fire TV-stuer og to generelle stueutvidelser. Det betyr at stue-rom er høyt prioritert for dem som har muligheten. Av ønsker om rom ut over det de har i dag, er TV-rom oftest nevnt av dem som bor romlig. Arbeidsrommet er det overlegent høyst ønskede blandt dem med vanlig romlighetsstandard. For dem som er trangbodde er det påfallende at ønskene sprer seg på mange alternativer. Vi skulle umiddelbart tro at trangbodde tobarnsfamilier prioriterte et soverom til. Slik er det ikke.

Dette har med to forhold å gjøre. Delvis at det er småbarnsfamilier. For dem er

det OK å la barna dele rom eller å ha den minste inne hos seg om natten. Men det er også slik at familien bor i en treromsleilighet som funksjonelt er lite tilfredsstillende på mange andre måter, alt fra kjøkken - til vask av tøy (se kap. 4). De mangler med andre ord atskillig mer enn et barnerom for at leiligheten skal fungere som en fullverdig familiebolig etter dagens forventninger.

3. Brukskonflikter - sosiale eller materielle løsninger?

I kapitlet om spiseplasser endte vi opp med en hypotese om stuemøblering. Vi har sett at mange av de som har muligheten, utvider stuen sine og nevnte at TV-rom sto høyt på manges ønskeliste. Men mange har også ønsker om arbeids- eller hobbyrom. Ved å sammenholde brukskonflikter i stua med foretatte endringer og romønsker, vil vi se hvilke stuefunksjoner de ønsker å avlaste. Det er også interessant å se på foretatte endringer for å se om de løser noen av de problemene som mange nevner. Eller har de fleste husholdninger de samme problemene, uavhengig av antall rom og stuas størrelse? Hva er et boligproblem og hva er et familie-og organisasjonsproblem. Hva kan løses romlig og hva kan løses sosialt?

Brukskonflikter i stua

13 av 30 husholdninger nevner eksplisitt brukskonflikter i stua.¹⁾

De 13 rapporterte brukskonfliktene kan gi oss visse indikasjoner på hva som er konfliktskapende i stua (andre konflikter har vi ikke spurt om). Og hovedtendensen er grei: Det dreier seg om konflikt mellom rolige og støyfylte aktiviteter og mellom ulike støyende aktiviteter (TV, musikk-anlegg og egen utøving).

TV-en peker seg ut som den viktigste kilden til brukskonflikt. I ni av tretten tilfeller er det konflikt mellom TV-en og noe annet. Konflikten er også mest uttalt i den trange planløsningen, fem av ti klaget.

- 1) Vi vil tro at vi her har en under-rapportering. Måten vi spurte på ble av noen oppfattet som vi spurte om familie-krangel. Og det ble naturligvis benektet: Vi er en vellykket familie!

Her har de ikke mulighet til noe eget TV-rom. I den rommelige planen har allerede tre husholdninger TV-rom.

Men eget TV-rom er en type løsning. Av de åtte husholdningene som oppgir brukskonflikt og foreslår en løsning, er det bare halvparten som vil flytte TV-en. Den andre halvparten vil flytte den aktiviteten som kommer i konflikt med TV-en. Det uttrykkes som et ønske om et eget arbeids/hobbyrom. I den trange planløsningen (Karihaugen) oppgir syv av ti dette som sitt "ønskerom" dersom de kunne få ett rom til. Det samme uttrykkes av halvparten i den rommelige planløsningen. I den "mellomste" planløsningen er derimot et TV-rom det hyppigste ønsket.

For å gå videre med slike problemstillinger i neste fase av undersøkelsen, bør vi sammenholde familiens sammensetning, aktiviteter og rombruk. Dessuten kommer det inn noe vi kan kalle familieideologi.

Brukskonfliktene synes ikke å være de samme med småbarn (0-6 år), skolebarn (6-13 år) og tenåringer. De tendensene vi synes å se er at med barn fra 0-6 år, er det egentlig ikke store brukskonflikter. Med skolebarn kommer det inn en del aktiviteter som er vanskelig å innpasse. De vil spille musikk som kommer i konflikt med TV-en, flere barn vil være uenige i kanalvalget og mange skolebarn øver på instrumenter - noe som kommer i konflikt med alt annet. Tenåringene vil også spille mye musikk som kommer i konflikt med TV-en. Barnas ønsker og aktiviteter kommer derfor i konflikt med foreldrenes ønsker og aktiviteter.

Funksjonsdeling?

Det finnes derfor heller ikke en fysisk løsning, så sant ikke boligen har så mange rom at hver aktivitet kan få sitt eget rom. En løsning er at barnerommet får en ekstra TV, eller at de tar et soverom til TV-rom

og så ønske seg et arbeidsrom til andre aktiviteter som skrivning, søm, strikkemaskin etc. For å få dette til, må en familie på to voksne og ett barn disponere en 5-roms leilighet. Vi ser da at denne muligheten knapt er til stede for husbankfinansierte leiligheter - som tildeles ut fra husholdningens størrelse og ikke deres ønsker.

Men vi ser også at slike funksjonsdelte løsninger heller ikke er ønsket av alle. Flere gir uttrykk for at når familien først er hjemme vil den være sammen i stua. Vi kan bare gjette på hva som blir premissene for samværet - at foreldrene i stor grad setter premissene. Vi ser at slike familier løser problemene ved å sette regler. Et eksempel her er at leksene skal gjøres tidlig på ettermiddagen, musikkøvelser skal også gjøres da, og stereomusikk skal spilles på barnas rom med lukket dør. Slik frigjøres stua på kveldstid til familiesamvær rundt TV.

Ringvirkninger

Men dette har igjen ringvirkninger for de andre rommene i boligen. Ved at barna får musikkanlegg på sitt eget rom, blir dette et viktig oppholdsrom for dem. Dermed stilles det andre krav til størrelse og møblering. Vi fant klare tendenser til at store barn fikk det største eller et av de store soverommene. Dette ble igjen møblert med tidligere stuemøbler. Fornyingsplaner for slike rom gikk på å forsterke rommets stue-karakter.

For foreldre som da måtte avgi det store soverommet, førte dette til at dobbeltsengen måtte byttes med en mindre, ev. at også dører måtte skiftes eller gjøres utadslående for at den ikke skulle komme i konflikt med sengen.

TV - video og sport

TV-en virker nok samlende på familien. Flere av dem vi besøkte hadde også egen videospiller. Men TV skapte også en del konflikter. Flere hadde behov for å gjøre noe skrivearbeid. Dette kunne gjøres i stua, men kom i konflikt med TV-en. Løsningen var da å flytte til kjøkkenet for de som ikke hadde arbeidsrom. Men skal dette fungere må kjøkkenet kunne stenges av som eget rom. Foreldresoverommet ble ikke brukt som avlastningsrom. Bare få hadde arbeidsplass der, og da for mer spesielle hobbyer som ikke lot seg plassere andre steder.

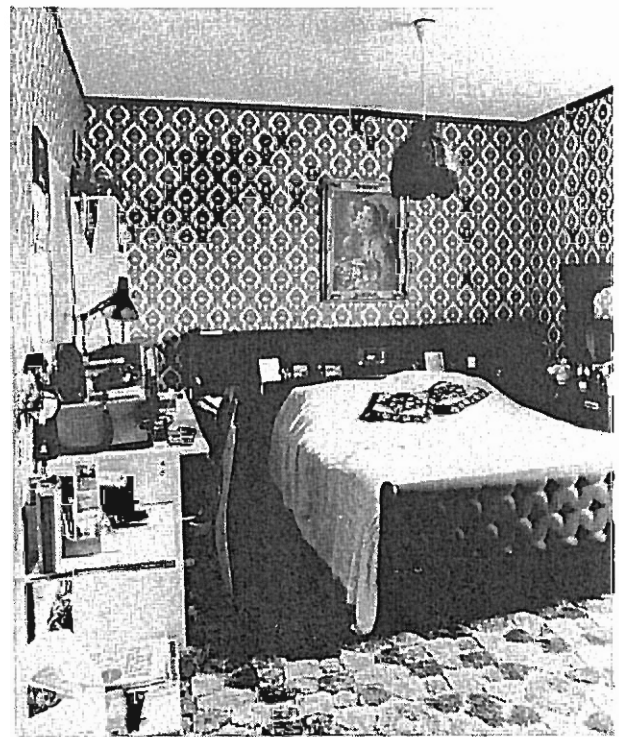
En annen vanlig konflikt var TV-sporten. Far vil se og mor ikke. I slike tilfeller så en et eget TV-rom eller -krok som en løsning. Dvs. en klar funksjonsdeling av stua med to møbelgrupper. Men skal en få til dette må de fleste rennonsere eller nedprioritere andre funksjoner eller møbeltyper i stua. I den trange planløsningen på Karihaugen, måtte en i tilfelle ofre spisestua og gjøre den til TV-krok. To av ti familier planla for dette. I den mellomste planen, Orebakken, hadde åtte av ti nedprioritert spisestuemøblering i stua, men uten at det nødvendigvis førte til to møbelgrupper og en funksjonsdeling i forhold til TV-en.

Vi vil i videre undersøkelser ønske å se mer på stuerommets utforming og prioriteringer av møbeltyper og aktiviteter. Det kan være slik at stuerommets størrelse ikke er avgjørende for å funksjonsdele stua, men stuas form. Vi synes å se en tendens til egen TV-krok der stua går i vinkel - uansett om den er stor eller liten. Dette er nærmest hypoteser som vil være mulig å belyse gjennom andre boligstudier.

4. Foreldresoverommet

I de undersøkte leilighetsplanene varierte foreldresoverommets størrelse fra 10,8 m²

til 11,6 m². Ingen av dem kan sies å være rommelige med parsengmøblering og nødvendig oppbevaring. Og hva brukes rommet til? I prosjektene er det inntegnet en mulig arbeidsplass. Vi hadde en forventning om at endringer i yrkesstrukturen ville føre til at flere nå har behov for en heimearbeidsplass. Men dette er naturligvis ikke spørsmål som lar seg undersøke innen 30 husholdninger. Og vi fant heller ingen av de nye tendensene i vårt materiale.

Bare syv av 30 husholdninger nytter rommet til noe mer enn til soving. På aktiviteter fordeler det seg slik:

(En og samme husholdning kan forekomme i alle fire gruppene.)

- 3 nytter det til skrivearbeid
- 5 nytter det til maskinsøm
- 1 stryker der
- 3 nytter det til hobbyarbeid

Studerer vi hvordan dette fordeler seg på romstørrelser og leilighetsplaner, ser vi at det lille foreldresoverommet i den minste plantypen også er det mest brukte. Jo flere rom husholdninga disponerer, jo færre aktiviteter legges til soverommet, sjøl om

det også er større. Og de som må nytte foreldresoverommet til skrive-/hobbyarbeide gir også uttrykk for ønsket om et arbeidsrom.

Her ser vi en kollisjon mellom hva folk gjør eller ønsker å gjøre, og hva arkitekten har tenkt seg. Materialet gir et klart bilde av at det rene soverommet foretrekkes. Heller gå på kjøkkenet med skrivearbeid enn på soverommet!

Soverommet er for lite

Vi vil trekke inn to forklaringstyper. Ser vi først på arealer og funksjoner, vil vi se at arbeidsplassen på et soverom blir noe snau. Svært mange husholdninger har supplert med flere skap fordi oppbevaringsplassen er for snaut dimensjonert. I tillegg er noen av parsengene lengre enn Husbankens dimensjonerende møbelmål. Med nattbord og ekstra skap er det ikke mye fri golvplass igjen. Ei smal arbeidsplate vil være mulig å få inn, men rommet vil da virke trangt.

Arbeidsplass i soverommet vil også kunne føre til brukskonflikter av ulike typer - særlig i forbindelse med hobbyer. En radioamatør - en typisk kveldshobby - inne på soverommet støter an mot den annen parts behov for å legge seg. Eller modellsnekring kan komme i konflikt med renhetskravene en stiller til et soverom.

Orden og rot

Men vi ser også andre tendenser som må gis andre forklaringer. Vi står også overfor kulturelle normer for foreldresoverommet. Soverommet skal være ordentlig. Arbeider skal ikke stå framme - den samme ordensnorm som vi fant i stua. Kvinnene ønsket ofte et eget arbeidsrom for at symaskinen og strykebrettet kunne stå framme - et "roterom". Det følte de fleste at det ikke kunne på stua og knapt nok på soverommet.

Sjølve innredningen av soverommet synes også å være bestemt av kulturelle normer. Parsengoppstillingen synes å være obligatorisk - sjøl om en annen sengeoppstilling hadde gitt gode muligheter til å lage en arbeidsplass. Her bør en se på de symbolske verdier bak. Dobbeltsenga

symboliserer og legitimerer den ekteskapelige lykke i vår kultur. En annen sengeoppstilling ville tolkes negativt og måtte forklare overfor omverdenen. Markedsføring av soveromsmøbler spiller i stor grad på hva som er de riktige omgivelsene for utøvelse/nyttning av den ekteskapelige lykke.

Hvordan det skal se ut vil variere. Men standardelementene i møbleringen er de samme: Dobbeltseng med nattbord. Toalettbordet synes omtrent å ha forsvunnet - denne delen av personlig stell er flytta til badet - noe som også avspeiler seg i ønskene for innredning av badet. Miljøet omkring soverommet skal være luftig og elegant - et rompreg av stil, ro og orden. Og rommet skal være presentabelt. Det står ofte med åpen dør til stua og er ikke privat i betydning skjult, lukket. Soverommet har ikke fått den allroms-karakter som vi kan se i utviklingen av andre roms preg - spesielt store barns rom og kjøkkenet.

Vi har her vist til både bruksfunksjonelle og kulturelle forklaringer på utnytting av foreldresoverommet. Hvilke forklarings-typer som vil ha størst forklaringsverdi, vil variere med hvilke befolkningsgrupper vi undersøker. Vi kan ikke forvente at den soveromsstil vi her har funnet er gyldig i alle grupper. Noen grupper vil tvert imot ha en funksjonell ideologi. Som eksempel kan vi vise til Bonytts mange forslag til kombinasjon av arbeids- og soverom. Men ut fra våre foreløpige funn, vil vi tro at foreldresoverommet ikke skifter karakter om det blir gjort større - så sant aktiviteter kan legges til ett av boligens øvrige rom.

8. OM DET PRAKTISKE

Vi har lagt merke til at visse aktiviteter i boligen ikke er skikkelig gjennomtenkt ut fra hvordan arbeidsprosessen går i det daglige. Det dreier seg særlig om vask og stell av tøy. Her kommer utviklinga av husholdningsteknologien inn sammen med det planløsningsmessige. Et annet spørsmål er fellesvaskeri eller individuelle opplegg i den enkelte bolig. Dette valget har betydning for spesialrommenes utforming. Og er husholdningenes praksis forskjellig fra de planlagte forutsetningene, vil det få konsekvenser både for husholdningas måte å løse oppgaver og for hvordan boligplanen fungerer.

Et annet område er oppbevaring. Har vi nok plass til å oppbevare alt utstyret som knytter seg til transport og fritidsliv? Og er den tradisjonelle oppbevaring av mat og klær endra? Inne i selve leiligheten er det ofte et spørsmål om oppbevaringa er på riktig sted i forhold til bruken - evt. om det er romslik nok til å anskaffe flere oppbevaringsmøbler.

1. Vask og stell av tøy

I dette avsnittet skal vi se på vask og stryking av tøy og maskinsøm. Vi vet ikke hvor ofte de ulike aktiviteter utføres. Poenget er hvor de synes å foretrekke å ha aktivitetene. To funksjoner er klart programmert i de tre boligplanene: Maskinvask og tørking av tøy. Hvor en skal ta småvask, stryke eller reparere er helt åpent.

Utgangspunktet er slik:

Karihaugen har fellesvaskeri, og har ikke opplegg for vaskemaskin og tørkeskap på badet.

Orebakken har ikke fellesvaskeri, har opplegg for vaskemaskin på kjøkkenet og for tørkeskap på kjøkkenet.

Fjellhytta har fellesvaskeri, har opplegg for vaskemaskin på badet og for tørkeskap utenfor badet.

Maskinvask

Hvor vasker de så?

Tabell 8. Plassering av vaskemaskin i de ulike borettslag

	Fellesvaskeri	Bad	Kjøkken
Karihaugen	5	1	4
Fjellhytta	2	8	0
Orebakken	-	0	10

I forhold til planen, finner vi den største forskjellen å Karihaugen. Halvparten har installert vaskemaskin i leiligheten. De oppgitte årsakene er at det ikke finnes vaskeri i hver blokk, og for den som må gå ut til neste blokk, blir det for tungvint. Dessuten kan det være vanskelig å gå opp og ned i vaskeriet med svært små barn (her er ikke heis).

De fleste på Karihaugen og alle på Orebakken har vaskemaskinen på kjøkkenet. Alle - bortsett fra en - er misfornøyd med denne plassering. Alle vil ha vaskemaskinen på badet. På Fjellhytta er alle fornøyd med plasseringen på badet. Grunnene er flere. Erfaringer med og frykt for vannskader nevnes ofte. Også det uønskelige med "lo i maten og matlukt i tøyet". Dessuten påtales støyen når maskinen er plassert i et kjøkken/allrom som på Orebakken. Men det er også slik at uavhengig av hvor vaskemaskinen er plassert, så er det flere som ønsker et eget vaskerom/grovkjøkken - sjøl om det sjelden har høyeste prioritet dersom de kunne ønske seg ett rom til. Her må vi også se på baderommenes størrelse. Badene på Karihaugen og Orebakken er allerede trange for alminnelig bruk.

Småvask

I de fleste husholdninger blir det alltid ett eller annet som må skyldes opp for hånd.

Tabell 9. Småvaskens fordeling på ulike rom.

	Fellesvaskeri Har ikke småvask	Bad	Kjøkken
Karihaugen	0	6	4
Fjellhytta	2	8	0
Orebakken	0	3	7

Det ser ut til at en foretrekker å bruke badet også til småvask. Sjøl på Orebakken der alle har vaskemaskin og tørkeskap på kjøkkenet, vasker tre småvask på badet.

Klestørk

Karihaugen har tørkeskap på badet, men bare 4 av 10 bruker det. På Fjellhytta har de tørkeskap i en mellomgang mellom stue og bad/WC. Likevel oppgir tre at de tørker også tøy på badet. På Orebakken tørker sju på badet. I tillegg tørker flere på verandaene. Opplysninger om tørkestativ som settes opp andre steder har vi ikke.

Stryking

Men før det reine tøyet kan finne vegen til skapet, må deler av det strykes. Om de fleste ikke har mye stryketøy, så må en finne et sted å gjøre det og et sted å oppbevare et eventuelt strykebrett.

Tabell 10. Oversikt over strykeplasser for dem som oppgir at de stryker:

	Kjøkken	Stue	Soverom
Karihaugen	6	4	0
Orebakken	7	1	1
Fjellhytta	9	0	0

Kjøkkenet er det stedet en stryker. At fire stryker i stua på Karihaugen må også forstås på bakgrunn av kjøkkenets størrelse. Når et arbeidskjøkken på 8 m² omgjøres til et spisekjøkken, forsvinner en benk/arbeidsplass, og det blir knapt med ledig golvplass. Likevel klemmer seks husholdninger inn strykeplassen på kjøkkenet. Dette må bety at preferansene for å stryke på kjøkkenet er sterke.

Maskinsøm

Det var ingen som ga uttrykk for at symaskinen var mye i bruk, men de fleste hadde en som de brukte nå og da. Flere ga uttrykk for et eget arbeidsrom/hobbyrom for at maskinen kunne stå framme.

Tabell 11. Oversikt over arbeidsplass forsymaskin:

	Kjøkken	Stue	Soverom	Arbeidsrom
Karihaugen	2	4	2	-
Orebakken	7	1	2	?
Fjellhytta	5	0	1	?

Kjøkkenet synes fortsatt å være hovedarbeidsplassen. Her ser vi også at et lite kjøkken gjør det nødvendig å flytte maskinsøm til andre steder.

Fra skittentøy til klesskapet

Når en følger tøyets vandring, synes det å være ønskelig å vaske det på badet (der de også ønsker oppbevaring av skittentøy), tørke det på badet eller i nærheten, for så å stryke og reparere på kjøkkenet. Men flere peker på at de siste aktivitetene gjerne kan flyttes til et eget rom der de tingene en bruker kan stå fremme. Indirekte sies det at det går ikke an i stua eller kjøkkenet. Behovet for et arbeidsrom/hobbyrom nevnes både på Karihaugen og på Orebakken. At det ikke nevnes på Fjellhytta beror på at fem husholdninger har et rom til arbeid og gjester.

Det som samtidig er interessant å peke på, er at flere husholdninger på Orebakken hadde hatt den samme muligheten, men har valgt å legge et rom til stua (spisestue eller TV-stue). På Karihaugen finnes det derimot ingen slike valgmuligheter (se kapittel 4).

Framtidig utforming

OBOS har etterprøvd bruken av fellesvaskeri i noen av borettslaga sine (Skogseid, 1982). Undersøkelsen viste at i eldre borettslag

med lavt innslag av småbarnsfamilier var det tilstrekkelig med bare fellesvaskeri. Det er særlig yngre barnefamilier som vil ha vaskemulighet i egen bolig. Men vi må merke oss at de likevel brukte fellesvaskeriet sjeldnere og til større ting. Det er derfor ikke et spørsmål om enten - eller.

Vi står overfor ei utvikling der økt bruk av teknologi tildels hever standarden på husarbeidet: Vi vasker klærne oftere. Samtidig er kvinnens tidsbruk endra. Ca. 70% har mer eller mindre lønna arbeid. Klesvasken må tas innimellom mange andre gjøremål og forpliktelser. Det betyr at for den som vasker ofte, kan det være vanskelig å bruke fellesvaskeriet. Det er ikke ledig når behovet er tilstede. Fellesvaskeribruk forutsetter at tidsbruken planlegges ut fra andre kriterier enn når det spontant passer for en sjøl (når en likevel er inne osv.).

Derfor bør vaske- og tørkemulighetene og romutforming i den enkelte bolig gjennomtenkes på nytt, sett i forhold til oppbevaring. Det er mulig at en burde vurdere to spesialrom med romforbindelse:

- Et våtrom, til vask og tørk av tøy, samt grovkjøkkenfunksjoner.
- Et tørt oppbevaringsrom - skapgang - med skap, strykebrett og arbeidsbenk for sammenlegging, maskinsøm osv.

Slik kunne en avlaste kjøkkenet og badet, både for fukt, støy og maskinplass og sove-/oppholdsrommene for noe av den tradisjonelle skap-oppbevaringa og frigjøre golvplass.

2. Oppbevaring

Oppbevaring er ikke bare et spørsmål om antall skap og størrelsen på boder. Oppbevaring er en funksjon som kan utformes på ulike måter i og utenfor boligen. Det er et slags system som er et biaspekt ved livet i boligen. Birommenes betydning for boligen har fått en stemoderlig behandling. Både brukere og planleggere ser i første omgang boligen som et boligareal. Vi glemmer tingene.

Et moderne liv er sterkt konsentrert om tingene vi bruker og oppbevarer. Ute- og inneting, dagligting og lagerting. Vi kan grovt dele dem i mat, klær og sports-/utstyrsgjenstander.

Klær

Vi har dagligtøy, yttertøy, til selskaps, til sport og grøvre gjøremål. Til sport er det ikke lenger nikkere og annorakk, men dyre dresser, joggedresser, aerobic-tøy, fotball-drakt osv. Utviklingen, differensieringen i sportstøy viser oss noe av livsstils- og forbrukerutviklingen. Vi samler stadig mer, til alle av husholdningens medlemmer. Alt dette skal oppbevares mellom bruk, på uke- og sesongbasis. Og på en slik måte at det er lett tilgjengelig for brukeren. Moten virker også inn på oppbevaringsbehovet. Moten med store dynejakker er svært plasskrevende. En slik motevariasjon må oppbevaringssystemet i boligen kunne ta opp i seg.

Mat

Oppbevaringen av mat og dermed plassbehovet har endret seg mye over en generasjon. Vi hadde egne oppbevaringsrom for mat, matboden og spiskammeret. Det som ble oppbevart var i hovedsak saltet, hermetisert eller tørket. Ferskmat var vanskelig å oppbevare før kjøle- og fryseteknikken kom i bruk i husholdningene. Ved urbaniseringen ble også matens oppbevaringsrom endret. Matboden besto, men spiskammeret ble omformet til et ventilert matskap i kjøkkenet. Kjøleskapet kom først i alminnelig bruk i slutten av 50-åra. Disse skapene var norsk-produserte. Etter krigen hadde vi sterke restriksjoner på import, og særlig husholdningsteknologien ble rammet av dette. I dag er situasjonen at 99 % av norske husholdninger har kjøleskap og 94 % har fryseboks/skap (Matprosjektet 1983).

Gjennom 30-, 40- og 50 årene så mange planleggere for seg en ny tid med moderne hjelpemidler og mer industrilignende produksjon i hjemmet. Husmorens arbeid og arbeidsplass skulle rasjonaliseres. Vi fikk tanken om laboratoriekjøkkenet, eller det rene arbeidskjøkkenet. Dette var kvinnens

primære arbeidsplass. Dette var i 50-årene, den mest utpregede husmor-perioden i norsk historie. Bare 6 % av gifte kvinner hadde lønnet arbeid utenfor hjemmet. (Kjølsrød, 1980). En så høy andel har vi ikke hatt hjemme hverken før eller siden. I dette nye, rasjonelle husholdet skulle heller ikke langtidsoppbevaring av mat være nødvendig. Fryse- og kjøleteknikken var kommet inn på produksjons- og distribusjonssiden. Husmoren kunne fortløpende handle inn det nødvendige av både fersk- og tørrmat. Husmoren var tiltenkt en viktig rolle i distribusjonsapparatet.

Men utviklingen i husholdet fikk et noe annet forløp. Med tilflyttingen til byene fulgte også bygdas mat- og oppbevaringsskikker. Samtidig opprettholdt de nye byboerne sine bygdekontakter, og slik tilgangen til rimelig råstoff. En potetsekk i kjelleren var greit å ha. Og utover i 60-årene kom fryseren i hjemmebruk. Mulighetene for oppbevaring i hjemmet økte. Samtidig skjedde det en endring i kvinners arbeidsmønstre og tidsbruk, en utvikling som først fikk det store omfanget i 70-årene. Folketellinga av 1970 viser at 24 % av gifte kvinner var yrkesaktive og hele 61 % i 1979. (Kjølsrød, 1980), Sosialt utsyn, 1980). Kvinner fikk mindre tid til å handle og så seg tjent med å ta over en viss oppbevaring. Samtidig skjedde det en endring av arbeidsdelingen mellom husholdet og detaljistledet. Kjøpmannen la opp forretningene til selvbetjening og overførte også transportarbeidet fra detaljisten til husholdet. Han brakte ikke lenger varene til kjøkkenbordet.

Vi ser altså at samtidig som kvinners yrkesaktivitet øker, øker også arbeidet med matinnkjøp og oppbevaring (Nørve, 1976). Mot slutten av denne utviklingen fikk vi også en gjør-det-selv-bølge, med brødbaking og sanking av sopp og ville bær. Den store utbredelsen av dypfryseren er noe av forutsetningen for denne delen av egenarbeidet i husholdet. Men selve dypfryseren er vanskelig å få plassert, spesielt i en blokkleilighet. Ser vi på byggingen av byboliger, blokkbebyggelsen fra 50- og 60-årene, ser vi at vi har de små kjøkkenene, uten spiseplass og uten plass til dypfryser. Oppbevaring i bod var heller ikke lenger

selvsagt. Den øvrige boligmassen, som alltid har vært den dominerende, har hatt mindre problemer med å tilpasse seg endrede oppbevaringsbehov. Ser vi på dagens situasjon, finner vi at 73 % av norske boliger har kald matbod og 4 % har maskinelt nedkjølt matbod, tilsammen 77 % (Wold og Først 1983). Det er spesielt blokkboligen som kommer dårlig ut.

Fra brensel til sport

For 50 år siden var en stor del av boligmassen oppvarmet med fast brensel og koks/vedovn som sekundær varmekilde var helt alminnelig. Ved og koks skulle oppbevares. Tradisjonelle bygårder hadde egne slike oppbevaringsrom pr. bolig enten i kjeller eller på loft. I blokkboliger fra 30- og 40-årene var det også egne kjellerboder for brensel. Fra 50- og 60-årene ble oppvarmingen basert på elektrisitet og en bygde i hovedsak ikke piper. Vedboden forsvant.

Går vi igjen tilbake til 30-årene, var ikke bilen allemannseie, og ikke hadde barna

flere par ski o.l. hver. Kombinasjonen av den tekniske utvikling og utviklingen av levestandard og kjøpekraft, bringer stadig flere gjenstander inn i husholdet. Vi ser det særlig mot midten av 60-årene. Bilholdet fører med seg ekstra dekksett, takgrind, skistativ, verktøy m.m. Og barn får utstyr til sommer- og vintersport. En følge av bilholdet er at det norske folket drar på camping med telt, egne småmøbler, kokesett og kopper og kar. Soveværelset får sin "ute-variant" med luftmadrasser, soveposer og liggesenger. Men det vanligste feriemønsteret er fortsatt å ta inn hos familie, som så må anskaffe og oppbevare gjestedyner osv. Vi får en egen utstyssektor for fritid og transport, der mange av oppbevaringsbehovene er nye. Og oppbevaringsbehovet er sammensatt, skitne ting med lukt, ting med stort volum og ting som krever noe av klimaet. Samtidig forandres vårt forhold til ting. Vi får råd til å kjøpe nytt, men forlater ikke helt gjenbrukskulturen. 60-årenes stuemøbler blir satt til side til fordel for nye møbleringsformer og farger. Noen av dem ønsker en å oppbevare, de var jo i grunnen gode, og for gode til kaste. Kanskje de kommer til nytte senere eller skal stå og vente til hyttedrømmen er realisert. Kanskje vi ønsker å bære med oss historien, i hvert fall litt av den?

Boligplanlegging

Forutsetningen for boligplanlegging har forandret seg fra 50-årene og fremover. Forutsetningene er kommet delvis i Byggeforskriftene og delvis i Husbankens regler. De boligene vi har undersøkt er produsert mellom 1972 og 1979. For å gjøre det enklere har sett på hvilke krav til oppbevaring som var gjeldende når vi begynte våre undersøkelser. (se Byggeforskserien, Planløsning A 381.302). Det stilles her krav til oppbevaring av mat, klær og sportsbod. Begge kildene krever 5 m² til sportsbod. Klesbod ligger på 3,5-5 m². Til matoppbevaring stilles det et areal på 2 m² og krav til temperatur og fuktighet. Samler vi arealkravene, er Husbankens krav 10,5 m², men av disse kan 3 m² være i felles oppbevaring (sport). Byggeforskriftenes arealkrav ligger på 9 m². Dette gjelder familieboliger i blokk.

Tabell 12 Oversiktstabell over boder og arealer

	Karihaugen	Orebakken	Fjellhytta
Bod i leiligheten	-	4 m ²	4,6 m ²
Bod på veranda	-	-	2,3 m ²
Bod på etasjeplan	1,1 m ²	-	-
Bod i kjeller	7,0 m ²	4 m ²	5,0 m ²
Felles sportsbod	ja	ja	ja
Kjølte matskap i kjeller	nei	nei	0,60x0,60
Sum	8 m ²	8 m ²	14-15 m ²

Tabell 13 Oversiktstabell over skapmeter og skapenes plassering, slik boligen ble levert:

	Karihaugen	Orebakken	Fjellhytta
Skap, barnerom 1	0,6	2,0	1,6
Skap, barnerom 2	-	1,0	1,0
Skap, parsengrom	2,0	0,6	1,6
Entré 1)	1,5	0,6	
Bad 1)	0,6	0,6	0,6

1) Skap på/ved badet er tørkeskap.

Bodoppbevaringen skal supplere oppbevaringen i boligen. Oppbevarings-kravet er utformet ut fra boligens kapasitet og er utformet i m-skaplengde. Ser vi bort fra kjøkkenet er kravet 1,00 m x 0,60 m skaplass pr. sengeplass, 1,00 m lang garderobehylle. Videre anbefales det lintøyskap og garderobeskap for yttertøy. Forskriftene har også anbefalinger om hvor skapene bør plasseres, men det er f.eks. ikke noe krav om at soverom skal ha plass til klesskap. Derimot var det et krav at stuen skulle samlet vegg lengde på 4,00 m for plassering av oppbevaringsmøbel.

Tar vi utgangspunkt i den minste boligen vi har undersøkt, 4 sengs-boligen, skulle minimumsoppbevaring være 10,5 m² bodplass 4 m skap, entrehylle på 1 m og fri vegg lengde på stua på 4 m. Hvordan lå boligene vi etterprøvde an etter en slik norm?

Løpemetre- og kvadratmeterplass i de etterprøvde boligene.

I forhold til Husbankens arealer til boder ser vi at alle leilighetsplanene følger normen når inntil 3 m² oppbevaring i sportsbod legges til. Fjellhytta skiller seg fordelaktig ut. Men vi ser at selve fordelingssystemet for oppbevaring er forskjellig. Klesboden er lagt til leiligheten eller en halvtrapp ned. Alle har kjellerboder, men på Karihaugen er det eneste private bod i tillegg til den lille klesboden. Det betyr at mat og sport henvises til det samme arealet. De to andre leilighetsplanene har bod på terrassen i tillegg. Men for å dele mat- og sportoppbevaring vil vi anta at det ikke er egnet. Matoppbevaring skal være frostfri og setter visse krav til jamn lav temperatur og til fuktighet. Om en kan ha mat i kjelleren er det ikke like praktisk å frakte bilhjul og

sportsutstyr gjennom boligarealet til oppbevaring på verandaen.

Hvor mye skap som ble levert ved ferdigstilling, er ikke det avgjørende. Skap kan flyttes og skapinnredninger kan suppleres. Poenget blir om boliggrammenes areal og utforming gir plass for skapsupplering og om en kan plassere oppbevaringen der den mest trenges. Da vi etterprøvde leilighetene, var allerede innredninger supplert og flyttet om. Det vi dermed etterprøvde var boligens nå - tilstand i forhold til bruken.

Plassering av ny nødvendig oppbevaring bør en se nærmere på. Dersom en finner steder/rom med generelle klager, tyder det på at det er noe galt med rommets dimensjonering eller utforming - at det er for lavt prioritert i boligplanens arealfordeling. Vi tenker også slik at boligen ikke er bedre enn det svakeste ledd. Har vi en sterk mangel et sted må problemet overføres til andre steder/rom. Slik vil problemer kunne forplante seg rundt i boligen på ulike måter, alt etter det enkelte husholds løsningsforsøk. Et eksempel på dette så vi i avsnittet om vask og stell av tøy på Karihaugen. Klestørken vandrer fra badet, til stuen, til verandaen osv.

Karihaugen

- . Klesbod, en halv trapp ned 1,1 m²
- . Kjellerbod 7,0 m²

Oppbevaring i leilighet

Alle ga uttrykk for at det var for lite skapplass i leiligheten til tross for at 6 av 10 hadde anskaffet flere skap. De som ikke hadde satt inn ekstra skap, ga uttrykk for at det ville gå ut over gulvplassen. Det kom særlig til uttrykk ved omtale av entréen, 7 av 10 påpekte oppbevaringsproblemer i entréen, til yttertøy, sko og tilbehør. Sko var det største problemet. Men de oppfattet det som vanskelig å løse den knappe plassen. 6 av 10 mente derfor at entréen var for trang. Men også andre rom var for trange til at det var enkelt å sette opp nye skap.

Bodplass og bodenes plassering

6 av 10 mente at bodplassen var tilstrekkelig, og de var fornøyd med klesbod i oppgangen og kjellerbod nede. Klesboden

ble brukt etter intensjonen, til sesongoppbevaring av tøy og koffert. Men det ble påpekt to problemer:

- Kjellerbodene måtte brukes til mat, og til dette bruket var noen for varme.
- Ordningen med felles sportsbod fungerte ikke.

Det førte til at den private kjellerboden ikke fungerte. Den ble brukt til formål som var tiltenkt den felles sportsboden, som sykler, barnevogner, bilhjul o.l.

Vanskelige ting

Undersøkelsen viste at noen store ting er vanskelig å plassere. Dersom en har strykebrett, er det vanskelig å plassere. Antagelig vil vi finne det bak en dør. Baljen/kurven til vasketøy er en annen slik gjenstand. Badet synes å være det naturlige rommet å oppbevare dette. Men der er plassen knapp. Baljen var derfor plassert i badekaret eller i tørkeskapet. Det betyr at den stadig må flyttes.

I de fleste leilighetene vi besøkte, var det foretatt endringer, utbedring eller oppussing. Men hvor ble arbeidene utført og hvor ble verktøy og materialer oppbevart? 6 av 10 oppbevarte materialer og evt. noe verktøy i kjellerboden. Men det er tungvint å gå i kjelleren og hente verktøy for hver liten ting som skal gjøres. Derfor finner vi verktøy i kjøkkenet, entréen eller på soverommet også. To fant ingen plass i leiligheten og hadde plassert verktøyet i bilen. I tillegg ble hytta nevnt som oppbevaringssted for verktøy og materialer.

Orebakken

- . Kjellerbod 4 m²
- . Klesbod i leilighet 4 m²

Oppbevaring i leiligheten

9 av 10 mener at leiligheten har for lite skapplass. Men bare 5 har anskaffet flere skap. Like mange har flyttet skap til de stedene de mente at det trengte oppbevaringen. Det ble påpekt at spesielt det minste soverommet var for lite til å oppbevare noe der. Også entréen ble

kommentert. De fleste mente at den var passe stor, men 4 savnet skaplass i entréen til sko og daglig tøy. De vurderte entréen slik at dersom de satte opp skap, da ville den bli for trang.

Bodplass og bodens plassering

Selve systemet med klesbod i leiligheten + kjellerbod syntes å være et system beboerne var fornøyd med. Men 6 av 10 har noe å utsette på størrelsen eller kvaliteten. Både kjeller og klesbod var i minste laget. Saker og ting var plassert hos f.eks. foreldre, og klesboden tatt i bruk til mer daglig oppbevaring som det ikke var plass til i entréen. Det ble også klaget over at kjellerboden var for fuktig, og at den har mindre anvendelse for de som bor i fjerde etg. enn i første.

Fjellhytta

. Klesbod på balkon	2.3 m ²
. Klesbod i leilighet	4.6 m ²
. Kjellerbod	5.0 m ²
. Nedkjølt matskap	60 x 60

Oppbevaring i leiligheten

Også her gir en uttrykk for at boligen har for lite skaplass. Av de fem som er fornøyd, har fire av dem selv supplert med flere skap. Bare to av husholdningene har unnlatt å supplere. Men problemene ligger ikke i entréen. De fleste av de som har hatt behov, har supplert oppbevaringen her, og bare en uttrykker ønske om mer plass til det

daglige. To husholdninger mener at de bruker kottet til yttertøy, og at det ligger litt for langt unna entréen.

Bodplass og bodenes plassering

Tre familier mener bodplassen er tilstrekkelig stor. To av disse har løst bodplassproblemet enten ved å leie ekstra bod av naboen eller ved å ha flere ting på hytta.

To familier har leiet ekstrabod i kjelleren, en av disse har dessuten bygget en ekstra bod på terrassen. En familie har søkt om å få leie en ekstra kjellerbod, mens en familie har planer om å bygge en ny bod på terrassen. Felles for dem som har måttet utvide bodkapasiteten er at de er husholdninger med fire medlemmer, samt at barna er forholdsvis store (fra 8 - 25 år).

Vanskelige ting

Sykler og barnevogner står oftest i det felles sportsrommet, men mange klager over at sykler stjeles. To familier har syklene i egen kjellerbod, mens en familie har sykler hos familiemedlemmer utenfor boligområdet. Kjelker, spark og ski samt bilhjul og takgrind er oftest plassert i egen kjellerbod. Men når det gjelder utstyr til bilen, er også hytta og arbeidsplassen aktuelle steder.

Oppsummering

Oppbevaringsplassen i boligene er for liten sett i forhold til leilighetens kapasitet. De aller fleste var misfornøyd med oppbevaringsplassen da de flyttet inn, og de fleste har supplert med skap og/eller ekstra bod. Det er typisk for familie at steder utenom boligen er viktig når det gjelder oppbevaring. På den måten blir det ofte lange avstander fra oppbevaringsplassen til der gjenstandene skal brukes. Internt i leilighetene er oppbevaringsmulighetene for dårlige. Skapene er for få. Dessuten er det ikke tenkt oppbevaring i forhold til funksjon. Det er behov for oppbevaring der aktivitetene foregår. Matlaging, klesvask og rengjøring betinger oppbevaringsplass. Og entreen er ikke dimensjonert for å tåle nødvendig oppbevaring og møblering i forhold til bruken. Planløsningene virker lite gjennomtenkt på dette området.

9. "TAKK, VI HAR DET BARE BRA". OM TRIVSEL OG FLYTTING

Spørreskjemaet vi benyttet i denne undersøkelsen, har noen spørsmål om trivsel og om familiene er fornøyd med boligen. Ser vi på slike spørsmål isolert, vet vi at svaret blir: "Takk, vi har det bare bra". Erfaringsmessig vil 70-90 % av respondentene svare slik (Marek og Hovden, 1977). Svaret er en sosial konvensjon og gir isolert sett ingen mening. Vi har heller ikke nedlagt noe større analysearbeid for å komme bak overflata. Men noen aspekter er det fristende å kommentere.

Boligplan eller boligområde?

Som tredje spørsmål spør vi hvordan en liker å bo her. Spørsmålet er åpent og responsen viser at det er området og ikke leiligheten en referer til i svarene. De fleste trives godt, uavhengig om en har noe å utsette på leilighetens størrelse eller planløsning. Uansett hvilket område vi var i, la folk vekt på servicedekning, god atkomst til byen og til marka. Det ble også lagt vekt på boligområdets veisystem, vegetasjon og utsikt.

Følgende bør vi ha klart for oss ved tolkningen av planløsningene: Planløsningen er antagelig ikke det overordnede aspekt når det gjelder boligpreferanser. Egenskaper ved boligområdet som helhet betyr mye for trivselen i dagliglivet. Om planløsnings-spørsmål er aldri så viktige, så dreier det seg likevel om et delaspekt ved det å bo.

Hva er trivsel?

Vi vil slutte oss til Viks drøfting av trivselsbegrepet (Vik og Wilhjelm, 1978). Han ser trivsel som psykososial tilpassningsreaksjon. Forventningene justeres i en samhandling mellom individ og miljø og trivsel blir et spørsmål om vellykket tilpassning. Individet/husholdet har her to valg:

- det/de kan arbeide for å endre situasjonen
- det/de kan tilpasse sine holdninger til den eksisterende situasjonen.

Når vi overfører dette på vårt materiale, betyr det at en har valget mellom å være misnøyd og (prøve å) flytte eller å tilpasse seg situasjonen dersom handlingsmulighetene er små.

Tabell 13. Flytteønsker og flytteplaner

	Ønsker å flytte	Har undersøkt	Sum
Karihaugen	5	4	10
Orebakken	7	5	10
Fjellhytta	4	?	10

Av tabellen ser vi at flytteønskene og handlingene for å sette dem i verk, ikke er størst i den trangeste boligplanen. Men alle de som har flytteønsker, oppgir grunner som generell rommelighet. Vi har grunn til å tro at flytteønskene er utbredt på Karihaugen. På undersøkelsestidspunktet var det stor gjennomstrømmning i borettslaget og flere leiligheter sto tomme. Omflyttingspreget var også tydelig ved at inngangsdører mangla navneskilt, det var tapet nye navn på postkassene o.l. Men vi intervjuet i en periode som innebar stor usikkerhet: De nye takstreglene for borettslagleiligheter var satt i verk noen måneder tidligere og prisnivået hadde ikke stabilisert seg. Mange nyttet den nye situasjonen (høyere takst) til å innkassere egenkapital til investering i andre typer av boligprosjekter. Men de som vurderte å kjøpe en noe større leilighet i et annet borettslag samme sted, stoppet opp fordi en fikk tilsynelatende en prisøkning på kr 100.000. Var ett rom til verd 100.000 kroner?

Fortid og framtid

Denne situasjonen viser også noe annet i vurderingen av situasjonen: Vi vurderer situasjonen, men på basis av tidligere erfaringer og i lyset av framtidige forventninger. Vi kan framstille det slik:

Tidligere erfaringer - nåtid - forventninger om framtida

Vi lever ikke bare i nåtida. Dette blir godt illustrert på Karihaugen. Flere av dem som hadde flytteplaner, skulle flytte til eget hus/rekkehus. Dvs. at ved å øke sin egenkapital på et gunstig tidspunkt og med muligheten til å flytte til en annen boligtype/annet segment av boligmarkedet, kunne de gjøre noe med sin situasjon. Sjøl om også de sa at "vi har det bare bra", så var det disse husholdningene som manifest ga uttrykk for ønsker som boligen ikke kunne fylle, som egen spisestue, plass til flere og andre typer møbelstykker, spesialrom o.l. De så sin nåværende bolig i lys av framtidige forventninger.

Ser vi så på den andre halvdelens som ikke har uttrykt flytteønsker/planer, synes de å være fornøyde, uten spesielle ønsker. Ser vi på deres bakgrunn, ser vi at flere kommer fra noe mindre/trangere forhold, som f. eks. to-roms leilighet på Torshov. De oppfatter da sin situasjon som god, ut fra tidligere erfaringer - så sant de ikke har en enda bedre mulighet i sikte.

Slik sett uttaler beboerne seg ikke bare om konkrete og bruksfunksjonelle aspekter ved sin nåværende bolig, men relativt til sine erfaringer og framtidforventninger. Dette er et metodisk poeng en bør være klar over ved etterprøving av boliger: Det er ikke bare "rene" erfaringsdata vi frambringer.

Hadde vi undersøkt trivselsmål og erfarings-data nærmere, burde vi se på data om økonomi og alder/livssyklus. Det må vi droppe. Økonomiske data har vi ikke, og på aldersvariabelen har vi for like verdier til at det er interessant å kommentere et så lite materiale.

Leilighet og flytteplaner

Ser vi til slutt på misnøye, flytteplaner og trivsel i våre tre områder, kan bildet oppsummeres på følgende måte:

Karihaugen. Folk trives og legger vekt på områdets kvaliteter. Boligplanen oppfattes som trang, med særlige problemer i kjøkken og bad. Hvem som derimot har flytteplaner er en annen sak, avhengig av deres muligheter.

Orebakken. Folk trives og legger vekt både på områdets og leilighetsplanens kvaliteter. De som ønsker å flytte oppgir grunner som ikke har med dette å gjøre, men f. eks. med boligtype. Sjøl om det ikke oppgis som flyttegrunn, er det påfallende at tre husholdninger i tre-roms-boligene planla å flytte. De har forventninger om noe enda bedre.

Fjellhytta. Folk trives, og flere enn på de andre områdene, antar at de vil bli boende. Uansett flytteønsker, er alle fornøyd med leiligheten og planløsningen. Flytterne er av to typer: De som er på veg over i enebolig-markedet og de som er redd kostnads-utviklingen i borettslaget. Det synes å være forventningene om framtida som bestemmer flyttemønsteret. Men her er det ikke bare forventninger om ei bedre framtid.

En bør naturligvis være svært forsiktig med et så lite materiale, og bare antyde sammenhenger. Det er også intensjonen ved de foregående sider. Det viktige er å ha i mente at individets vurderinger i nåtid spiller både på fortid og framtid. Derfor bør en i liknende undersøkelser sikre seg et noe bedre datagrunnlag på de relevante variabler.

10. KONKLUSJONER

Innledning

De 30 familiene i undersøkelsen har naturlig nok innrettet seg på 30 forskjellige måter. De tre leilighetstypene gir også forskjellig mulighet for individuell tilpassing. Likevel kan vi sammenfatte noen hovedtendenser i undersøkelsen. Vi kaller dette konklusjoner, selv om en del er usikkert og bør undersøkes videre.

Planløsningen og bruk av de enkelte rom er undersøkelsens hovedtema. Her har vi det sikreste og best dokumenterte materialet. Med bovaner forstår vi noe mere enn studier for å finne normgivende møblering og aktiviteter. Familiesituasjonen forandrer seg og boligens tilpasningsdyktighet er viktig. Vår oppfatning av trivsel, det praktiske og det nyttige, kan ikke alltid settes av som størrelser på en plantegning. Derfor har vi forsøkt å gå dypere inn i dagliglivets mange gjøremål. Blant annet har vi ønsket å finne ut hvor våre 30 familier bryter med normer og intensjoner som planleggere arbeider etter.

I mindre grad tar vi opp bakgrunnen og forklaringene på bovanene. Enkelte av spørsmålene i skjemaet har det også vært vanskelig å gi en fullgod bearbeiding. Det gjelder forhold til naboer, samt bruk av utearealer. Vi anser dette som viktig, og håper at nye undersøkelser av blokkboliger sterkere kan belyse disse forholdene.

De tre boligområdene er bygget fra 1971 til 1980. Dette var en periode med stor boligbygging i Norge. Husbankens detaljkrav til boliger var gjeldende norm. Vi skal i det følgende oppsummere hvordan familiene bruker sin bolig. Avsnittene er temainndelt utifra hva vi anser er hovedfunnene i undersøkelsen, og vi knytter trådene til Husbankens normer.

1. Planløsningene

Soneinndeling

Leilighetene på Karihaugen og spesielt Orebakken, er delt i en dagsone og en nattzone. Oppholdsrommet og soverommene

ligger i hver sin del av leiligheten. En slik løsning betyr at småbarn kan sove nær foreldrene, og dette kan være en fordel dersom barna f.eks. våkner om natten. Prinsippet egner seg dårligere for en tenåringsfamilie, hvor barna har behov for et eget oppholdsrom. Prinsippet fører ofte til at foreldrene dominerer i oppholdssonen, dvs. stue og kjøkken, mens barna er henvist til hvert sitt soverom, hvor de i teorien kan bråke som de ønsker, mens dårlig lydisolasjon i praksis setter klare grenser for aktiviteten også her.

Den andre måten å dele inn leiligheter på er representert i Fjellhytta-leiligheten, hvor arealet er delt i to mer likeverdige deler. På den ene siden ligger to soverom omkring kjøkkenet. Langs den andre fasaden ligger et soverom ved siden av stuen. Fjellhytta-leiligheten har oppnådd denne inndelingen ved en ganske stor dybde på leiligheten, og en kommer inn mellom stue og kjøkken.

Dette prinsippet gir stor avstand mellom soverommet ved stuen og soverommene ved kjøkkenet, og egner seg ikke for familier med helt små barn. Foreldresoverommet bør derfor være såpass stort at det kan romme en barneseng. Løsningen virker derimot ideell for familier med litt større barn, fordi leiligheten kan deles i to støysoner som kan adskilles med en "sluse". Prinsippet forutsetter at kjøkkenet utformes som et skikkelig oppholdsrom.

Våre intervjuer viser at en av familiene på Karihaugen har bygget om leiligheten fra en dag/natt-oppdeling til en barn/voksen-oppdeling. På Orebakken lar dette seg ikke gjøre, fordi kjøkkenet er fullstendig knyttet til stua. På Fjellhytta benytter de fleste seg av muligheten for sonedeling som planløsningen gir, mens enkelte har prioritert stue-arealet ved å legge soverommet til stua. Dermed benytter en . Dermed benytter en ikke muligheten for en barn/voksen-inndeling av leiligheten.

Nøytral adkomst

Vi har tidligere argumentert sterkt for muligheten til nøytral adkomst til soverom. Vi har tenkt på tenåringsfamlien, hvor barna bør ha muligheten til å leve sitt eget liv. Vi

har også hatt for øye mere utradisjonelle husholdninger, f.eks. hvor flere ungdommer eller voksne bor sammen, og hvor det er viktig å nå sitt eget rom uten å gå gjennom et fellesrom. Nøytral adkomst til soverom gir dessuten mulighet for utleie. De undersøkte leilighetene er temmelig forskjellige når det gjelder nøytral adkomst.

På Karihaugen er en nødt til å gå gjennom stuen for å komme til begge soverommene, særlig etter at åpningen kjøkken/bad er blokkert.

På Fjellhytta kan en nå soverommene ved å gå gjennom kjøkkenet på den ene siden og ved å gå enten gjennom våtrommene eller stuen på den andre siden.

På Orebakken er mulighetene lagt til rette for å nå alle soverommene fra entréen. En av familiene har benyttet seg av dette ved å stenge mellom soverom og stue og åpne til entréen.

Intervjuene tyder på at nøytral adkomst er viktig, men at løsningene kan modifiseres noe. Tenårings-familier på Karihaugen nevner problemet med å gå gjennom stua for å komme til barnerom. Problemet forsterkes idet det største soverommet ligger til stua. Det er vanlig at foreldre overlater det største soverommet når barna blir større.

Familiene på Fjellhytta mener det er fullt akseptabelt å bruke kjøkkenet som gjennomgangsrom til soverom. Å akseptere dette betyr at det kan styrke barn/voksenoppdelingen ved at to soverom og kjøkkenet utgjør en barne-avdeling. Planløsningen viser dermed et heldig kompromiss.

Disponering av kvadratmetrene

Når en prosjekterer boliger, må en vurdere plassering av kvadratmetrene temmelig hårfint. Særlig er dette nødvendig i de små kompakte rommene i boligen, bad, vaskerom, kjøkken hvor mye utstyr skal inn. Kostnadstaket kombinert med Husbankens arealgrenser har satt strenge begrensninger på boligens areal. Samtidig har vi særlig de siste 20 årene sett en tendens til at stua

vokser, mens de andre rommene forblir konstante. Dette skjer fordi beboerne spontant ønsker store stuer, men unnlater å tenke på hva dette går på bekostning av.

De tre leilighetene vi har undersøkt har forskjellig bruksareal. Disponeringen av arealet er også forskjellig.

Leiligheten på Karihaugen har et bruksareal på 72 m². Stue og spisestue utgjør ca. 30 m² av disse, mens kjøkkenet må nøye seg med 8 m². Beboerne her er svært fornøyd med stua, men kritiserer kjøkkenet for å være for lite. Kjøkkenet er tenkt som et rent arbeidskjøkken, og blir altfor lite når en setter spisebord inn. For øvrig er bodplassen underdimensjonert.

På Orebakken kritiseres særlig størrelsen på badet. Det måler 2,7 m². WC måler 1,9 m², og både beboerne og vi synes dette er uforholdsmessig mye i forhold til badet. En kunne tenkt seg en fordobling av baderommet, ved å ta et par kvadratmeter fra stue og soverom. Balansen mellom kjøkken og stue virker riktig. Det samme gjelder forholdet mellom de forholdsvis store soverommene og stuen.

Leiligheten på Fjellhytta er den største av de tre leilighetene, og tre-romsleiligheten måler her ca. 92 m². Stue-arealet er omtrent så stort som på Karihaugen. Arealøkningen har først og fremst gått til kjøkkenet, som måler 17 m², og til våtrom og kott. Etter vår vurdering er dette en helt riktig disponering av arealøkning. En kunne kanskje innvende at de to barnesoverommene burde være omtrent like store.

På bakgrunn av de tre undersøkte leilighetene, tror vi at en bør beholde stue-arealet på 25-30 m², øke kjøkken-arealet slik at rommet blir et fullverdig oppholdsrom, ca. 15 m², og lage omtrent like store soverom på ca. 12 m². WC og bad bør tilsammen ha minimum 6 m² når leiligheten har eget vaskerom. Bodarealet på leilighetsplanet bør ikke være under 8 m².

Muligheter for forandringer

Nyere blokkleiligheter byr på muligheter for forandringer fordi bare få av veggene i boligen er bærende. Legger de aktuelle eksemplene opp til forandringer og benytter beboerne seg av mulighetene?

I leiligheten på Karihaugen er først og fremst kjøkkenet underdimensjonert. En av familiene har tatt ned veggen mellom kjøkkenet og spisekroken og stengt dette fra stua. De har dermed fått et stort kombinert spise- og arbeidskjøkken. Dette har forandret boligens bruksmuligheter radikalt.

I leilighetene på Orebakken og Fjellhytta er det først og fremst rommet ved stua som gir mulighet for forandring av planløsningen. Flere familier har tatt ned veggen mellom stua og soverommet, og dermed fått en større stue som går i vinkel.

En kunne ønsket seg en mulighet for å disponere våtromsarealet på flere måter. Enten ved å slå sammen bad og WC eller ved å utvide mot tilstøtende rom. Ingen av familiene har forsøkt seg på noe slikt.

Som hovedinntrykk må vi si at forandringer i de tre boligtypene har vært følt nødvendige for å få en bedre planløsning.

På Fjellhytta har forandringene ført til at folk er blitt mere fornøyde med planløsningen. På Karihaugen derimot har forandringen ofte kun vært en reparasjon på en bolig som i utgangspunktet er for liten.

Mange har i tillegg til dette hatt glede av å forbedre materialkvalitet og har ønsket gjennom dette å gi leiligheten et personlig preg. Det må også nevnes at registrerte forandringer ikka kan tolkes som bevis på at planløsningen er dårlig. En planløsning som gir mulighet for forandringen kan i seg selv ha innebygde kvaliteter.

2. De enkelte rom

Kjøkken og spise plass

Kjøkkenet er et viktig oppholdsrom og hvor alle måltider inntas. Undersøkelsen av folks måltidsvaner viser at middagen er en institusjon i Norge. Måltidet har en viktig,

samlende funksjon i familielivet. Vi ser det derfor som viktig at rammene omkring dette måltidet blir best mulig. Samtidig er det viktig at kjøkkenet som arbeidsrom gir plass til flere familiemedlemmer på en gang. Vi kan tenke oss en sonedeling av kjøkkenet i arbeid, spising og oppbevaring. Arbeidsdelen og spisedelen bør begge ha plass ved vinduet. Dette forutsetter en fasadelengde på minimum 4,50 m.

Et slikt kjøkken får en på Karihaugen ved å slå sammen det rene arbeidskjøkkenet med spisekroken. På Orebakken ligger de to sonene innenfor hverandre. Bare spisesonen får lys gjennom vinduet.

På Fjellhytta er kjøkkenet prosjektert med vindu til arbeidsdelen og vindu til spisedelen. Kjøkkenet er dermed blitt det gode oppholdsrommet som vi er ute etter.

Spise plass i stua

Undersøkelsen dokumenterer klart at kjøkkenet bør ha rommelig spise plass. Spørsmålet om stua også bør ha en spise plass er mer omdiskutert. Til nå har Husbanken forlangt en hovedspise plass i stua. Vi ser imidlertid både i Sverige og her til lands klare tendenser til at spisestua blir tatt i bruk til TV-stue e.l. De 30 familiene vi har snakket med har et ganske ulikt syn på dette. Vi kan snakke om tre typer holdninger:

- a) Spise plassen på kjøkkenet er hyggelig og praktisk. Vi aksepterer den som leilighetens eneste spise plass, og tar i bruk arealet for spise bord i stua til en sittegruppe nr. to, eller mer fri golvplass. Vi satser på kaffe- og TV-kos og gjester i sofagruppen.
- b) Vi har ofte gjester og ønsker et spise bord litt unna matos og oppvask. Dette spise bordet brukes minst en gang i uka, særlig i helgene.
- c) De aller fleste måltider inntas på kjøkkenet. Vi har sjelden gjester, men ønsker en egen spisestue til de helt spesielle anledningene.

Ved den siste og mest vanlige holdningen er det snakk om spisestue som et kultur-fenomen, mer enn en praktisk ordning.

Leiligheten på Karihaugen er prosjektert med en spise plass, nemlig den i stua. De aller fleste har beholdt spisebordet, men bruker det svært sjelden.

På Orebakken beklager flere beboere at det ikke er plass i stua til et spisebord. Dette skriver seg fra formen på rommet, og trafikkarealet. Det er derfor en sterk tendens til å nøye seg med spisebordet på kjøkkenet til alle måltider.

Fjellhytta-leiligheten byr på en valgmulighet når det gjelder spisestue. Enten kan en møblere slik arkitekten har tenkt seg, med en spise plass i den innerste delen av stua, eller en kan utvide stuearealet og ta soverommet i bruk som spisestue. Begge disse løsningene forekommer. Det slår oss at bare to familier har kvittet seg med spisebordet i stua, på tross av den gode kjøkken-spise plassen. I eksemplene fra Fjellhytta har vi inntrykk av at det ikke spises ofte ved stuespisebordet.

Vi kan oppsummere at ønsket om en spisestue fortsatt sitter hardt hos norske familier. Spisestuen kommer inn så snart planløsningen gir plass for den.

Fordeling av soverommene

Husbanken har stilt krav om dobbeltseng i ett av soverommene, og tenkt seg dette som foreldresoverom. I soverom nr. to har Husbanken premiert to senge plasser på golv, men ikke som parsengsoppstilling. Soverom nr. to har dermed fått mindre fasadelengde, og i praksis blitt et dypt, smalt rom. Parsengsoppstillingen i foreldresoverommet forutsetter et areal på ca. 12 m², mens arealet i barnerommet kan reduseres noe. Hvordan rimer disse normene med beboernes faktiske bruk?

Vi ser en gjennomgående tendens til at foreldre med barn over småbarnstadiet overlater det største soverommet til barnet(a). Det betyr at dobbeltsengen får altfor trange kår når den blir plassert inn i barnerommet. Det har også vært vanlig at foreldrerommet har dør fra stuen, mens barnerommet har dør fra entréen.

I leiligheten på Karihaugen blir dette en konflikt mellom det planløsningen legger opp til og familienes faktiske bruk. Barna må trave gjennom stuen for å komme til sitt rom. Både på Fjellhytta og på Orebakken er de to største soverommene jevnstore, og det betyr at beliggenheten i planløsningen kan bestemme hvem som disponerer rommet.

Badet

Baderommet i boliger er tradisjonelt et rom hvor utstyrsgjenstandene har definert størrelsen. Minimumsbadet ble utviklet rundt 1930, og med målsetting om å minimalisere plassen. Den gang ble badet prosjektert med badekar, servant og klosettskål. En oppdaget imidlertid gjennom boligundersøkelser at badet ble brukt til mye mer, bl.a. småvask, klestørk, barnestell, pålkedning og oppbevaring. I løpet av de siste 20 årene er det blitt vanlig å dele rommet i ett separat WC-rom med håndvask og ett bad med badekar og servant.

Når det gjelder klesvask, har tendensen vært å komme bort fra fellesvaskeri og gi mulighet for å installere vaskemaskin og tørkemulighet i hver leilighet. Dette er imidlertid ikke gjennomført som en generell ordning.

Våtrommene i våre tre leiligheter kan oppvise ganske store forskjeller både når det gjelder areal og hvordan vaskefunksjonen er løst.

Leilighetene på Karihaugen har fellesvaskeri, men med mulighet for å installere vaskemaskin på kjøkkenet. Badet er utstyrt med et tørkeskap.

På Orebakken er det ikke fellesvaskeri i tilknytning til leiligheten, og eneste mulighet for plassering av vaskemaskin og tørkeskap er på kjøkkenet.

Fjellhytta-leilighetene har opplegg for vaskemaskin på badet. Der er det også plass til tørkeskap. Alle har i tillegg adgang til fellesvaskeri.

Misnøyen er størst med ordningen på Orebakken. Alle beboerne er enige om at vaskemaskinen og tørkeskapet ikke burde

være på kjøkkenet. Dessuten er badet så knapt dimensjonert her at det ikke lar seg gjøre å sette vaskemaskinen inn der.

På Karihaugen brukes fellesvaskeri og privat vaskemaskin i kombinasjon. Småbarnsforeldrene nevner problemene med å ha en liten småtass værende i leiligheten mens de selv må ut og hente vasken. Fellesvaskeriet er lagt til annenhver blokk.

Fjellhytta-beboerne er godt fornøyd med opplegget for klesvask, men flere nevner at det ideelle ville vært et eget vaskerom i leiligheten.

Ut fra vårt materiale vil vi hevde at blokkleiligheter som et minimum må ha tilkoblingsmulighet for vaskemaskin i rom med sluk. Et eventuelt fellesvaskeri må ligge slik til at en slipper å gå ut med klesvasken.

Beboerne synes det er viktig at bad og WC ligger adskilt.

Oppbevaring

Fra ca. 1965 ble blokkene bygget uten loft. Etter hvert forsvant også kjelleren, enten i form av underjordisk garasje eller ved at blokken ble fundamentert med plate på mark. Med dette forsvant den tradisjonelle bodplassen for beboere i blokker. En fikk sportsboden, som ofte er plassert utenfor inngangen, og klesboden, som ofte ligger midt inne i leiligheten. Til sammen har Husbanken krevd at klesbod og sportsbod skal være minst 5 m², enten i leiligheten eller i kjeller.

Oppbevaring av både gjenstander, klær og mat er problematisk for våre 30 blokkbeboere. Det er ikke uvanlig at familiene har tingene sine stående helt andre steder. Det kan være hos foreldre, hos venner eller på hytta. Det kan dreie seg om større saker til bilen eller møbler som ikke er i bruk, men som en ikke ønsker å kaste.

Til oppbevaring av klær har de aller fleste familiene skaffet flere skap i leiligheten. På Karihaugen klager flere over at boden i underetasjen er for fuktig til oppbevaring av klær.

Oppbevaring av mat er kanskje det som skaper størst problemer. Boder i underetasje og kjeller er jevnt over for varme. En trenger en egen kjølebod enten i leiligheten eller til nød i samme oppgang.

Grovere husarbeid

I noens drøm om den gode boligen hører også verkstedbodene, hvor en kan ha redskap og arbeide uten å tenke på at en bråker og skitner til. Folk som bor i blokker har selvfølgelig det samme behovet for å gjøre denslags arbeid, men både forventningene og mulighetene er langt mindre.

Beboerne tar balkongen i bruk i sommerhalvåret, og forøvrig brukes golvet i stuen til større snekkerarbeider. Noen ønsker seg et hobbyrom i leiligheten, men få nevner fellesverksted i kjeller eller underetasje som en aktuell mulighet i boligblokker.

Lek

Boligideologer har i lang tid propagandert for at barna skal få utfolde seg friere i leiligheten. Tidligere satte foreldre strenge grenser for barnas utfoldelse innendørs. Etter hvert som det ble vanlig med egne barnerom, fikk barn et sted å ha leker og et sted hvor de kunne rote en del.

Vi har inntrykk av at barna får utfolde seg ganske fritt innenfor sine egne fire vegger. Men i de felles oppholdsrommene er det få spor etter barn. Møbler og gjenstander er stort sett helt og holdent valgt og brukt av foreldre. Egne barnestoler på kjøkkenet er et av de få møblene vi så som tilhørte barna.

Når vi spurte hvor barna fikk leke, svarte alle foreldrene at barna lekte overalt, men likevel var det stort sett sirlig orden i stua. Møblene bar heller ikke preg av å være brukt av barn.

Sluttmomenter

Materialet viser at våre oppfatninger og normer om familieboligen på en rekke felter er moden for revisjon. NBIs egne publikasjoner viser dimensjonering av f.eks.

oppbevaringsplass som ikke samsvarer med behovene hos våre 30 familier. Boligen som et sted for hjemmearbeid, hobbyarbeid og utfoldelse i fritiden er svært begrenset som våre eksempler viser, og bør tas opp til ny vurdering. Dels tenker vi på rene produksjonslinjer for klesvask, klesbearbeiding og matlagring/oppbevaring, dels på de få mulighetene for radioamatører, modellbyggere, hjemmesnekkere og andre mer hobbypregete aktiviteter.

Det viktigste er kanskje at familieboligen ikke er, eller må oppfattes som en ferdig planlagt løsning. Småbarnsfamilien og tenåringsfamilien har ulike behov.

Det må understrekes at selv om folk kritiserer planløsningene tildels ganske skarpt, er det ingen samvariasjon mellom dette og f.eks. flytteønsker. Vårt hovedinntrykk er at de 30 familiene trives, men at de nok til en viss grad har akseptert at blokktilværelsen setter rammer som ikke kan endres.

Kommentar til metodene

Vi har gjennom denne studien prøvet å tillempe en kvalitativ arbeidsmetode. Inngående spørreskjema med åpne svaralternativer og med mulighet for utfyllende kommentarer gir godt innblikk i dagliglivsaktivitetene. Registrering med nedtegning av alle møbler og forandringer er helt nødvendig i en slik studie. Fotografiene er brukt under bearbeidingen, men ikke tolket som selvstendig forskningsmateriale. De har vært viktige for å kunne huske familiene under bearbeidingen. Ved å betrakte bildene har vi også lettere kunnet beskrive møbleringsløsningene.

Det viktigste har allikevel vært at intervjuene og registreringene har utfylt hverandre. Vi har kunnet sammenholde den faktiske planløsning med utsagn.

Undersøkelsen kombinerer registrering av fysiske forhold med synspunkter fra dem med dagliglivserfaringene. Nettopp slike åstedsundersøkelser gir grunnlag for å kunne si noe om hvordan en bør bygge.

Videre undersøkelser

I dag er situasjonen annerledes enn da bovineundersøkelsen startet. Husbankens detaljerte regelverk er sløyfet. Tilbake står kun areal- og kostnadsbegrensninger. Byggeforskriftene har færre krav til boligen enn tidligere. Kravene til oppbevaringsplass er f.eks. så godt som sløyfet. Mindre utbygginger, påbygg osv. kan i dag gjøres uten byggemelding.

Fremtidige boligforskere vil ikke ha et normgrunnlag å relatere sine undersøkelser til. Det vil bety at utgangspunktet for fremtidige boligstudier må bli et annet.

Vi vil i fremtiden vite mindre om hvilken boligkvalitet vi har. Husbankens normer påvirket all boligbygging i landet gjennom hele etterkrigstiden og fram til i dag. Fordi vi ikke lenger har normgrunnlaget, trenger vi forskning som kan fortelle oss hvordan utviklingen går. I dag ser vi tendenser til en økning av småboligbyggingen med reduserte krav til standard og kvalitet. Vi håper at fremtidens planleggere også kan bygge på dagliglivserfaringene til boligbrukerne.

LITTERATURLISTE

- Boligdirektoratet, boligkontoret:
Møbler, rom og leiligheter.
En utredning om de nødvendige arealer.
Dokument 1960
- Boligdirektoratet, Boligkontoret:
Utredning om nødvendige arealer for
leiligheter.
Oslo 1962.
- Brochmann, Odd:
By og bolig
Cappelen, Oslo 1958
- Brochmann, Odd (red):
Mennesker og boliger.
Oslo 1948 (Oslo byes vel.
Boligundersøkelser II)
- Brochmann, Odd:
Bedret boligbruk.
Oslo 1961 (Oslo byes vel.
Boligundersøkelse VI)
- Brochmann, Odd:
Livsform og boligform.
Oslo 1952 (Oslo byes vel).
Boligundersøkelse IV)
- Bull, G., Hansen, T., Haug, R:
Å bo i drabantby, Ammerud II
Oslo 1971
(Norges byggforskningsinstitutt.
Rapport 66)
- Byggforskserien:
Oppbevaring i boligen. Boder.
Planløsning A 381.302
NBI, våren 1981
- Den Norske Stats Husbank:
Prosjektering av familieboliger.
HB-blad 3208, Oslo 1974
- Den Norske Stats Husbank:
Romdimensjonerende møbelmål.
HB-blad 3207, Oslo 1974.
- Egardt, Brita:
"Søndagsmiddag" i gastronomisk kalender.
1978
- Kjølsrød, Lisa:
"Kvinnearbeid"
Pax Leksikon 1980
- Lindstrøm, Birgitta og Åhlund, Owe:
Møbler och möblering i unga hushåll.
Konsumentverket Sverige
Rapport 1977
- Marek og Hovden:
Trivsel i boligblokk.
Universitetsforlaget, Bergen 1983
- Nørve, Siri:
"Det er så praktisk".
Om funksjonelle begrunnelser i hverdagslivet.
Sosiologi i dag, 4/1983
- Nørve, Siri:
Sosiale aspekter ved varehandel.
Vedlegg 2, NOU 1977:9
Oslo 1977
- OBOS:
Ellingsrudåsen borettslag.
Presentasjonsbrosjyre, Oslo 1971
- OBOS:
Fjellhytta borettslag.
Presentasjonsbrosjyre, Oslo 1979
- OBOS:
Orebakken borettslag
Presentasjonsbrosjyre, Oslo 1973
- Oslo kommune Dok. 29
Holst, Aksel: Undersøkelse og forslag
angående arbeiderstandens boliger
i Kristiania, 1896
- Skogseid, Inger Margrete:
Fellesvaskeriet i borettslag.
OBOS, Tema 1, 1982
- Statistisk Sentralbyrå:
Sosielt utsyn, Oslo 1980
- Svennar, Elsa:
Boligens oppbevaringsplasser.
Særtrykk 137, NBI 1966
- Svennar, Elsa:
Boligens planløsning.
NBI 1975
- Wilhjelm, Hanne og Vik, Lars Jørgen:
Boligbrakkebebyggelse.
Oppdragsrapport, 1978
- Wold, Bjørn
Fürst, Elisabeth:
"Matprosjektet"
Delrapport 1 (arbeidstittel, manuskopi)
Inst. for forbruksforskning, 1983

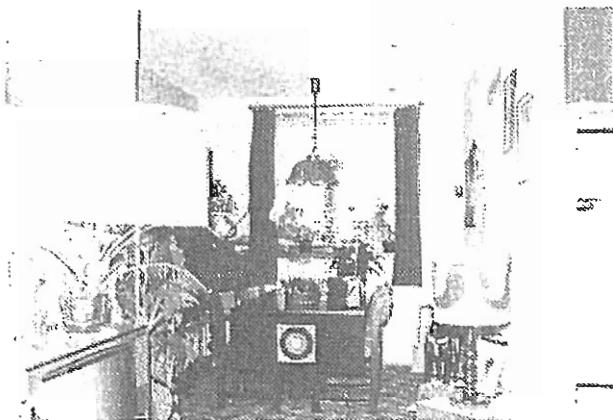
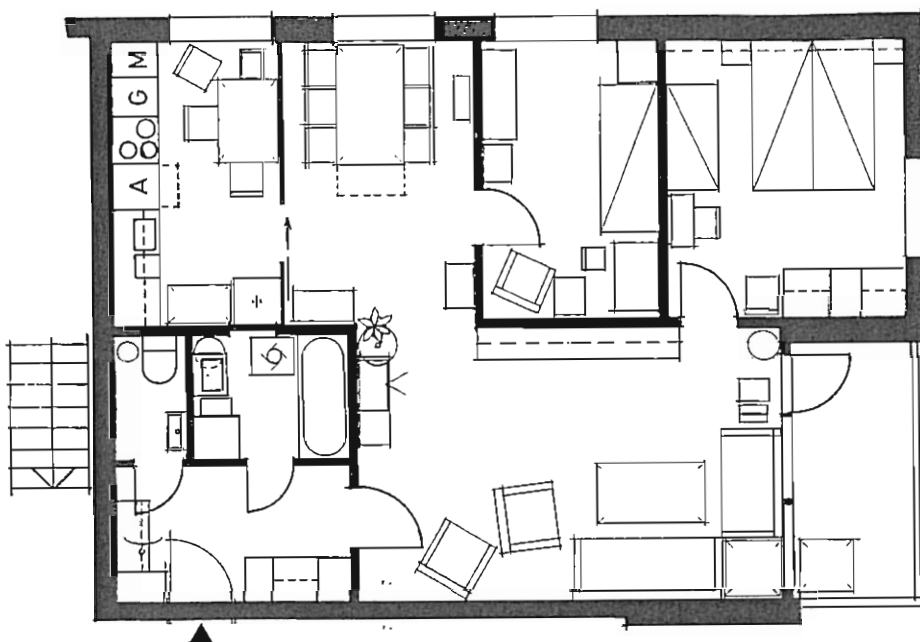
DEL II
CASE - RAPPORT

A 1 Familie med fire medlemmer

Foreldre: Hun hjemmearbeidende 27 år

Han teknisk yrke 27 år

Barn: Gutt 5 år, gutt 2 år

Bruk av rommene. Foreldrene og det minste barnet sover i det største soverommet, mens den eldste gutten har det andre. Familien har av og til overnattingsgjester og stuer seg sammen i det største soverommet.

Spiseplasser. Familien har satt inn et spisebord på kjøkkenet med fire stoler rundt. De synes det blir trangt rundt bordet og hadde ønsket bedre kjøkken. Så og si alle måltider spises på kjøkkenet, både til hverdags og i helgene. Bare middagen spises samlet. Kaffe inntar de i sofakroken, og servering til gjester foregår også der. Spisestua brukes nesten aldri.

Forandringer. Det er gjort få forandringer. I tillegg til spiseplassen på kjøkkenet har beboerne blokkert døra mellom kjøkkenet og badet med kjøleskap og vaskemaskin.

Fornøyd med. Hun er ikke spesielt fornøyd med noe i leiligheten. "Stue og soverom er greie nok". Leiligheten er O.K., men det er ikke slik de ønsker å bo.

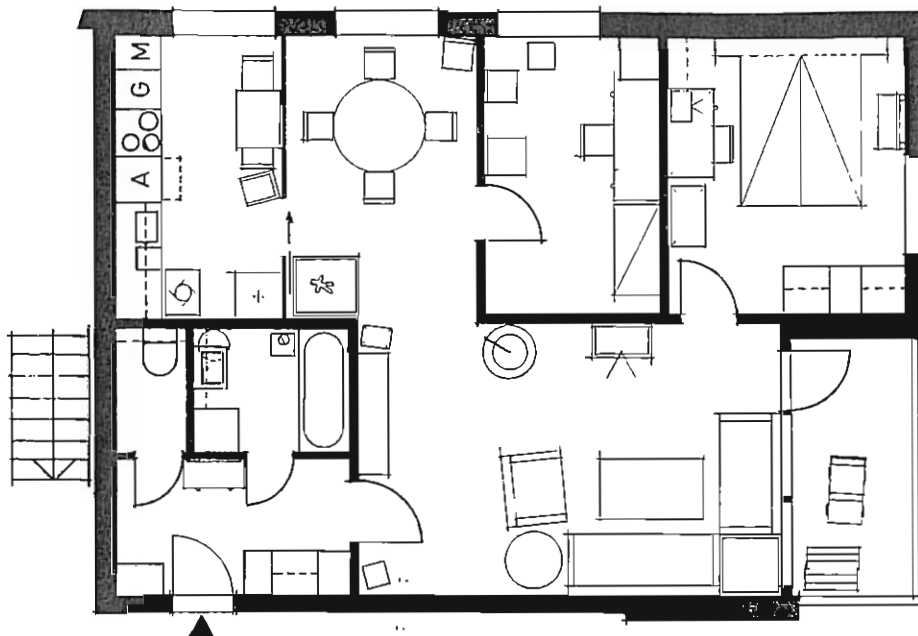
Misfornøyd med. Soverommene skulle hatt inngang fra entré. Kjøkkenet og badet er for små. Barna må dele rom.

A 2 Familie med tre medlemmer

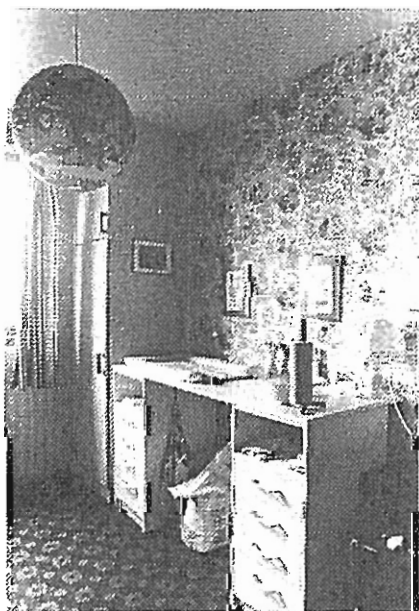
Foreldre: Hun hjemmearbeidende 22 år

Han handelsyrke 26 år

Barn: Jente 8 mndr.

Bruk av rommene. Babyen ble flyttet til eget rom etter at hun begynte å sove sammenhengende om natta. Tidligere var dette rommet gjesterom.

Spiseplasser. Familien spiser så og si alle måltider på kjøkkenet hvor det er innredet spiseplass for tre. Spisekroken i stua brukes bare ved noen høytidelige anledninger. Ettermiddagskaffen inntar de i sofakroken. Hun er fornøyd med innredningen av spiseplassene.

Forandringer. Familien har pussset opp, lagt teppe og tapetsert. Ellers er alt som det var da de overtok leiligheten.

Fornøyd med. Hun er fornøyd med planløsningen og synes spesielt at stua og spisekroken i vinkel er fint utformet. De er vokst opp i Oslo og "liker seg kjempegodt på Karihaugen". De bodde tidligere i en mindre leilighet på området og byttet til seg denne da de skulle ha barn. Hun fremhever kort vei til marka og grei T-baneforbindelse til sentrum som de viktigste fordelene ved å bo her.

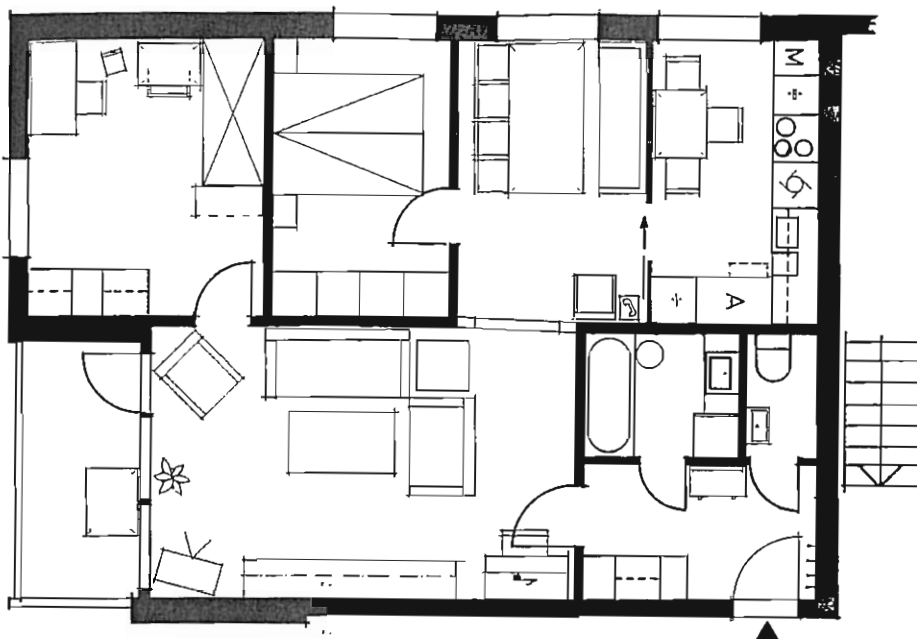
Misfornøyd med. Soverommet for foreldrene er for lite. Han er radioamatør og bruker soverommet til denne hobbyen.

A 3 Familie med fire medlemmer

Foreldre: Hun hjemmearbeidene 34 år

Han industriarbeid 27 år

Barn: Gutt 10 år, gutt 6 år

Bruk av rommene. Guttene sover i køyesenger på det største soverommet, mens foreldrene har plassert sin dobbeltseng på det minste rommet.

Spiseplasser. Spiseplass er innredet på kjøkkenet, og alle måltider inntas der. Bare middagsmaten spises samlet. Familien holder på å innrede spisekroken med et stort bord og en sittebenk. Denne spisegruppen vil ha permanent plass til åtte personer. Det er usikkert om den vil bli brukt til spising.

Forandringer. Familien har snudd opp ned på leiligheten flere ganger. Tidligere bodde de i nabo-leiligheten og hadde der dør mellom soverommene fordi den ene gutten var syk. Da de flyttet hit, innredet de et soverom i spisekroken. Dette har de nå fjernet igjen, fordi de synes det ødela leiligheten. Antenneuttaket er flyttet av hensyn til møbleringen. De har laget bue mellom stue og spisekrok.

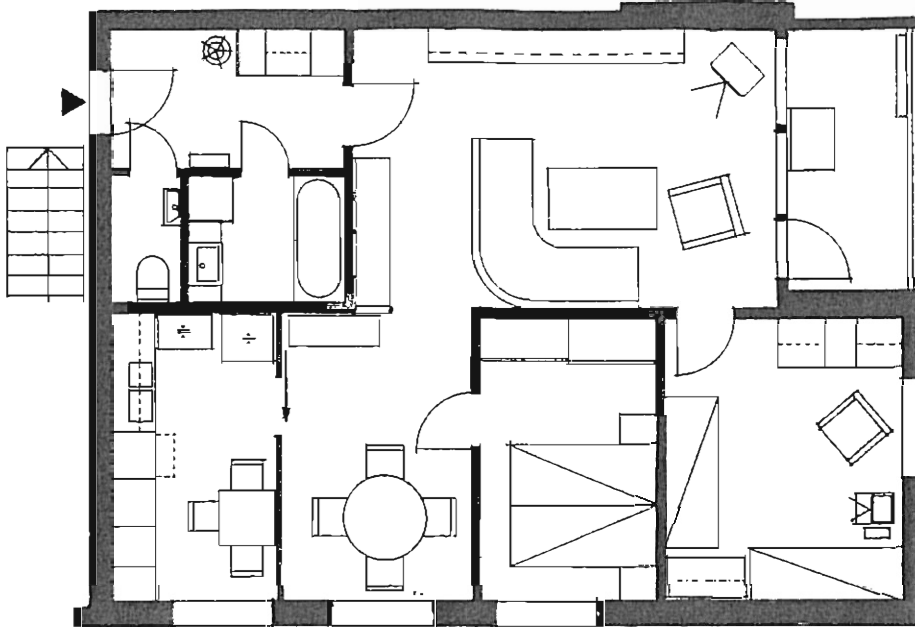
Fornøyd med. I selve leiligheten er det stua de er mest fornøyd med. Hun synes den er lys og rommelig med egen spisekrok.

Misfornøyd med. Leiligheten er trang for fire mennesker. Barna burde ha hvert sitt rom. Den ene gutten er plaget av støv. Både kjøkken og bad er for trange. Badet er vanskelig å holde rent. Oppbevaringsplassen er for liten. Leiligheten er svært kald om vinteren.

A 4 Familie med fire medlemmer

Foreldre: Hun serviceyrke 34 år
Han handelsarbeid 34 år
Barn: Jente 13 år, gutt 7 år

Bruk av rommene. Foreldrene har overlatt det største soverommet til barna og selv tatt det minste. De synes det er trangt.

Spiseplasser. Så og si alle måltider inntas på kjøkkenet hvor det er innredet spiseplass. De synes kjøkkenet er altfor trangt. Spisekroken brukes enkelte ganger med gjester og på helligdager. Flere ganger i uka har de kaffegjester og sitter da i sofakroken.

Forandringer. Hele leiligheten ble tapetsert og malt da de flyttet inn. I det minste soverommet måtte døra snus pga. dobbeltsenga. Det er bygget ny skap-

seksjon over hele veggen. Det er bygget stereobenk i tegl og et rammeverk mot spisekroken. Alle kranene er skiftet.

Fornøyd med. De synes leiligheten totalt sett er trivelig.

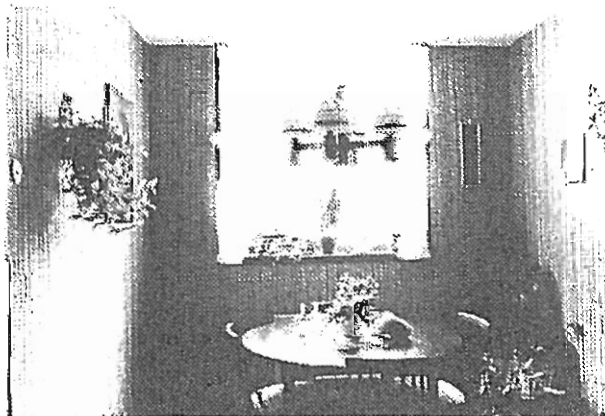
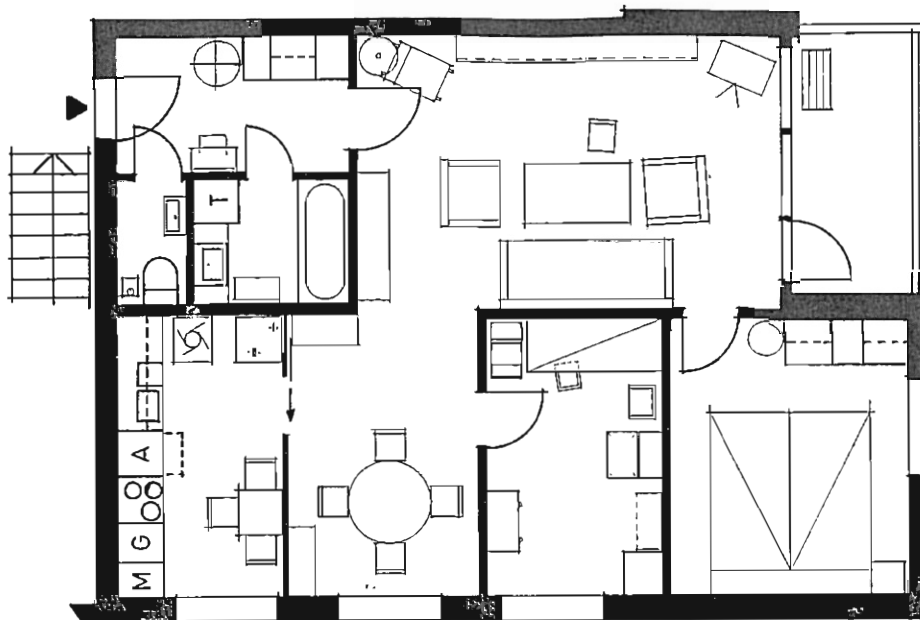
Misfornøyd med. De ønsker et rom til hver av barna og er dessuten misfornøyd med gjennomgangen i stua til alle de andre rommene. De er også misfornøyd med skap- og bodplassen, størrelsen på kjøkken, bad og stue. De ønsker mere fri golvplass. Det er lydt fra trappeoppgangen og vinduene er vanskelige å pusse. Balkongen, som de bruker mye, burde vært dypere.

A 5 Familie med tre medlemmer

Foreldre: Hun transportarbeid 26 år

Han kontorarbeid 31 år

Barn: Jente 4 år

Bruk av rommene. Foreldrene sover i det største av de to soverommene, barnet i det minste. Overnattingsgjester, som de har av og til, sover på sovesofa i stua.

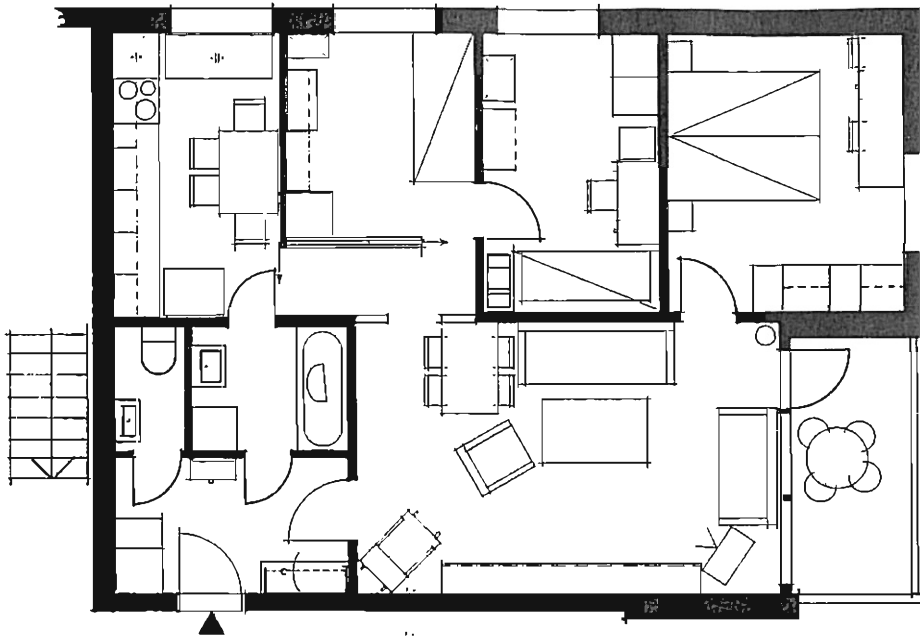
Spiseplasser. Så og si alle måltider spises på kjøkkenet hvor det er innredet spiseplass til tre. Dersom det er sport på TV'en tar de maten med seg inn i sofakroken. Spisekroken brukes sjelden til spising. Bare middag spises samlet pga. ulik arbeidstid. Familien spiser på kjøkkenet fordi det er lettvent, fordi de ikke vil ha søl i stua og fordi de er vant til det fra før.

Forandringer. Familien har tapetsert og

erstattet kjøkkenbenken med spisebord. Forbindelsen til badet er blokkert av kjøleskap.

Fornøyd med. De er totalt sett godt fornøyd med leiligheten, men har mye å utsette på enkelte sider ved den.

Misfornøyd med. De synes barneværelset ligger for tett inntil stua, og hadde ønsket atkomst fra gang. Skaplassen er for snaut tilmålt. Leiligheten er kald om vinteren og har bare elektrisk oppvarming. De er plaget av støy fra trappeoppgang og synes også lydisolasjonen mellom rommene er for dårlig. Det burde vært plass til vaskemaskin på badet.

Bruk av rommene. I denne leiligheten er det tre soverom hvorav gutten har det minste. Jentas rom er innredet med sovesofa, mens foreldrene har det største soverommet.

Spiseplasser. Alle måltider inntas på kjøkkenet. Familien har et spisebord til i stua, men det brukes bare ved spesielle anledninger. Andre gjester serveres kaffe i sofagruppen. Familien synes dette fungerer greit.

Forandringer. Barnerommet i spisekroken ble innredet for seks år siden. Tidligere delte barna rom, men fordi spisestua ble lite brukt, ofret de den til fordel for et barnerom i tillegg. For å få dette til, satte familien opp en lettvegg som skille mot passasjen til kjøkkenet. Åpningen til

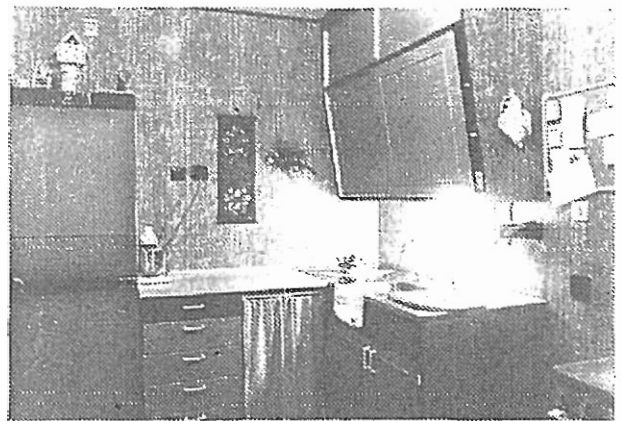
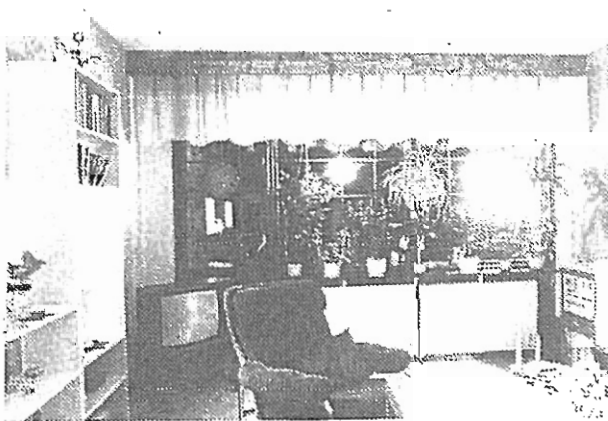
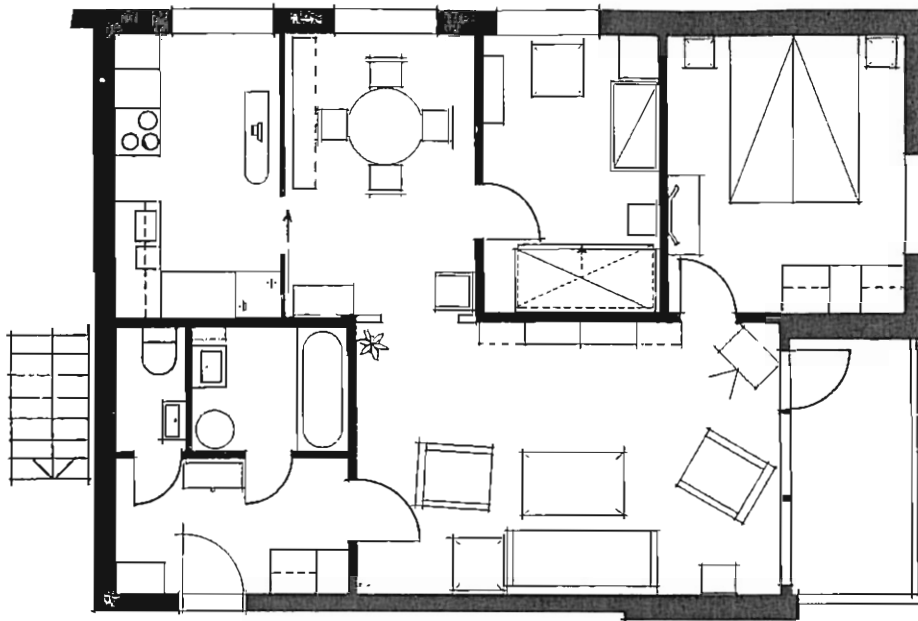
kjøkkenet ble flyttet. Forbindelsen mellom bad og kjøkken er beholdt. Arbeidsbenken på kjøkkenet er erstattet av spisebord med fire stoler, og kjøkkeninnredningen er supplert med flere overskap. En dypfryser er plassert foran vinduet.

Fornøyd med. Planløsningen virker bra nå etter forandringene. De er mest fornøyd med alle kjøkkenskapene. De mener de vil bli fornøyd med stua også etter oppussingen.

Misfornøyd med. De er misfornøyd med størrelsen på entrén, badet og kjøkkenet. En del tekniske ting i boligen er det mye å utsette på. Oppbevaringsplassen i leiligheten er altfor knapp. De er plaget av støy fra trapperom.

A 7 Familie med tre medlemmer

Foreldre: Hun teknisk yrke 23 år
Han selvst. næringsdriv. 23 år
Barn: Jente 2 år

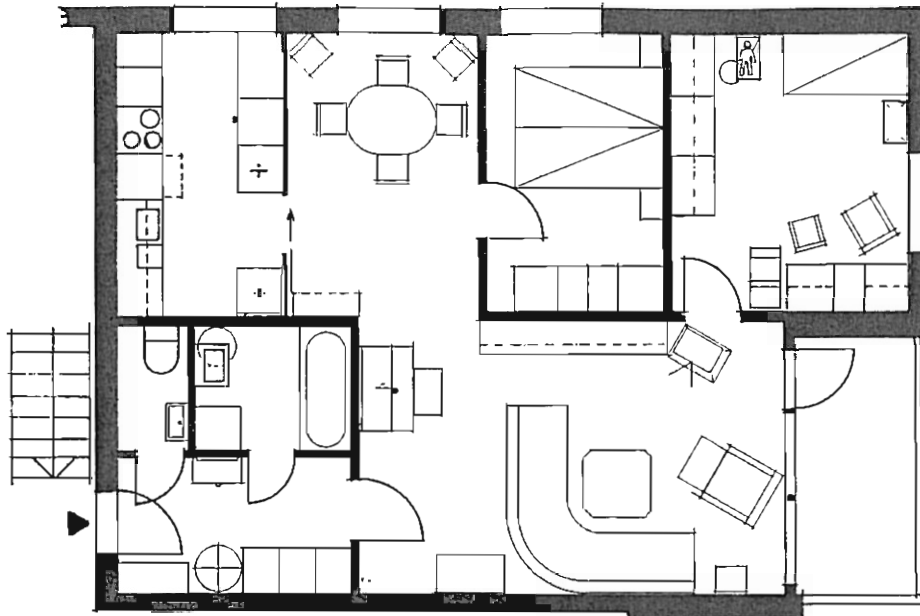
Bruk av rommene. Foreldrene har det største og barnet det minste soverommet. Stua har en langsmal møbleringsform. TV er plassert i hjørnet ved balkongdøra og stenger delvis passasjen til soverom og balkong. Øvrige møbler er et seksjonsmøbel på 2.70 m og en stereobenk. Familien ønsker få møbler for å få golv plass til å røre seg på.

Spiseplasser. For øyeblikket er eneste spisebord i spisekroken. Så snart familien har anskaffet kjøkkenbord vil de aller fleste måltider inntas der. Ideelt ville det være med stort spisekjøkken og en spisestue til søndags i tillegg.

Forandringer. Familien har fjernet arbeidsbenken og tettet igjen åpningen bad - kjøkken. De har satt inn bueåpning mellom spisekrok og stue. De har pusset opp.

Fornøyd med. Intet

Misfornøyd med. Leiligheten er for liten. Det har særlig gått ut over bad og kjøkken. Familien betrakter ikke denne boligen som er blivende sted på lengre sikt. De har tomt i en nabokommune og vil bygge eget hus der.

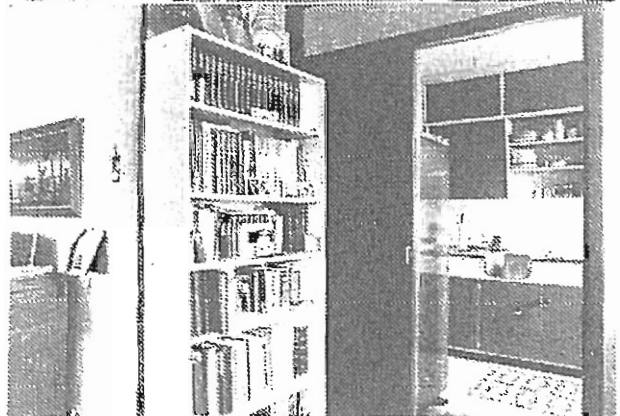
Bruk av rommene. Foreldrene har overlatt det største soverommet til datteren, og de sover selv i det minste. De har av og til overnattingsbesøk, særlig av barn, og har en campingseng til formålet. Foreldrenes soverom står kaldt om dagen og brukes til en del søvn da også. (Faren er skiftarbeider)

Spiseplasser. Familien har beholdt kjøkkenet som et rent arbeidskjøkken. De spiser alle måltider i spisekroken. De har ofte besøk og serverer varm mat ved spisebordet. Bordet brukes også mye til arbeid og lekselesning. Grunnen til at de har beholdt den opprinnelige løsningen var behovet for arbeidsbenk i kjøkkenet.

Forandringer. Passasjen mellom kjøkken og bad er blokkert av et fryseskapp. Nye skap er satt inn i entréen og foreldrenes soverom. Ny skapseksjon er skaffet og plassert under kjøkkenbenk.

Fornøyd med. Planløsningen av boligens oppholdsavdeling; stue og spisekrok blir høyt vurdert.

Misfornøyd med. Kjøkkenet er for lite.

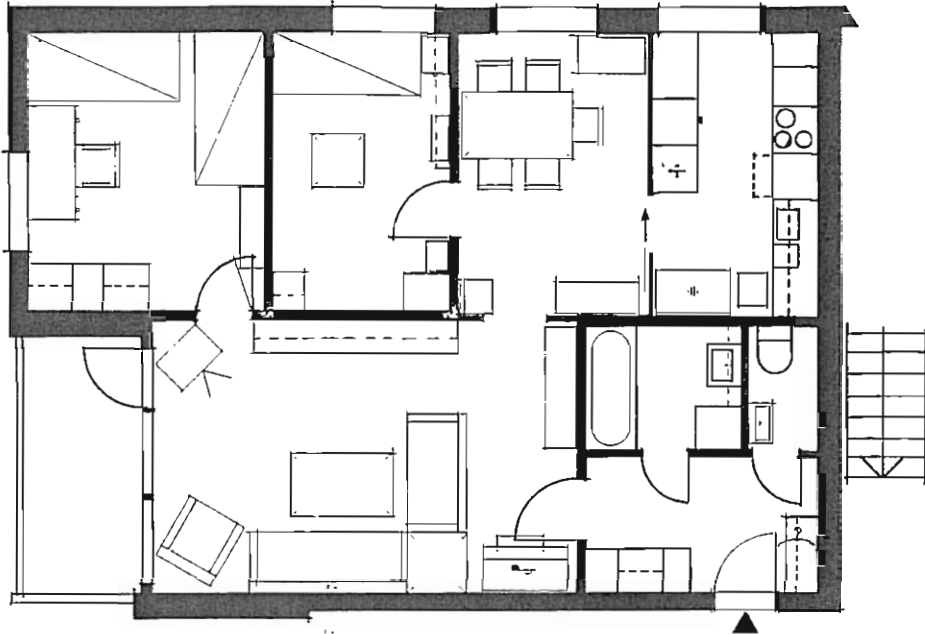

A 9 Familie med tre medlemmer

Foreldre: Hun servicearbeid 50 år

Han administrativt yrke 52 år

Barn: Jente 19 år

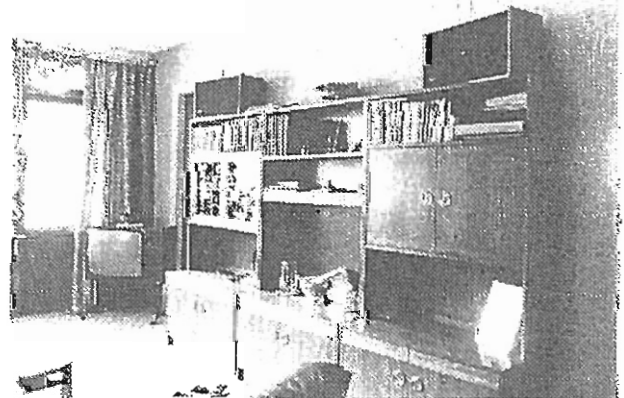
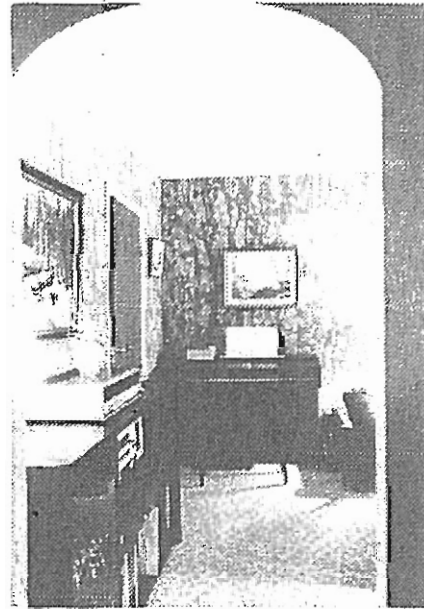
Bruk av rommene. Datteren har hittil hatt det minste soverommet. Når bestemor overnatter, sover datteren på sofa i stua. Foreldrene har to enkeltsenger satt i vinkel og et arbeidsbord på sitt rom. Stua er møblert med en 3+2+1 sittegruppe. TV er plassert i hjørnet ved balkongdøra. For øvrig har rommet et høyt og et lavt seksjonsmøbel og et orgel som ikke brukes.

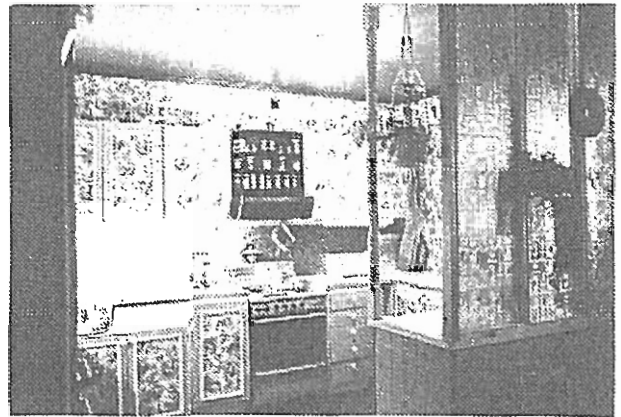
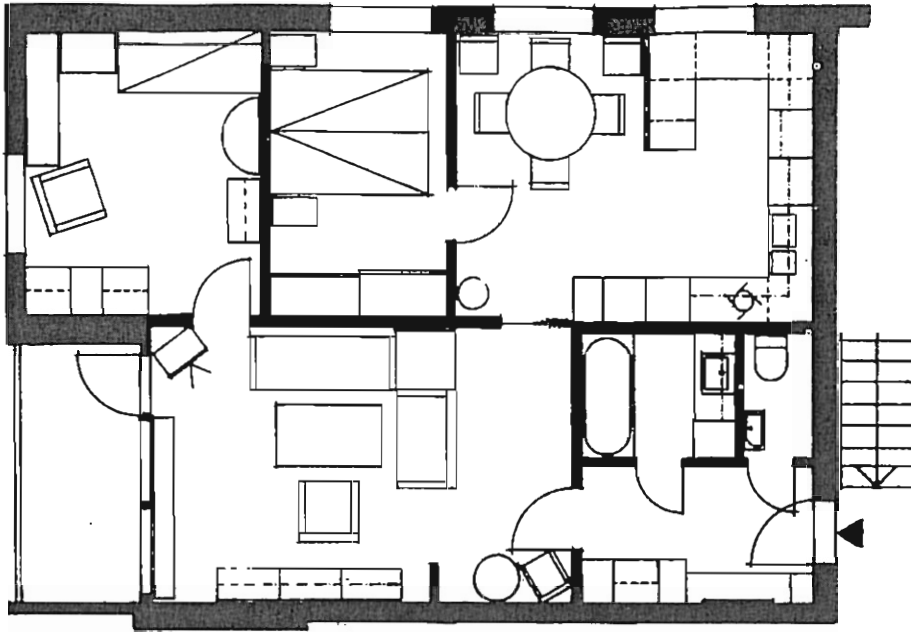
Spiseplasser. Kjøkkenet er beholdt som et rent arbeidskjøkken. Av og til serveres det smørbrød for gjester i sofagruppen. Datteren har ofte besøk, men ikke med annen bevertning enn noe å drikke.

Forandringer. Det er satt inn nye skap på det minste soverommet, og åpning mellom stue og spisekrok er forsynt med bue og smalnet til 85 cm.

Fornøyd med. Familien er ikke spesielt fornøyd med noe i leiligheten, men moren nevner utsikten fra stua og arbeidsbenken på soverommet på plussiden.

Misfornøyd med. Gjennomgangen i stua og størrelsen på kjøkkenet er viktige minus, og datteren nevner størrelsen på stua og i det hele tatt lite fri golvplass.

Bruk av rommene. Foreldrene har plassert dobbeltseng og bygget en skapvegg i sitt soverom. Jenta har overtatt det største soverommet og møblert det med stuemøbler. Jentas halvsøsken var tidligere ofte på besøk, det minste soverommet var dengang barnerom og møblert med køyesenger. Nå har familien ikke overnattingsgjester.

Spiseplasser. Kjøkkenet og spisekrok er slått sammen til et stort spisekjøkken (18 m²), delt i en arbeidsdel og en spisedel. De to delene er skilt med kjøkkenbenk og en matt glassplate. Alle måltider spises her.

Forandringer. I forbindelse med ombyggingen til spisekjøkkenet, ble døra mellom

badet og kjøkkenet fjernet. Veggplassen på kjøkkensiden blir nå brukt til vaskemaskin og høyskap. Skapinnredningen i kjøkkenet er ertatt og supplert. (Tils. 8.5 lm kjøkkeninnredning.) I stua er det bygget en veggstump ut fra den ene langveggen. Tørkeskapet er fjernet fra badet og servanten er innbygget i en skapbenk.

Fornøyd med. De er mest fornøyd med den nye kjøkkenløsningen.

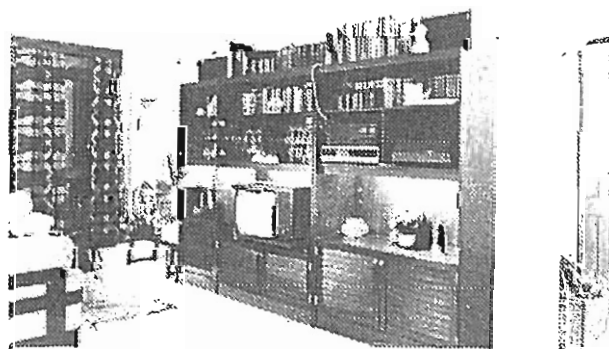
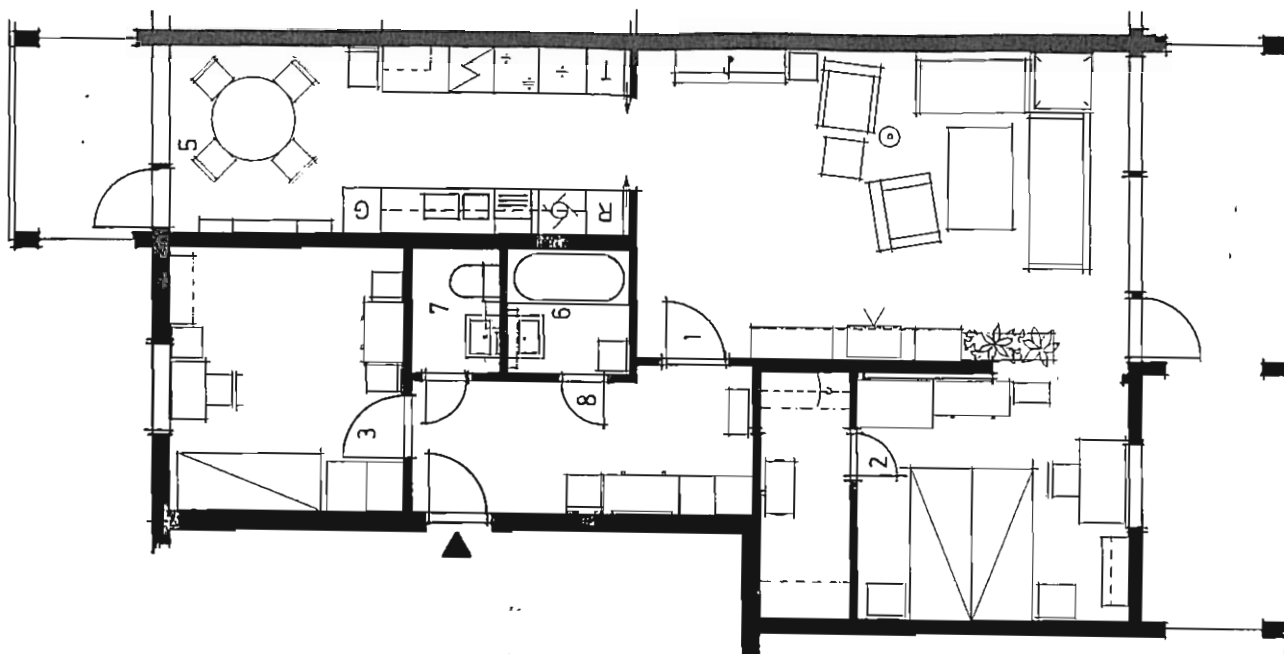
Misfornøyd med. Gjennomgang i stua til alle rom ergrer særlig foreldrene. De savner sårt en verkstedsbod for snekring og oppussingsarbeid. Stua er for liten - særlig bredden. Foreldrenes soverom har ikke plass for dobbeltsengmøbleringen.

B 1 Familie med tre medlemmer

Foreldre: Hun teknisk yrke 32 år

Han administrasjonsyrke 34 år

Barn: Jente 5 år

Norges byggforskningsinstitutt

Bruk av rommene. Leiligheten har to soverom som er omtrent like store. Foreldrene bruker soverommet nærmest stua som også fungerer som arbeidsværelse.

Spiseplasser. Det er spisebord kun på kjøkkenet, og familien er fornøyd med det. Alle måltider spises samlet.

Forandringer. Nye skap er innkjøpt til kjøkkenet og entré. Skapene i begge soverom

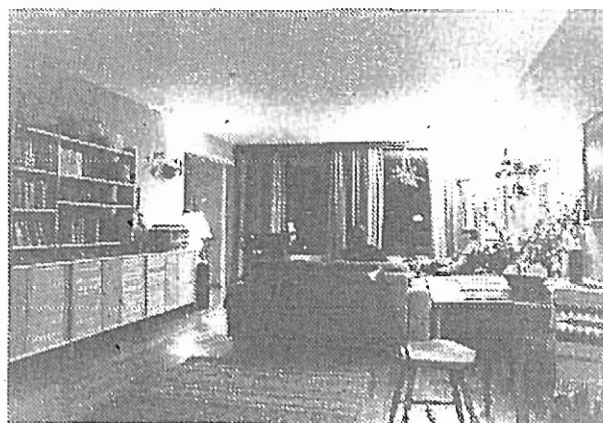
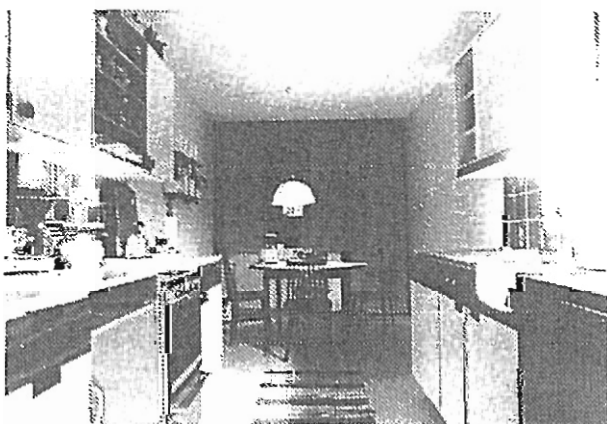
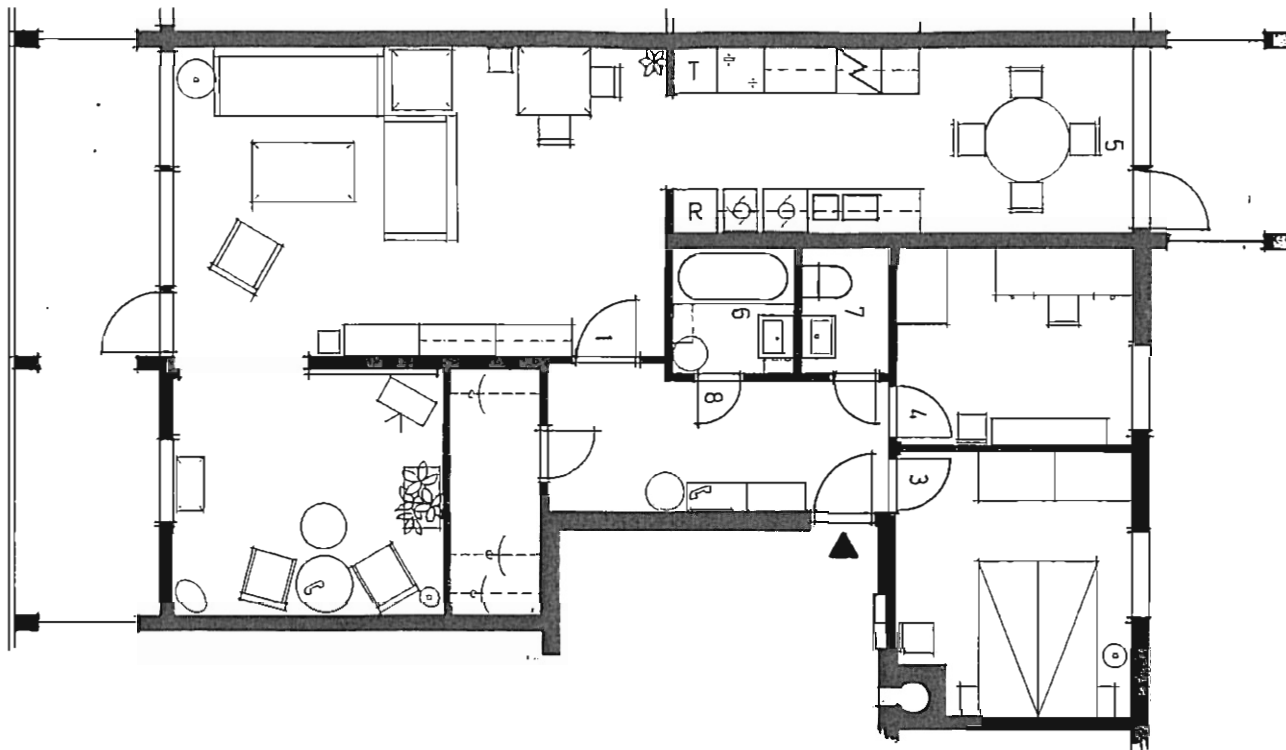
er flyttet i forhold til det opprinnelige. Skyvedøren mellom kjøkkenet og stue er forandret.

Fornøyd med. At området ligger sentralt, er bilfritt og ligger nær marka, er de mest fornøyd med.

Misfornøyd med. Avstanden til garsjen, at badet er for lite og at vaskemaskinen er plassert på kjøkkenet.

B 2 Familie med to medlemmer

Foreldre: Hun kontorarbeid 26 år.
Han handelsarbeid 27 år.
Barn: Fremdeles i mors mave

Bruk av rommene. Det ene av de tre soverommene er tatt til TV-stue. Et av de andre soverommene er arbeidsrom, men skal bli barnerom.

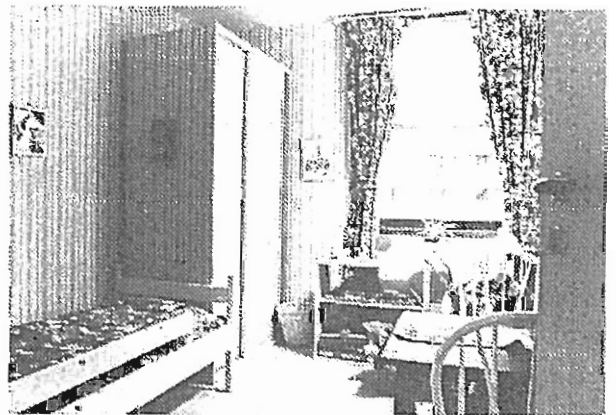
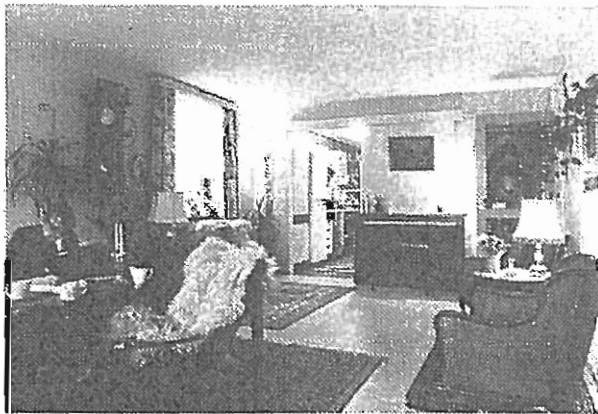
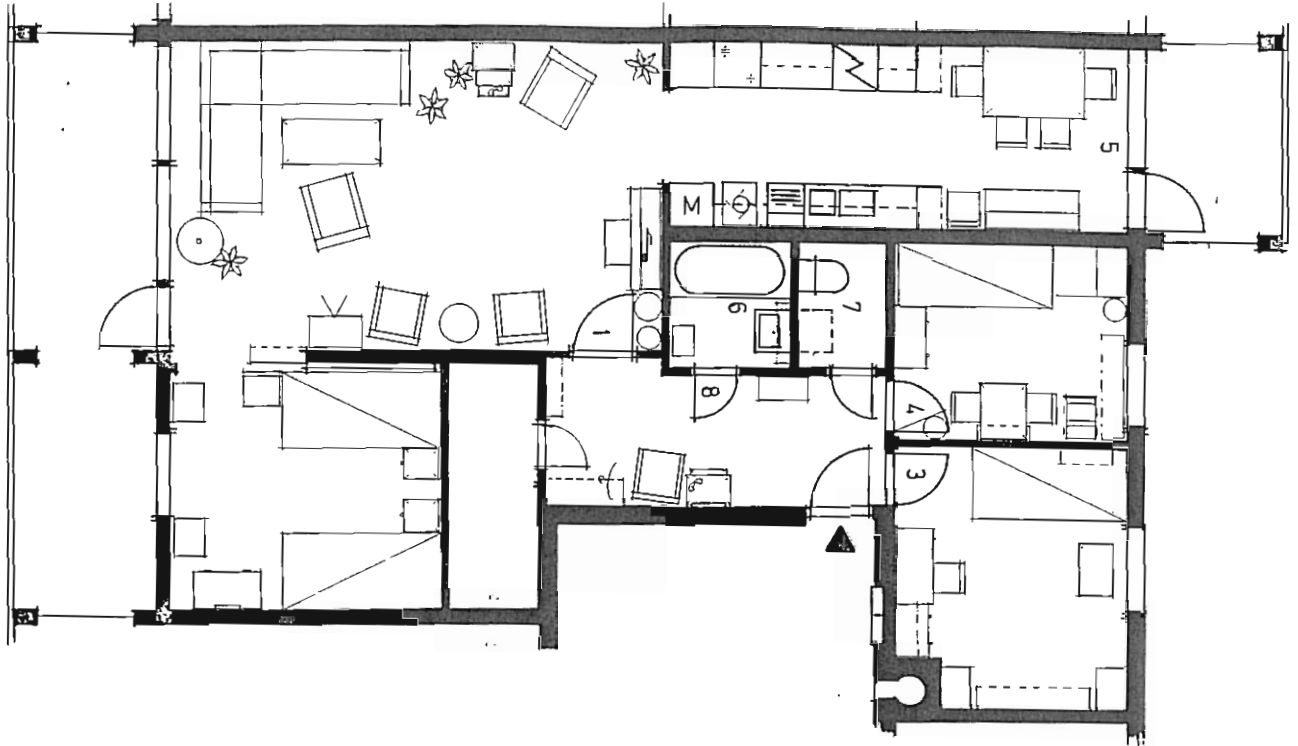
Spiseplasser. Det er spisebord i kjøkken og stue, men all spising foregår på kjøkkenet.

Forandringer. Dør mellom Tv-stua og

kottet er flyttet slik at kottet i dag kun har atkomst fra entré. På kjøkkenet er skyllekummen fjernet og erstattet med oppvaskmaskin.

Fornøyd med. Strøket og planløsningen av leiligheten, er de mest fornøyd med.

Misfornøyd med. Badet synes de er noe lite.

Bruk av rommene. Soverommene er fordelt med ett til hver av familiens medlemmer. Moren har soverommet nærmest stua og alle er fornøyd med denne løsningen.

Spiseplasser. Alle hovedmåltider spises på kjøkkenet som er det eneste rommet med spisebord. Men bordet i stua brukes også for spising når det er gjester på besøk. Det er et savn for familien at de ikke har spisebord i stua.

Forandringer. De eneste forandringer i forhold til det opprinnelige er nye skap på kjøkkenet.

Fornøyd med. Stort sett fornøyd med både planløsningen og boligområdet.

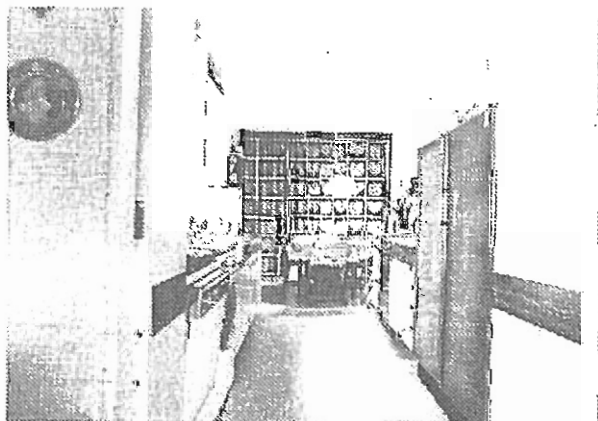
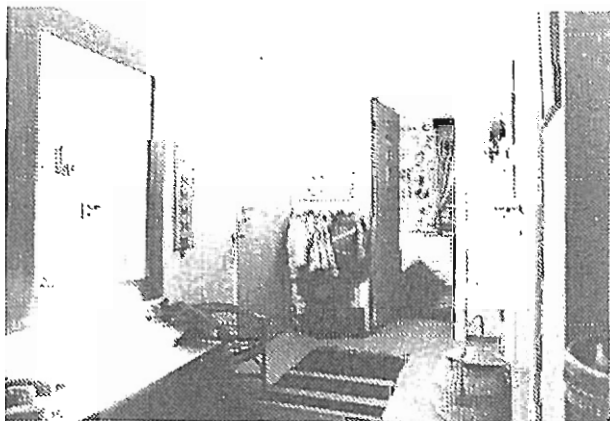
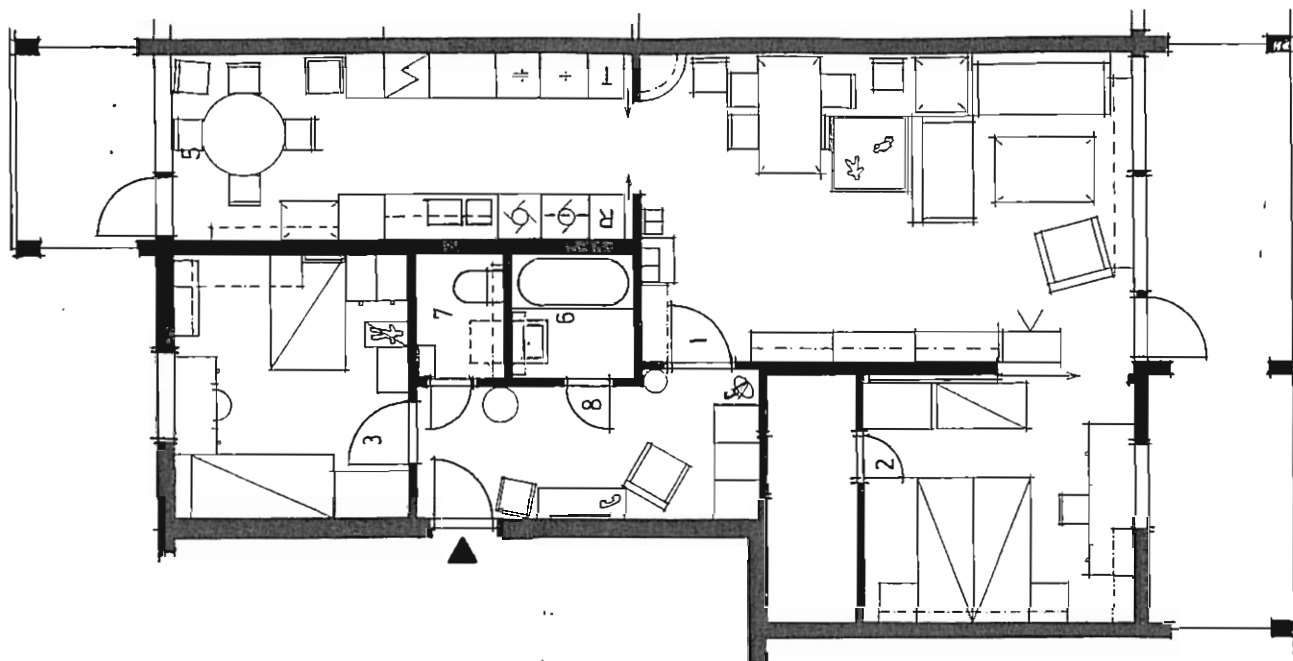
Misfornøyd med. De brede skyvedørene er det misnøye med. Det er en ulempe med vaskemaskinen plassert på kjøkkenet mener familien. Badet er for lite etter deres mening.

B 4 Familie med fire medlemmer

Foreldre: Hun lærer 30 år

Han lærer 37 år

Barn: Jente 5 år, gutt 9 mndr.

Bruk av normene. Boligen har to soverom, Det minste barnet sover hos foreldrene på rommet nærmest stua.

Spiseplasser. Det er spisebord både i kjøkken og i stue. Familien har ofte gjester på besøk og da brukes stuebordet. Alle andre av familiens måltider spises på kjøkkenet. Ved sofagruppen spises det også.

Forandringer. Skyvedøren til kjøkkenet er forandret og omgjort til en todelt skyvedør. Skyllekummen i kjøkkenet er

fjærnet. Det er montert ekstra gryteskap i kjøkkenet.

Fornøyd med. Familien er fornøyd med de mange gode naboene og med de fine turmulighetene. Når det gjelder leiligheten er de mest fornøyd med kjøkkenet, stua og barnerommet.

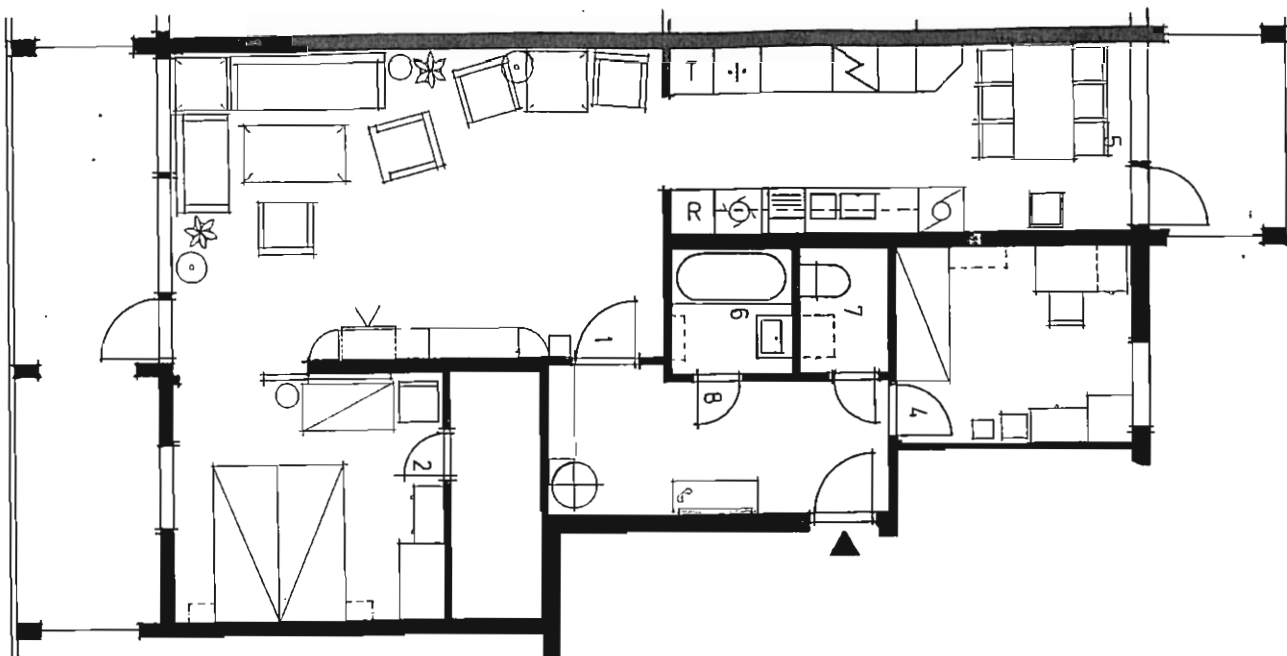
Misfornøyd med. En ulempe å bo i 4. etg. med småbarn når det ikke er heis. Boligen er generelt for trang. Det er planer om å flytte.

B 5 Familie med fire medlemmer

Foreldre: Hun hjemmearbeidende 36 år

Han salgsarbeid 36 år

Barn: Gutt 8 år, gutt 2 år

Bruk av rommene. Leiligheten har to soverom. Den minste gutten sover på foreldrenes rom fordi den eldste gutten vil bruke rommet sitt om kvelden.

Spiseplasser. Både stue og kjøkken brukes til spising, men kjøkkenet er her hovedrommet. Formiddagsmaten og ettermiddagskaffen inntas i stua. Mens kjøkkenet brukes til all annen daglig spising også med gjester på besøk. Det er bare kjøkkenet som har spisebord.

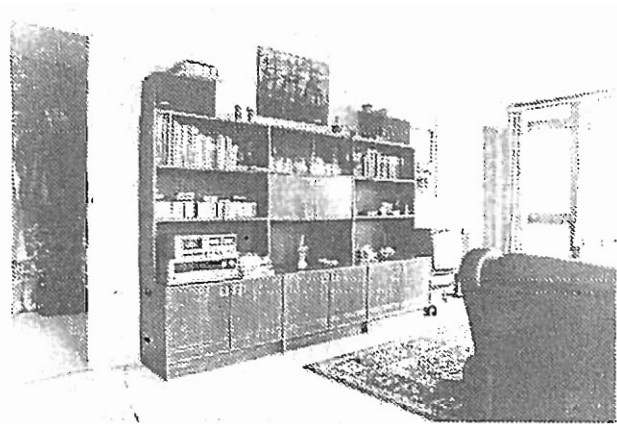
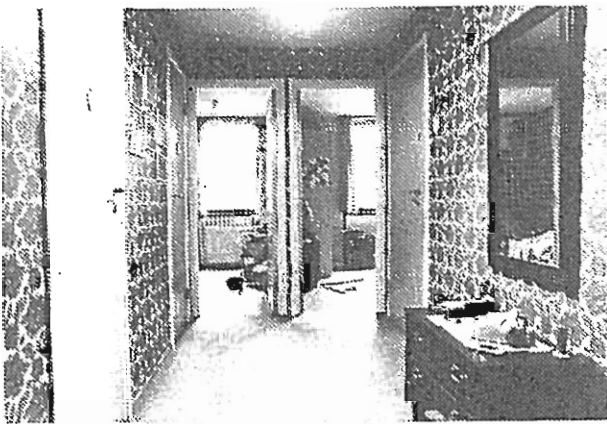
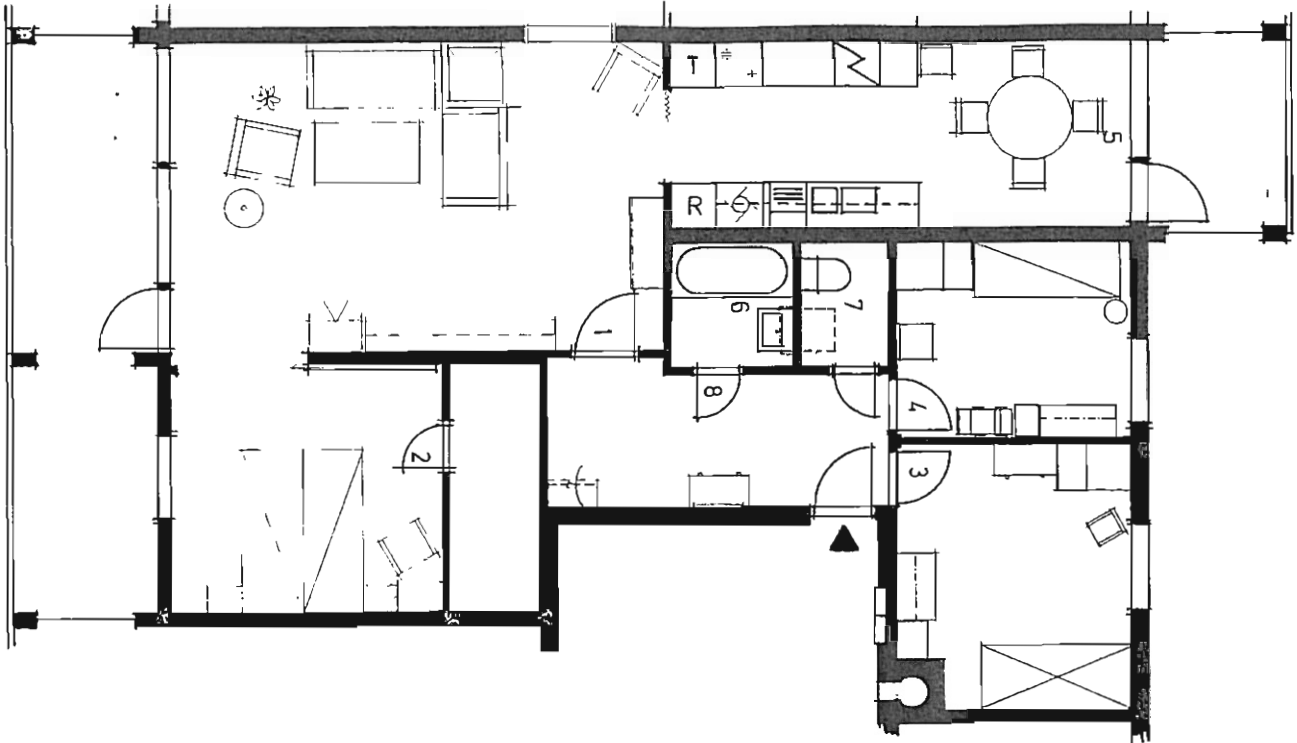
Forandringer. Ett av skapene i barne-soverommet er flyttet inn i kottet. Det er montert oppvaskmaskin.

Fornøyd med at strøket er barnevennlig. Av rommene i boligen er de mest fornøyd med kjøkkenet og stue.

Misfornøyd med. Badet er de mest misfornøyd med. Dessuten savner de et ekstra soverom.

B 6 Familie med fem medlemmer

Foreldre: Hun hjemmeværende 28 år
Han teknisk yrke 27 år
Barn: Gutt 8 år, gutt 6 år,
jente 9 år

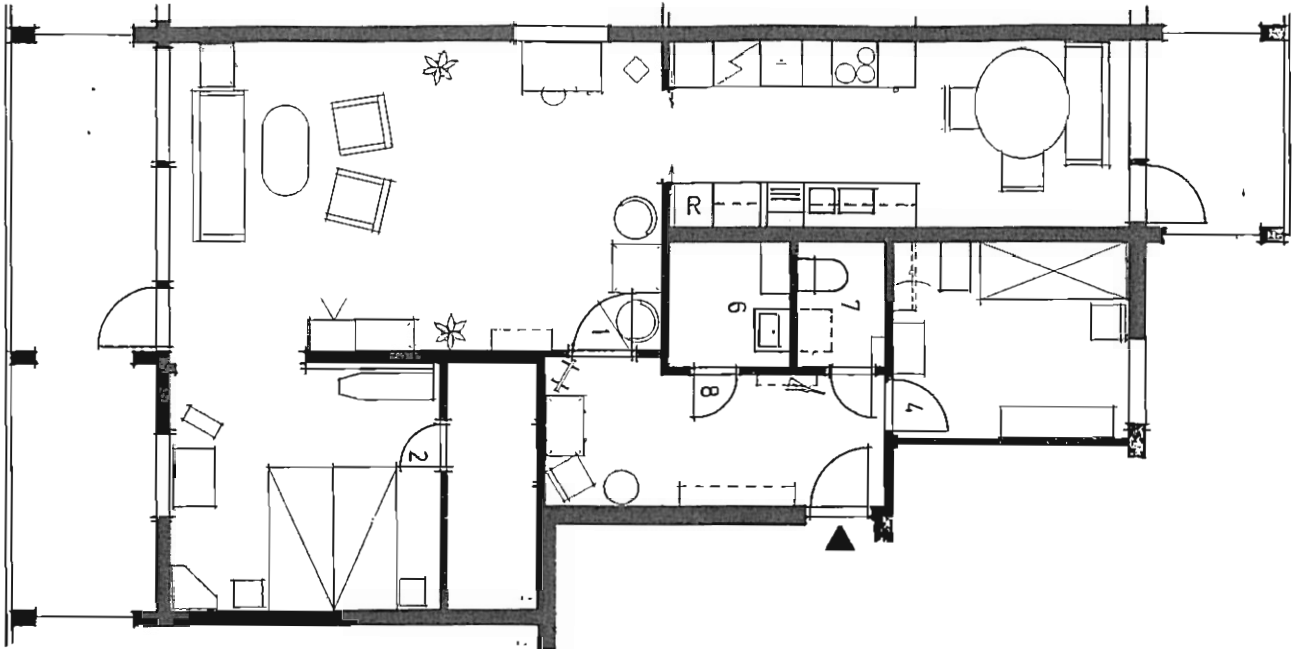
Bruk av rommene. De to guttene deler soverom innredet med køyesenger. Datteren synes sitt rom er for lite. Barnerommene er med hensikt lagt lengst mulig unna stua.

Spiseplasser. Hovedspiseplassen er i kjøkkenet, i stua er det ikke spisebord. Men det serveres også mat ved salongbordet i stua når det er gjester på besøk. Det er kun middagen som hele familien spiser samlet.

Forandringer. Mellom kjøkken og stue er det satt opp fôldeedør som erstatning for skyvedøren.

Fornøyd med at området rundt huset er bilfritt. Av boligens rom er de mest fornøyd med entréen.

Misfornøyd med. De mener leiligheten kan bli for trang når barna blir eldre.

Bruk av rommene. Med to soverom har fordelingen vært enkel. Gutten har det minste og foreldrene har det største rommet. Det virker som om alle er tilfreds med denne fordelingen.

Spiseplasser. Kun kjøkkenet har spisebord. Og familien mener stua er for liten til en skikkelig spiseplass. Det er ofte gjester på besøk og kjøkkenet brukes da til spising. Her kan det dekkes til 9 personer.

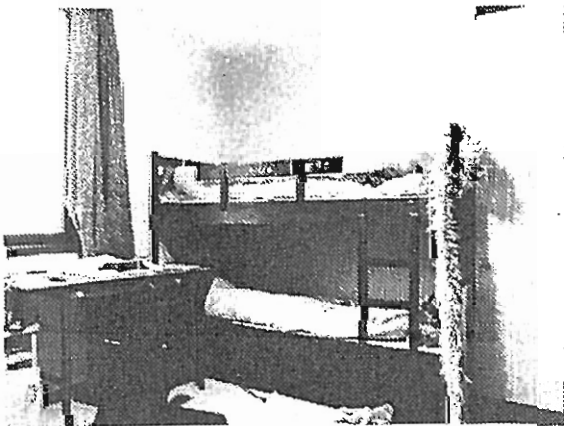
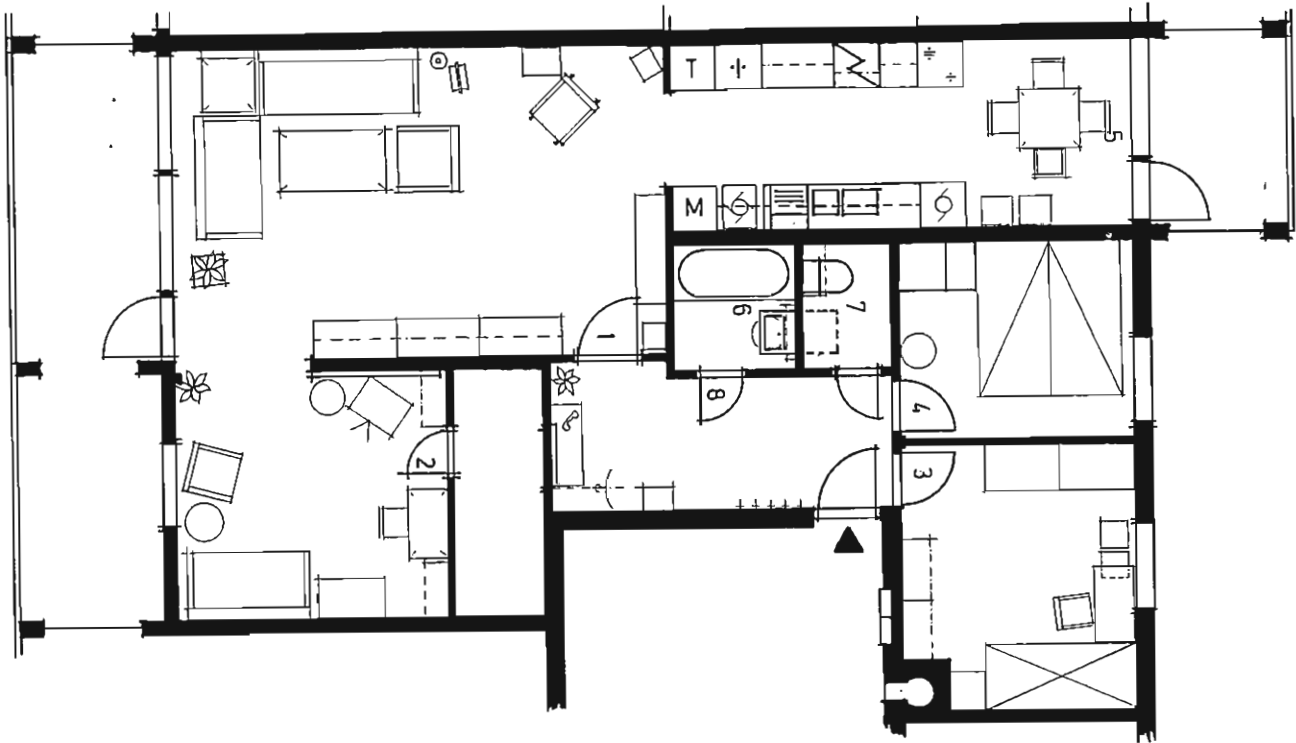
Forandringer. Hele den faste kjøkkeninnredningen er fornyet. Ny skyvedør er satt opp mellom kjøkkenet og stua. Det er lagt parkett i stua.

Fornøyd med at det er kort vei til turområdet, og at området er bilfritt. Kjøkkenet er det rommet i leiligheten de er mest fornøyd med.

Misfornøyd med. Generelt trives de ikke særlig godt. De ser mye negativt ved å bo så tett. Nye bomuligheter er undersøkt.

B 8 Familie med fire medlemmer

Foreldre: Hun deltidsarbeid 29 år
Han selvst. næringsdriv. 32 år
Barn; Gutt 7 år, gutt 4 år

Bruk av rommene. De to guttene deler soverom, mens foreldrene har det minste soverommet som sitt. Rommet ved stua er innredet med sittegruppe samt fjernsyn.

Spiseplasser. Alle måltider søndager som hverdager spises i kjøkkenet. Men med gjester på besøk spises det i stua. Frokost er det eneste måltidet familien spiser samlet.

Forandringer. Skyvedøren mellom kjøkken og stue er fjernet. Det er skaffet nye skap i kjøkken og entré.

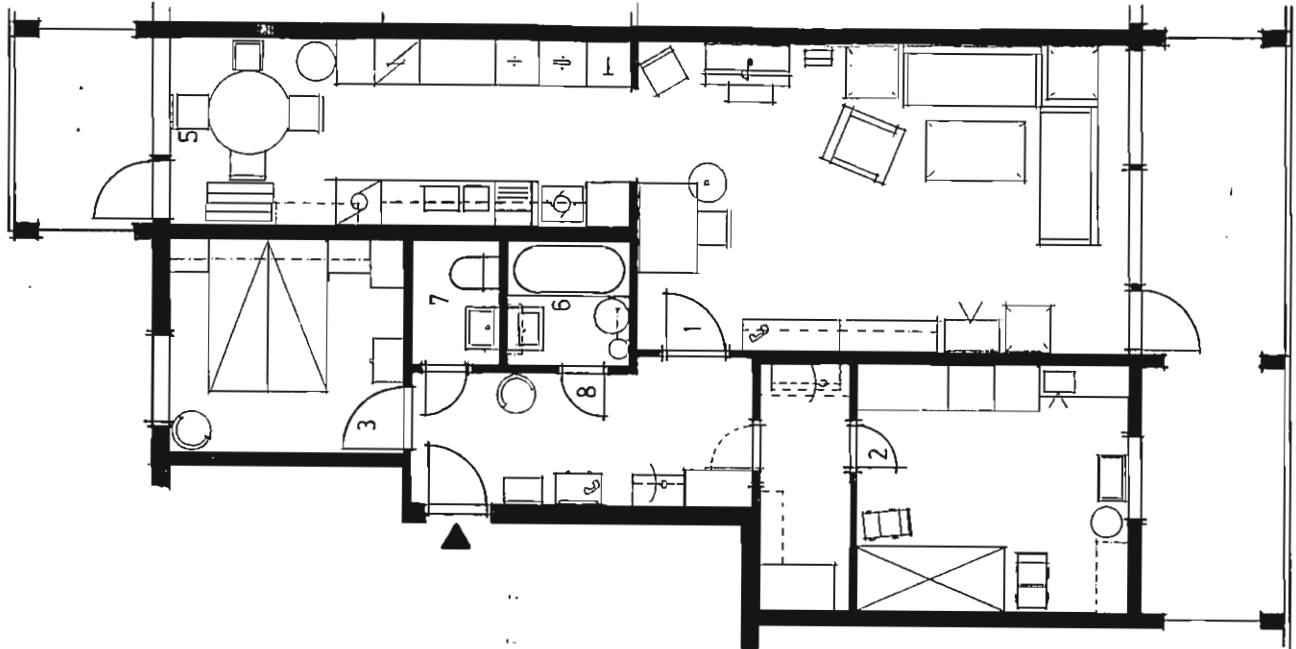
Fornøyd med at bad og WC er adskilt, og at de har egen TV-stue.

Misfornøyd med. Det er lyd mellom leilighetene. Lyder fra naboens WC høres godt. Det uttrykkes misnøye med at beboerne kontrollerer hverandre. Familien har flytteplaner.

B 9 Familie med fire medlemmer

Foreldre: Hun kontorarbeid 30 år
Han teknisk arbeid 33 år
Barn: Jente 9 år, jente 4 år

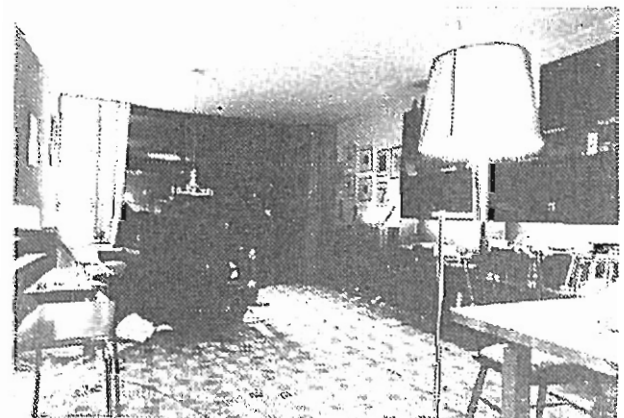
Bruk av rommene. Leiligheten har to soverom og det minste har foreldrene, mens jentene deler det største. Foreldrene mener at barna bør ha det største rommet.

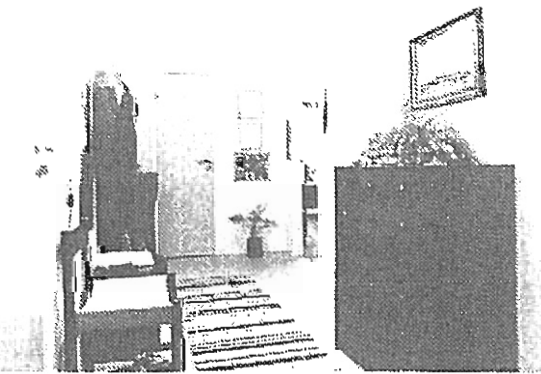
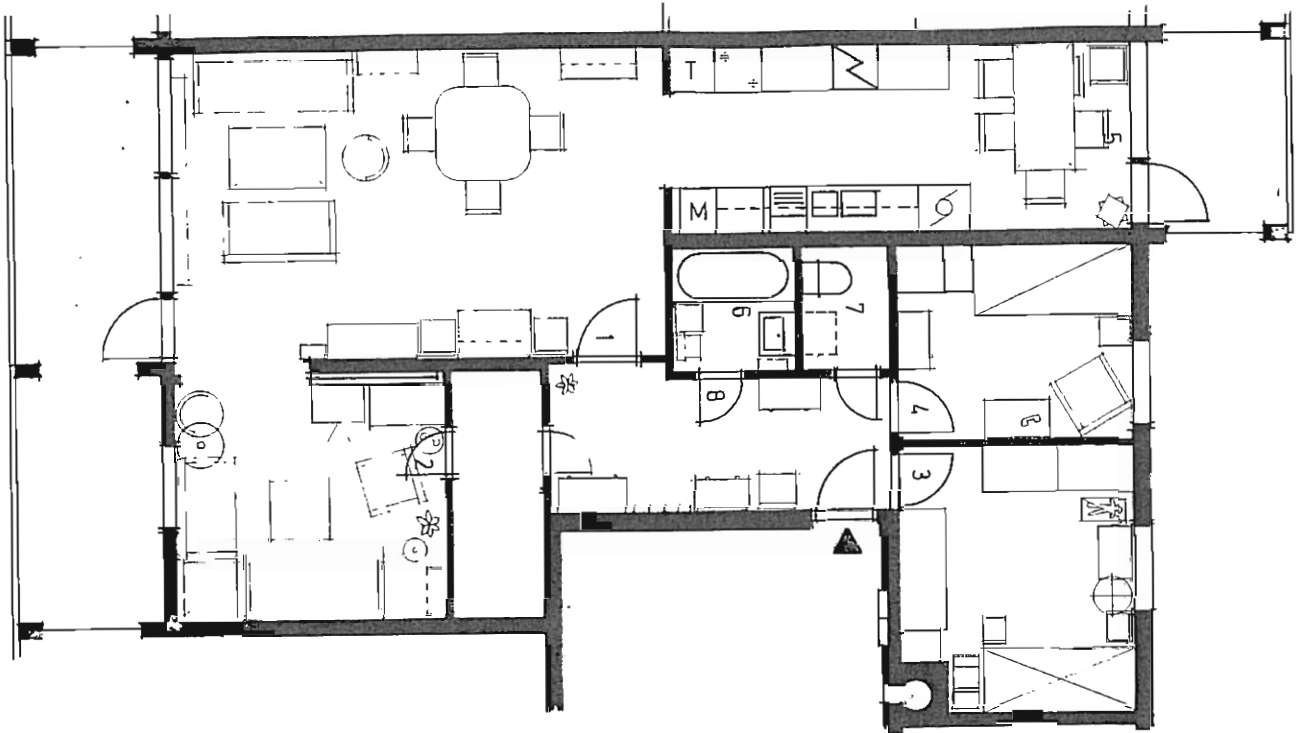
Spiseplasser. Familien savner spisebord i stua, men mener de ikke har plass nok. Alle måltider spises på kjøkkenet.

Forandringer. Det er satt opp vegg mellom stue og barnas soverom. Skyvedøren til kjøkkenet er fjernet. Garderobeskap til barnerom og entré er skaffet.

Fornøyd med. Blokkens beliggenhet med utsikt og at området er bilfritt er de mest fornøyd med. Kjøkkenet er det rommet de liker best i leiligheten.

Misfornøyd med. At klesvask må foregå på kjøkkenet regner de for en ulempe. Familien holder på å bygge nytt hus som de snart skal flytte inn i. De savner mere plass til barna.

Bruk av rommene. Leiligheten har fire rom og kjøkken. Rommet nærmest stua er i bruk som TV-stue. Barna deler det største soverommet.

Spiseplasser. Både i kjøkkenet og i stua er det spisebord. Alle de daglige måltidene spises samlet. TV-stua brukes også til spising om kveldene og når det er gjester på besøk.

Forandringer. Det er kun få forandringer. Noen nye skap er anskaffet.

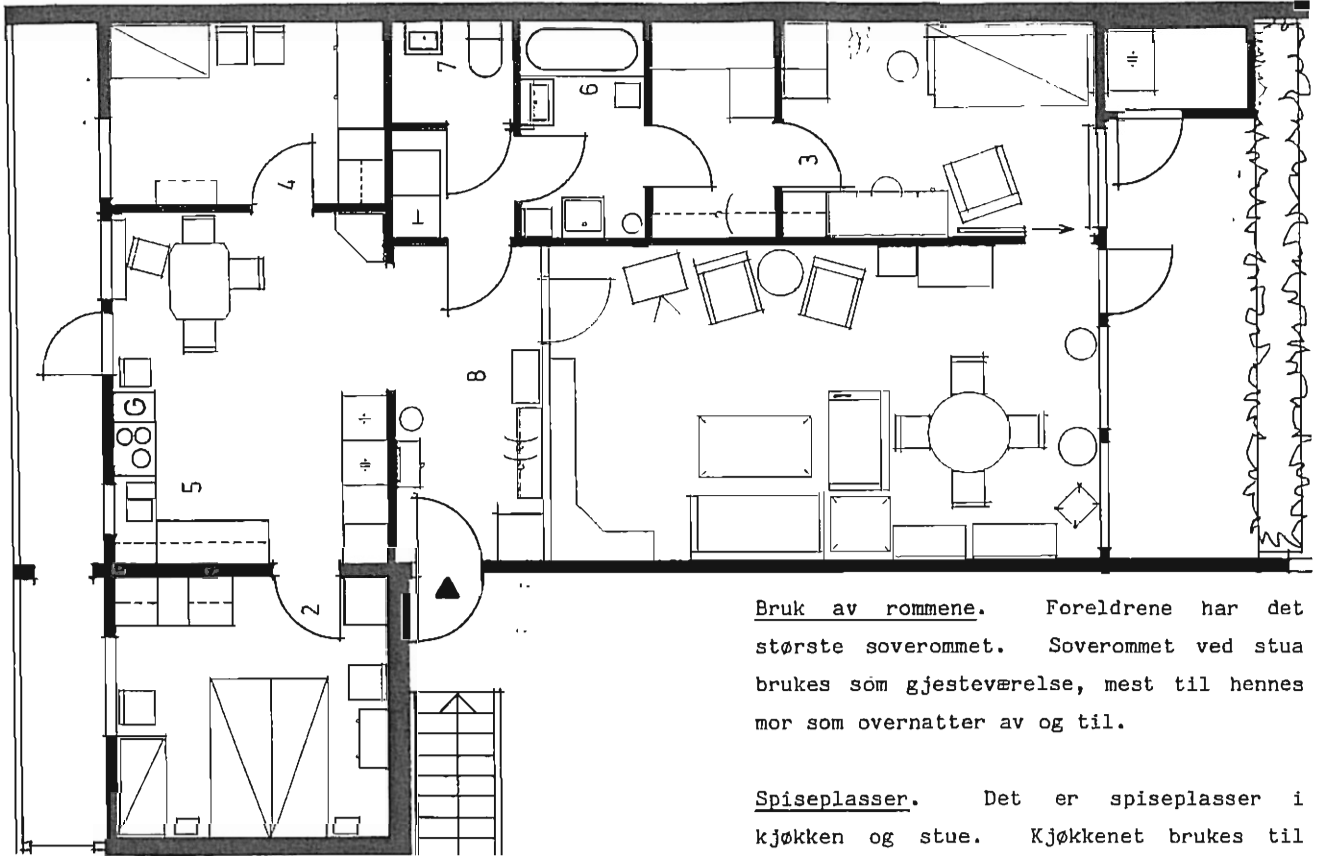
Fornøyd med. Generelt fornøyd med leiligheten, særlig den store terrassen.

Misfornøyd med at det må tas så mange hensyn til naboene. Badet og det minste soverommet mener hun er for lite.

C 1 Familie med fire medlemmer

Foreldre: Hun hjemmearbeidende 39 år
Han administrasjonsyrke 59 år
Barn; Gutt 2 år, jente 14 mndr.

Bruk av rommene. Foreldrene har det største soverommet. Soverommet ved stua brukes som gjesteværelse, mest til hennes mor som overnatter av og til.

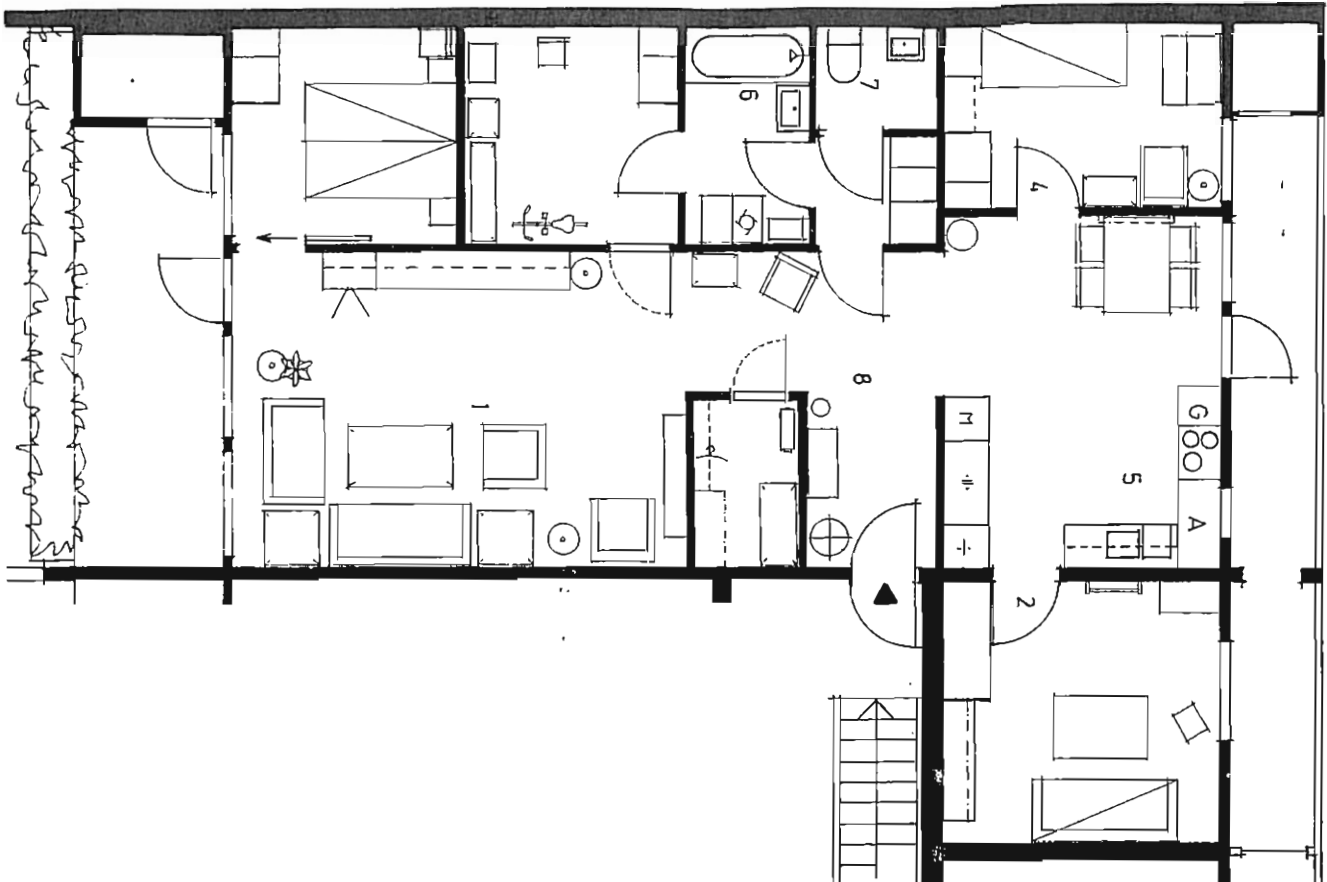
Spiseplasser. Det er spiseplasser i kjøkkenet og stue. Kjøkkenet brukes til daglig spising, frokost, formiddagsmat og middagsmat. Kaffedrikking om ettermiddagen foregår i stua. Også på søndager foregår måltidene slik. Bare middag spises samlet. Bordet i stua brukes bare når det er gjester på besøk. Det uttrykkes tilfredshet med spiseplassene.

Forandringer. Den mest omfattende forandringen som er foretatt er vegg med dør som er bygget mellom entré og stue. Det er skaffet flere overskap på kjøkkenet. Garderobeskapet i det nest største soverommet er flyttet til kottet. På terrassen ved stua er det montert en beskyttelseskant under blomterkassen for å hindre barna i å falle ut.

Fornøyd med at kjøkkenet er stort og at strøket er barnevennlig.

Misfornøyd med. Hun synes området er noe isolert og at det er langt til bysentret som de tidligere bodde nær. Det var en svakhet ved boligplanen at de manglet entré. Dessuten er bodplassen for liten.

Bruk av rommene. Foreldrene har tatt rommet ved stua som sitt soverom. Sønnen har det største soverommet som kombinert oppholds- og soverom. Datteren har det minste soverommet, mens det soverommet som har atkomst fra kjøkkenet er arbeidsrom og rom for mosjon.

Spiseplasser. Alle måltider spises på kjøkkenet. Ettermiddagskaffen drikkes i stua. Søndager er det den samme fordelingen. På hverdager spises middagen samlet. Også med gjester spises det på kjøkkenet.

Forandringer. Så godt som samtlige garderobeskap er flyttet og nye er skaffet. Gryteskap og overskap er skaffet til

kjøkkenet. I stue, kjøkken og entré er det lagt eikeparkett.

Familien ønsker å utvide stua (fjerne vegg til soverom) når sønnen flytter. De har også diskutert mulighetene for å sette opp en vegg mellom kjøkken og stue.

Fornøyd med. Selve leiligheten er de stort sett fornøyd med - at den er åpen og stor. At strøket er rolig med mange voksne setter de også pris på.

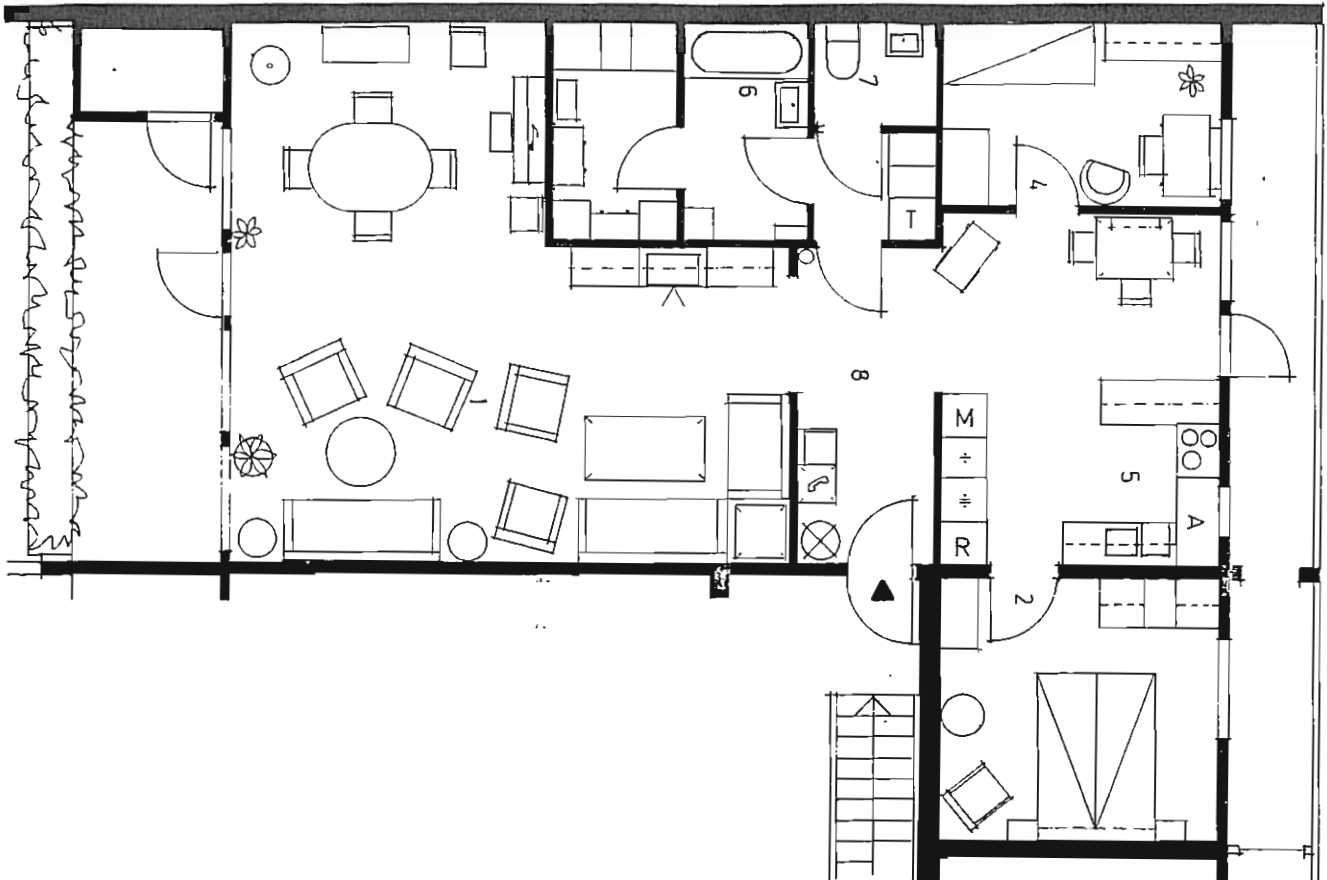
Misfornøyd med: at det er for lite oppbevaringsplass, at foreldresoverommet er noe trangt, og at leiligheten bare har en spiseplass.

C 3 Familie med tre medlemmer

Foreldre: Hun administrasjonsyrke 44 år

Han kontorarb. 44 år

Barn: Jente 16 år

Bruk av rommene. Det store soverommet er møblert med parsenger for foreldrene. Datteren har det minste soverommet. Stua har to sittegrupper og spisebord.

Spiseplasser. Kjøkkenet brukes til spising for alle daglige måltider. Ettermiddagskaffen drikkes i stua. Bare middag spises samlet. Slik er det også på søndager. Stua brukes til spising kun når det er gjester på besøk.

Forandringer. Det er bygget en vegg med åpning som skiller entré og stue.

Kjøkkeninnredningen er supplert med flere skap og arbeidsbenk i U-form. Veggen mellom soverom og stue er fjernet slik at stua er større enn opprinnelig. Det er lagt parkett i stue, kjøkken og entré. Flere garderobeskap er skaffet. Det planlegges bygging av en ekstra bod på terrassen.

Fornøyd med. Leiligheten og strøket er de svært fornøyd med.

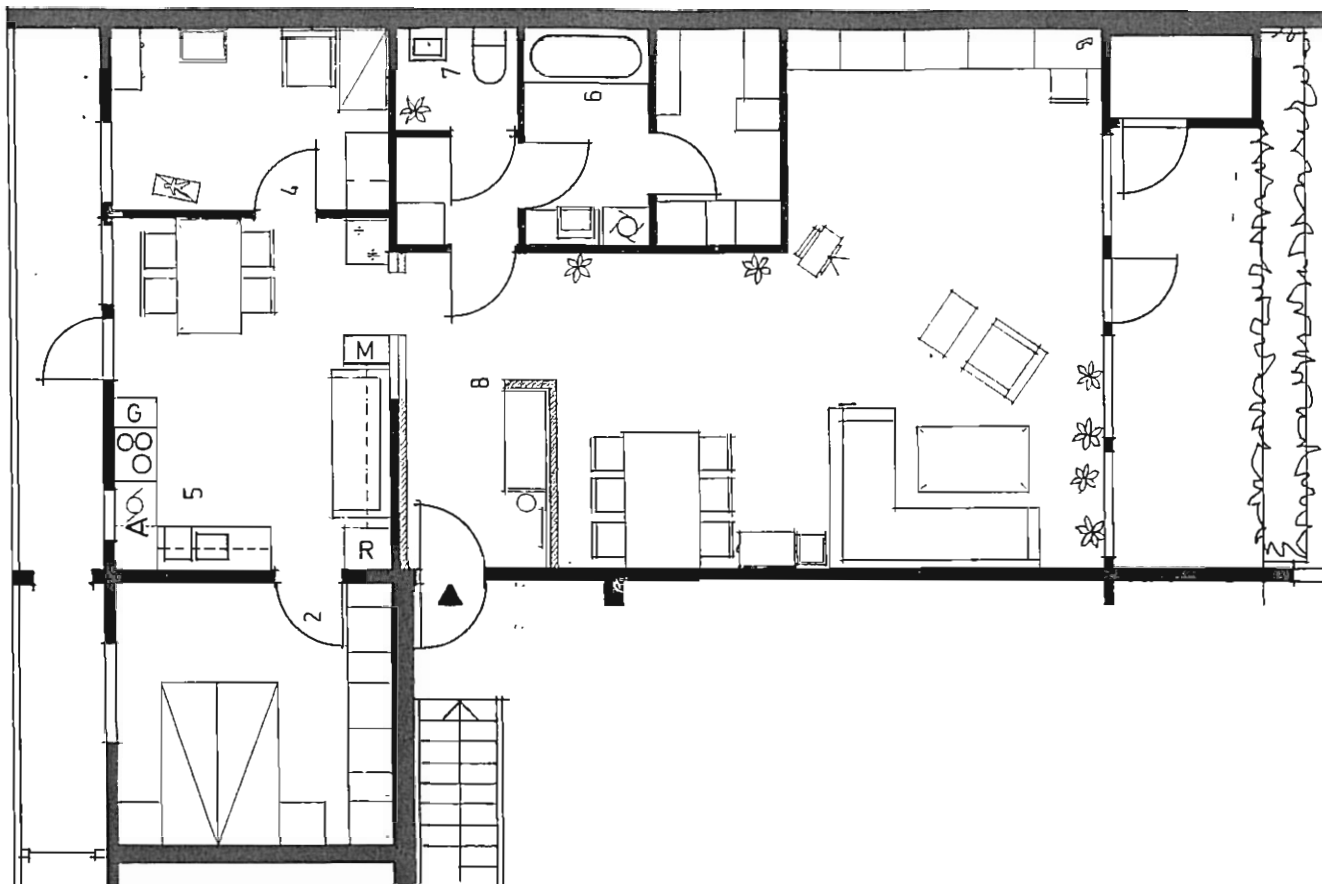
Misfornøyd med. Ingenting.

C 4 Familie med tre medlemmer

Foreldre: Hun administrasjonsyrke 29 år

Han transport/komm.yrke 30 år

Barn: Jente 3 år

Bruk av rommene. Det store soverommet er foreldrenes, mens det lille soverommet ved kjøkknet er jentas sove og lekerom. På kjøkkenet er det gjort plass til en sofa.

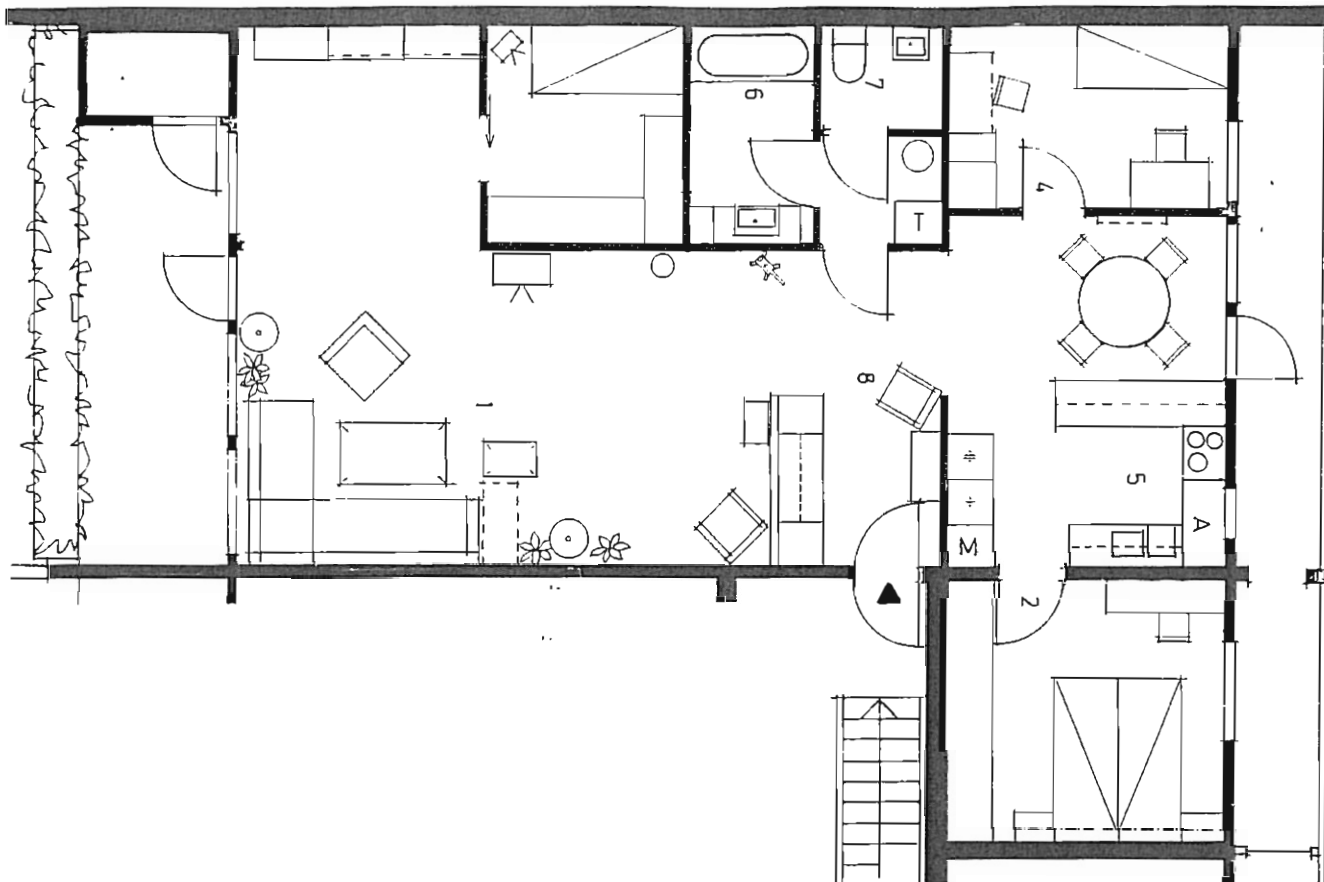
Spiseplasser. Det er spisebord i kjøkken og stue. Frokost og middag spises på kjøkkenet alle dager i uken. Bare middagen spises samlet til daglig. Både kjøkken og stuespiseplassen brukes når familien har gjester.

Forandringer. En teglstensvegg ca. 1.9 m

høy deler av stua fra entrén. Mellom entré og kjøkkenet er det også murt $\frac{1}{2}$ -stensvegg med bueåpning mot kjøkkenet. Denne er lagt utenpå den opprinnelige veggen. Soverommet på stuesiden er blitt en del av stua. Både flere kjøkkenskap og garderobeskap er skaffet.

Fornøyd med at området er stille og rolig.

Misfornøyd med. Størrelsen på det minste soverommet - dårlig lydisolering internt i leiligheten.

Bruk av rommene. I det største soverommet er foreldrenes dobbeltseng, mens gutten har det minste soverommet. I det ombygde kleskottet er det blitt plass til gjesteseng.

Spiseplasser. Leiligheten har kun en spiseplass. Den er på kjøkkenet. Til daglig spises bare middager samlet. Både stua og kjøkkenet brukes til servering når det er gjester på besøk.

Forandringer. Vegg mellom soverom og stue er fjernet og leiligheten har etter

dette to soverom. Kottet er utvidet til gjesterom uten vindu. Vegg er satt opp mellom entré og stue. Kjøkken- og garderobeskapinnredningen er sterkt supplert.

Fornøyd med. Strøket er stille og fredelig. Det store kjøkkenet, at bad og WC er adskilt og den store terrassen, er det de liker best ved leiligheten.

Misfornøyd med. Det er for lang vei til trikken. Dessuten er bodplassen alt for liten.

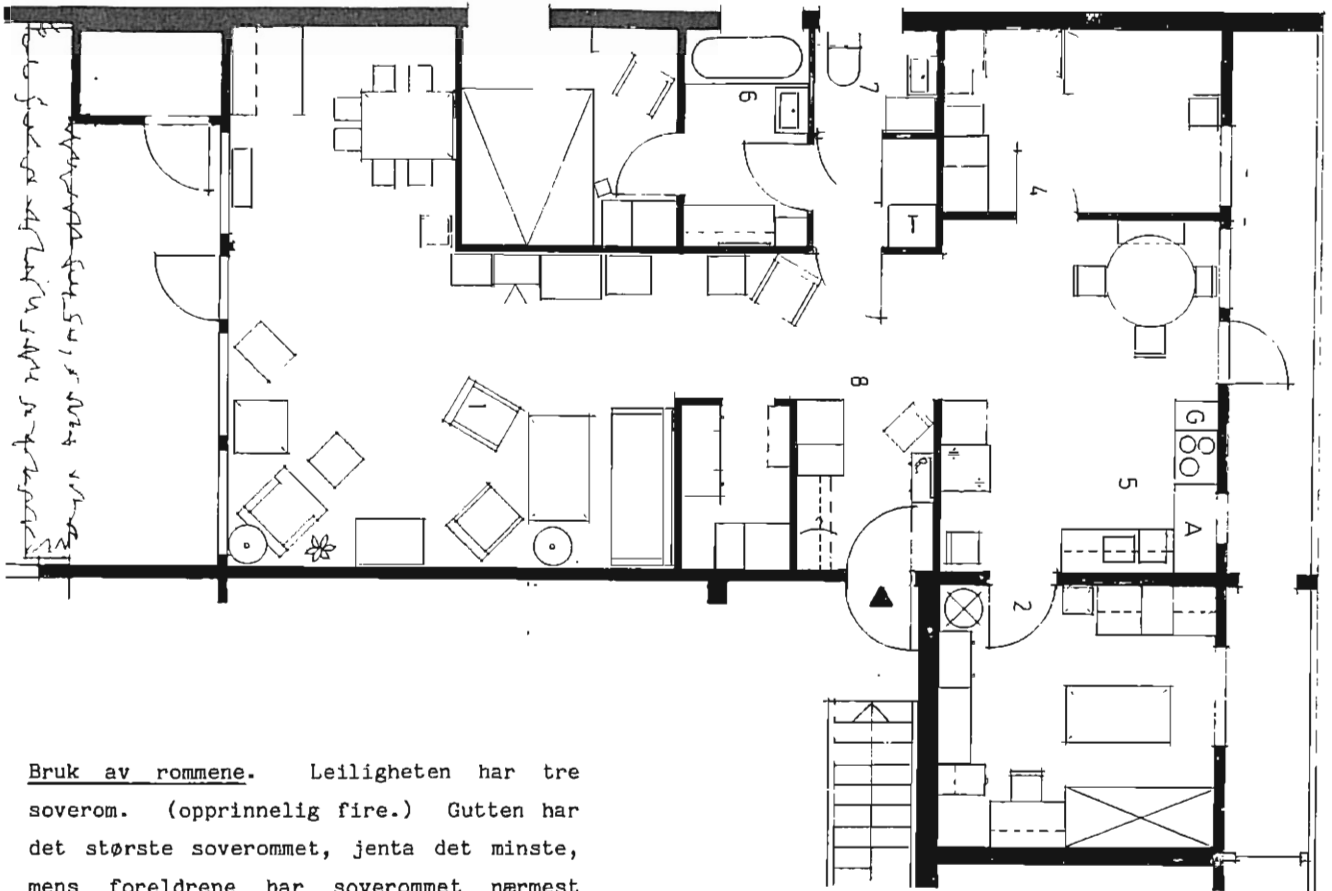
C 6 Familie med fire medlemmer

Foreldre: Hun hjemmearbeidende 34 år

Han teknisk yrke 34 år

Barn;

Gutt 11 år, jente 5 år

Bruk av rommene. Leiligheten har tre soverom. (opprinnelig fire.) Gutten har det største soverommet, jenta det minste, mens foreldrene har soverommet nærmest stua. Gutten har flest venner på besøk og trenger det største rommet synes foreldrene.

Spiseplasser. Boligen har to spise-plasser, men kjøkkenspisebordet brukes til alle måltider i familien. Stuespisebordet brukes kun når det er gjester på besøk.

Forandringer. Vegg mellom stue og det ene soverommet er tatt ned. Stua er dermed blitt større,

Fornøyd med at boligområdet er bra for barn, bilfritt og hyggelig beplantet. At terrassen er såpass stor og at leiligheten er godt varmeisolert.

Misfornøyd med. Dårlig lydisolering mellom rommene i leiligheten. Det er surhet fra enkelte eldre i borettslaget mot barna over at plenene slites ned.

C 7 Familie med fire medlemmer

Foreldre: Hun skoleelev 33 år.
Han industriarbeid 33 år
Barn: Gutt 8 år, gutt 10 år

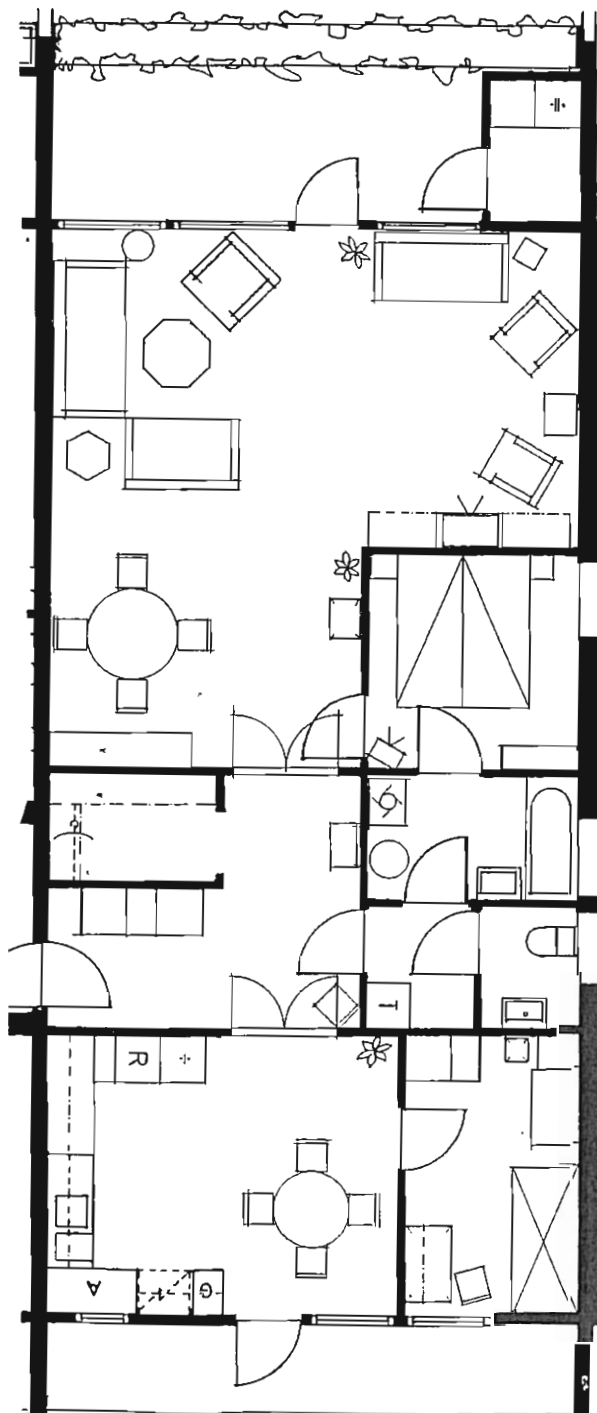
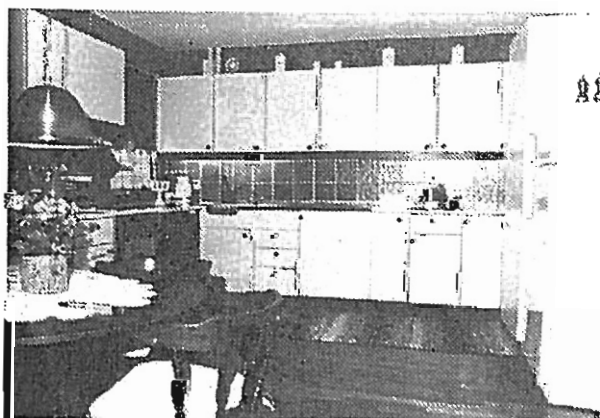
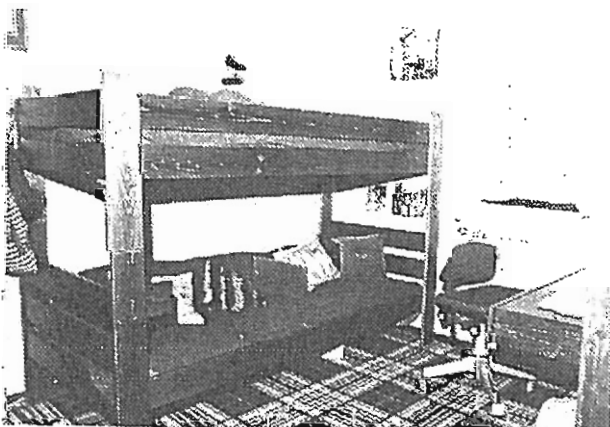
Bruk av rommene. Leiligheten hadde opprinnelig tre soverom, men har to etter ombygging. De to soverommene er omtrent like store. Begge guttene deler rommet ved kjøkkenet som soverom. Stua har to sofagrupper og spisebord.

Spiseplasser. Det er spisebord i stua og på kjøkkenet. Spisebordet brukes lite, kun til spising med gjester.

Forandringer. I denne leiligheten er det gjort mange forandringer i forhold til den opprinnelige planen. Entréen er avgrenset som eget rom. Skapinnredningen i kjøkken, soverom og entré er supplert. Det er lagt parkett i stue, kjøkken og entré.

Fornøyd med. De er stort sett fornøyd med leiligheten, særlig kjøkken og stue.

Misfornøyd med. Bad og barneværelse er de misfornøyd med.

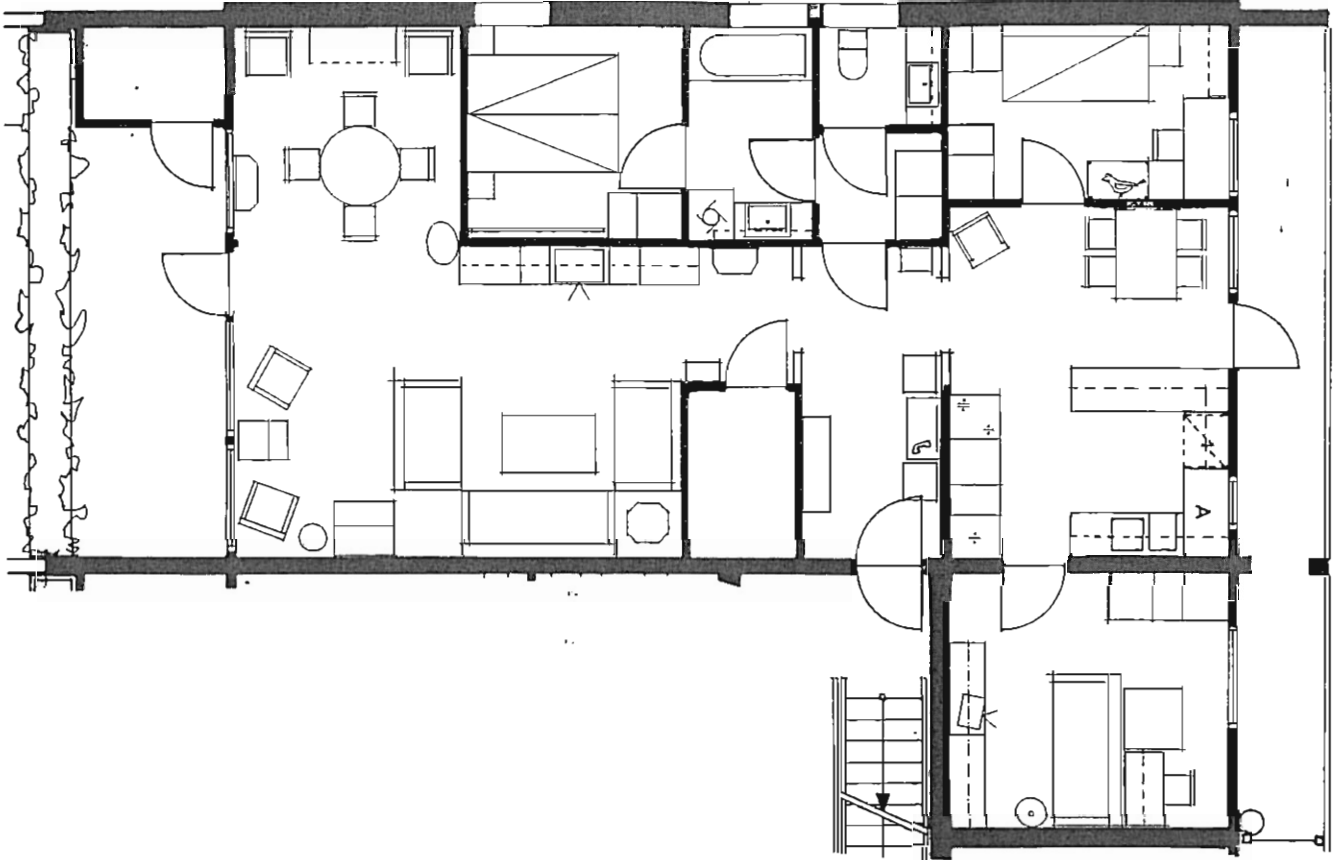

C 8 Familie med fire medlemmer

Foreldre: Hun handelsarbeid 43 år.

Han handelsarbeid 43 år.

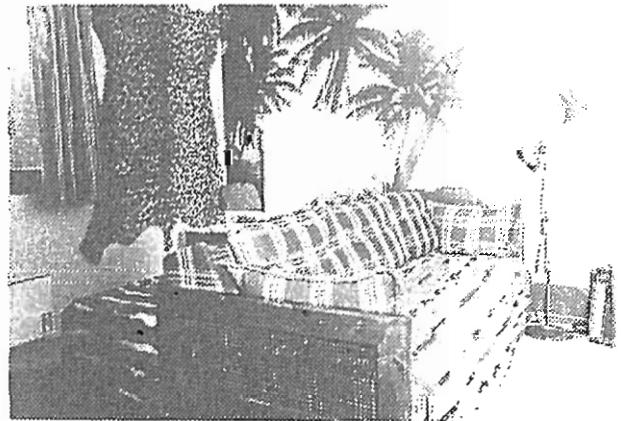
Barn: Gutt 16 år, gutt 13 år.

Forandringer. Kjøkkeninnredningen er supplert. Veggen mot det fjerde soverommet er tatt ned for å oppnå større stue. Det er lagt parkett i her.

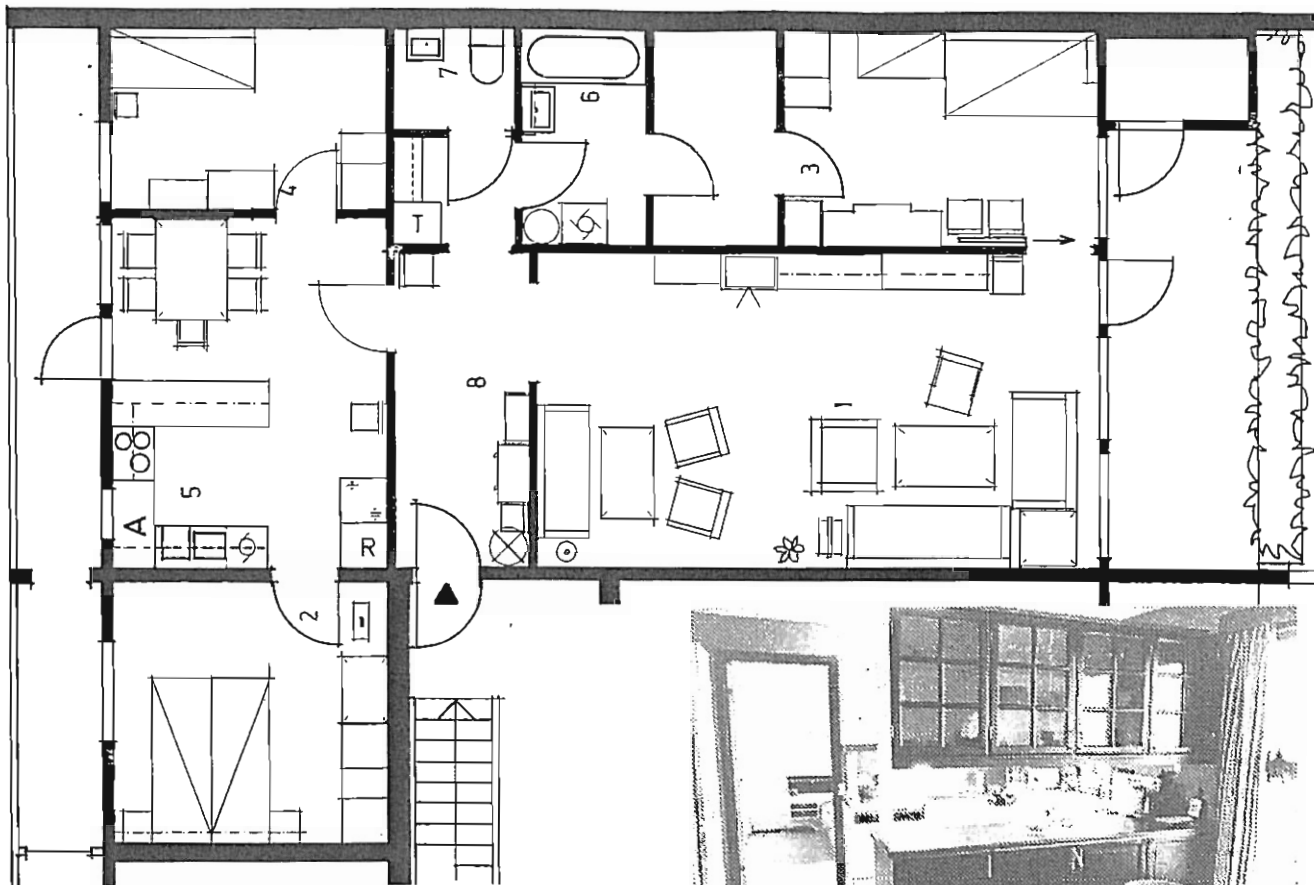
Fornøyd med. Selve området er de tilfreds med. Det er også tilfredshet med kjøkken, bad og klesbod.

Misfornøyd med. Soverommet for den minste gutten er noe lite. Fellesboden i kjelleren er en ulempe. Familien er blitt frastjålet tre sykler.

Bruk av rommene. Med utvidelsen av stua er det her blitt plass til spisebord, en stor sofagruppe med tre sofaer og en mindre stolgruppe. Den eldste gutten har det største soverommet, som han har innredet som en liten stue.

Spiseplasser. Spisebordet i stua brukes kun når det er gjester på besøk. Til alle andre måltider brukes kjøkkenbordet. Familien spiser få måltider samlet.

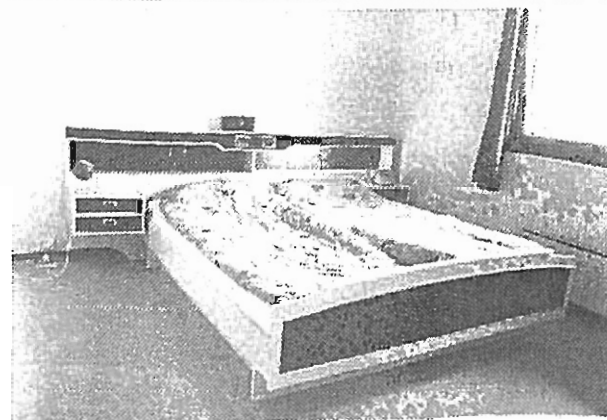
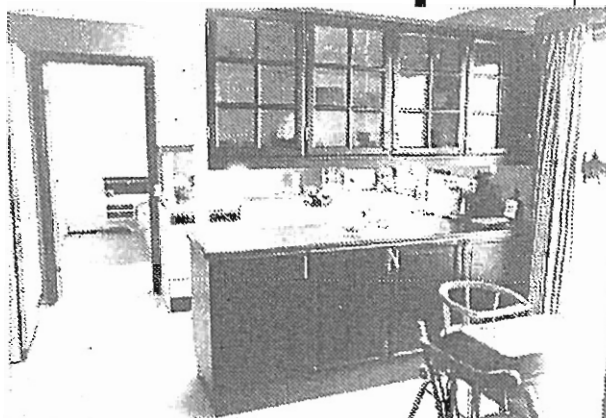
Bruk av rommene. Soverommene er fordelt ved at foreldrene har fått det største og barnet det minste. Det tredje soverommet er gjesterom.

Spiseplasser. Det er spisebord i kjøkken og stue, men kjøkkenspiseplassen brukes søndager som hverdager. Bare middagen spiser familien samlet.

Forandringer. Familien har selv satt opp vegg som deler entréen av mot stua. Flere kjøkkenskap er skaffet og kjøkkeninnredningen er utvidet til en U-form. Det er satt inn dør mellom kjøkken og entré.

Fornøyd med at området er stille og rolig. Av rommene er de mest fornøyd med kjøkkenet.

Misfornøyd med. De ønsker eget vaskerom og er misfornøyd med vaskemaskinens plassering på badet.

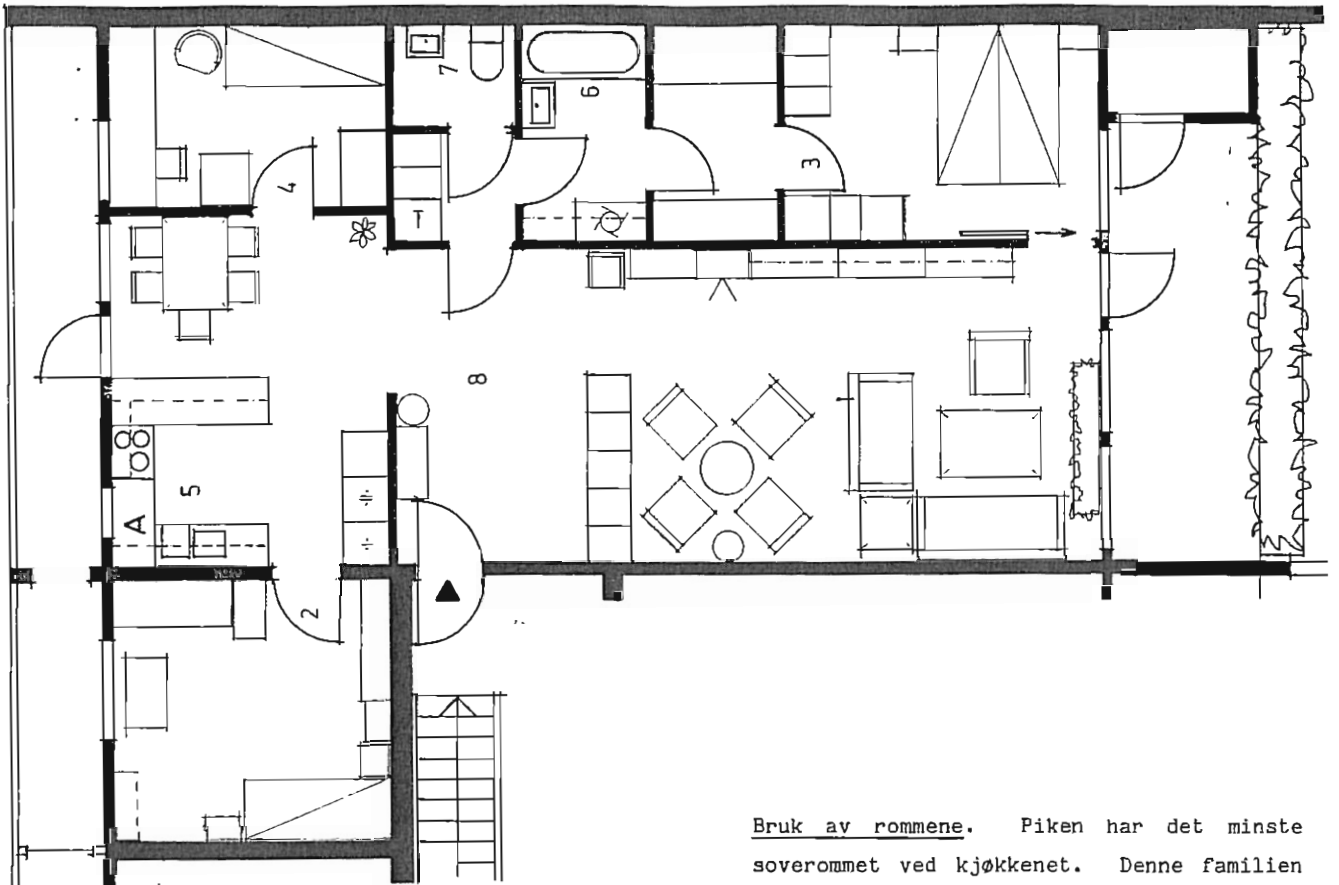

C 10 Familie med tre medlemmer

Foreldre: Hun kontorarbeid 38 år.

Han kontorarbeid 41 år

Barn: Jente 10 år

Bruk av rommene. Piken har det minste soverommet ved kjøkkenet. Denne familien har tatt det største soverommet som arbeids/gjesterom. Skapene som skiller entréen fra stua har gitt en romslig inngangssone. Allikevel er det blitt plass til to sittegrupper.

Spiseplasser. I denne leiligheten er det kun en spiseplass med bord. All spising foregår dermed på kjøkkenet. Familien er fornøyd med denne møbleringen.

Forandringer. Bortsett fra maling og tapetsering er det ikke gjort store forandringer i leiligheten. Flere kjøkken og garderobeskap er skaffet.

Fornøyd med området som helhet, kort skolevei, kort arbeidsreise og at leiligheten er rommelig.

Misfornøyd med. De savner vaskerom og et sted for snekring samt badstue.